

Vlaanderen
is open ruimte

Regelgeving, handhaving en ondersteuning van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

**VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ**

VLM.be

Uitvoerder:

BOS+ Vlaanderen VZW
Geraardsbergsesteenweg 267
9090 Gontrode
www.bosplus.be

Opdrachtgever:

Vlaamse Landmaatschappij

Redactie:

Sanne Van Den Berge
Eva Forceville
Laura Van Vooren

Leden van de begeleidende stuurgroep:

Stefanie Brandt (ANB), Stevens Mieke (provincie Oost-Vlaanderen), Carl De Schepper (ANB), Karine Abeels (ANB), Kristien Justaert (RLZH), Joke Maes (RLKGN), Judith Wouters (AWV), Ben Quintelier (DVW), Anse Kinnaer (OE), Koen Smets (OE), Tuur Jena (ALV), Joren Steurs (VVOG), Strosse Veerle (dOMG), Steven Verbanck (VVSg), Olbrechts Mathieu (ANB), Sarah Roggeman (ANB), Nadine Vervaet (VLM), Kevin Grauwels (VLM), Dirk Van Gijseghe (VLM), Koenraad Landuydt (VLM), Robin Van Heghe (provincie Oost-Vlaanderen), Ankatien Boulanger (RLRL), Jomme Desair (INBO), Amaury Sonnevill (INBO), Fientje Verbruggen (Boerennatuur Vlaanderen), Ilse Ideler (RLLK), Tine Rijvers (RLHV), Jo Van Valckenborgh (ADV), Wouter Verstreken (ALV)

Wijze van citeren: Van Den Berge, S., Forceville, E., Van Vooren, L. (2024) Regelgeving, handhaving en ondersteuning van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie. Rapport uitgebracht binnen het project Evaluatiestudie regelgevend kader en instrumenten inzake handhaving en ondersteuning van houtkanten (2024) In opdracht van Vlaamse Landmaatschappij

Coverfoto: Houtkant in Turnhout, Sanne Van Den Berge, juli 2015

Datum Rapport: November 2024

Status/Revisie: Finaal.

LEESWIJZER

Kleine landschapselementen (KLE) maken integraal deel uit van ons landschap, al eeuwenlang. KLE zijn biodiversiteitshotspots en leveren heel wat nuttige diensten (zoals vastleggen van koolstof, verminderen van erosie, produceren van hout, bijdragen aan de beleevingswaarde van het landschap, etc.). Ze vormen dan ook een belangrijke groenblauwe ruggengraat in ons landschap die natuur, landbouw en wonen met elkaar kan verbinden.

Hoewel er tot op heden geen ‘nulmeting’ is om de achteruitgang van het KLE-netwerk in Vlaanderen aan te toetsen, is het duidelijk dat er nog steeds een netto afname is aan KLE in ons landschap, ondanks inspanningen om deze te beschermen. De aanplant en het beheer van KLE wordt gestimuleerd via tal van steunmaatregelen en de wet- en regelgeving moet het wijzigen en verwijderen van KLE voorkomen. Echter, de huidige regelgeving en financiële drijfveren blijken niet voldoende om het tij te doen keren en KLE verdwijnen zowel vergund als onvergund. Waar loopt het dan mis?

Dit rapport beschrijft hoe de huidige wet- en regelgeving rond KLE er uit ziet en welke de hiaten zijn. Er wordt geschetst hoe het vergunningsproces verloopt, hoe de handhaving in zijn werk gaat en welke knelpunten er zijn. Ook wordt een overzicht gegeven van de huidige steunmaatregelen voor de aanleg en het beheer van KLE. Voor elk van deze delen zijn aanbevelingen ter optimalisatie geformuleerd.

Dit rapport bestaat uit vier verschillende delen.

Hoofdstuk 1: Huidige wetgeving inzake de bescherming en handhaving van KLE in Vlaanderen

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de huidige wet- en regelgeving voor **alle KLE** in Vlaanderen. Zowel de groene (houtige en niet-houtige) als de blauwe KLE worden behandeld.

Hier wordt ook het huidige verloop van de vergunningsverlening (d.i. toelating en advisering) en handhaving bij **houtige, lijnvormige KLE** in beeld gebracht. In het voorjaar en in de zomer van 2024 werden hiertoe verschillende stakeholders en relevante overheidsdiensten bevestigd. Professor en expert milieurecht Hendrik Schoukens werd geïnterviewd. Binnen het Agentschap voor Natuur en Bos is er een interview en focusgroep georganiseerd met sleutelfiguren binnen zowel de Natuurinspectie als de afdeling Adviezen, Vergunningen, Erkenningen en Subsidies. Ook binnen het Agentschap Onroerend Erfgoed zijn interviews afgenomen en werd er een focusgroep georganiseerd met de afdeling Beheer. De handhaving onder het Agentschap Onroerend erfgoed werd schriftelijk bevestigd. Ook werd er een online enquête uitgestuurd naar de gemeentelijke omgevingsambtenaren. Van de meer dan 300 bevestigde omgevingsambtenaren, reageerden er 18, alle afkomstig uit verschillende gemeentes. De resultaten van deze focusgroepen, interviews en bevestigingen zijn in het rapport geïntegreerd.

Hoofdstuk 2: Aanbevelingen ter optimalisatie van het regelgevend kader inzake de bescherming van KLE

Terwijl Hoofdstuk 1 de stand van zaken rond, en de knelpunten in de wet- en regelgeving, het vergunningsbeleid en de handhaving in beeld brengt, doet Hoofdstuk 2 **aanbevelingen op basis van de geïdentificeerde knelpunten**. Deze aanbevelingen zijn geformuleerd met als doelstelling om KLE beter te beschermen. Bij de uiteindelijke implementatie in de praktijk zullen ook andere argumenten meespelen en meegenomen moeten worden.

Hoofdstuk 3: Huidige steunmaatregelen voor aanplant en beheer van KLE

Hoofdstuk 3 brengt in kaart welke steunmaatregelen er zijn voor de aanleg en het beheer van **houtige, lijnvormige KLE**, voor zowel lokale besturen en particulieren als landbouwers. Landbouwers vormen immers een belangrijke doelgroep voor de bescherming en versterking van het KLE-netwerk. De premiestelsels worden volgens de verschillende schaalniveaus (Vlaams, provinciaal, regionaal, lokaal) besproken, en hun combineerbaarheid wordt geschat. Ook de natuurbeheerplannen worden als instrument doorgelicht.

Hoofdstuk 4: Aanbevelingen ter optimalisatie van de steunmaatregelen voor aanplant en beheer van KLE

Hoofdstuk 4 doet **aanbevelingen op basis van de geïdentificeerde knelpunten** in Hoofdstuk 3. Enerzijds worden aanbevelingen gedaan over het optimaliseren van de bestaande steunmaatregelen en anderzijds over het implementeren van nieuwe steunmaatregelen.

Bijzondere aandacht in dit rapport gaat uit naar houtige en lijnvormige KLE zoals houtkanten, bomenrijen, heggen en hagen. Deze zijn ook de focus in het Vlaamse houtkantenplan. Dit actieplan werd uitgewerkt door de Vlaamse Landmaatschappij samen met verschillende overheidsorganisaties en intermediaire organisaties in opdracht van Vlaamse minister voor Omgeving Zuhal Demir (publicatie oktober 2022). Het plan heeft als doel om tegen 2030 het houtkantennetwerk in Vlaanderen te beschermen en kwalitatief en kwantitatief te versterken zodat het functioneert als een biodiverse en klimaatrobuuste ruggengraat in het buitengebied. Het actieplan is gebouwd rond vijf strategische doelstellingen waaronder verschillende acties zijn opgenomen:

1. behouden, beschermen en handhaven van het houtkantennetwerk;
2. uitbreiden van het houtkantennetwerk door aanplantingen;
3. versterken van een kwalitatief netwerk van houtkanten door beheer en valorisatie te stimuleren;
4. het draagvlak voor houtkanten vergroten door sensibilisering en kennisuitwisseling;
5. de toestand en evolutie van het netwerk van houtkanten systematisch opvolgen.

Dit rapport biedt handvaten om de bescherming en handhaving van het KLE-netwerk te optimaliseren en de uitbreiding en versterking van het netwerk mee te ondersteunen via een kwalitatief beheer. Het rapport draagt daarmee bij aan de eerste drie acties van het Vlaamse houtkantenplan.

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ALZ: Agentschap Landbouw en Zeevisserij
ANB: Agentschap voor Natuur en Bos
AOE: Agentschap Onroerend Erfgoed
AVES: De afdeling Adviezen, Vergunningen, Erkenningen en Subsidies van het ANB
AWV: Agentschap Wegen en Verkeer
BVR: Besluit van de Vlaamse Regering
FAVV: Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen
GLB: Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
IVON: Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk
KLE: Klein landschapselement
LOB: Loket Onderhoud Buitengebied
MOW: Mobiliteit en Openbare Werken
OEG: Onroerenderfgoedgemeente
PV: Proces Verbaal
RUP: Ruimtelijk uitvoeringsplan
SBP: Soortenbeschermingsprogramma
SBZ: speciale beschermingszone
VCRO: Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening
VEN: Vlaams Ecologisch Netwerk
VHA: Vlaamse Hydrografische Atlas
VLM: Vlaamse Landmaatschappij

1 HUIDIGE WETGEVING INZAKE DE BESCHERMING EN HANDHAVING VAN KLE IN VLAANDEREN

In dit hoofdstuk wordt een verduidelijking gegeven van het begrip ‘klein Landschapselement’ (KLE) en de verschillende types KLE die er bestaan. De regelgeving voor KLE zit vervat in verschillende wetteksten. Alle wetgeving relevant voor KLE wordt hier verzameld. Deze wetgeving vormt de basis voor de vergunningsverlening en de handhaving.

1.1 TERMINOLOGIE KLE

KLE in Vlaanderen vinden hun oorsprong in een ver verleden. Hun naamgeving is uitgebreid, en verwijst soms nog naar traditionele gebruiken. Dit hoofdstuk schetst kort hun ontstaansgeschiedenis en geeft een overzicht van de gebruikte terminologie en de huidige definities van alle KLE zoals opgenomen in de relevante wetgeving. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen groene en blauwe KLE.

1.1.1 Oorsprong KLE

KLE zoals solitaire bomen, houtkanten, hagen, bomenrijen, poelen etc. sieren al eeuwenlang het Vlaamse landschap. Het gebruik van KLE in Vlaanderen, en in andere landbouwregio's in West-Europa, gaat v r terug in de tijd. Historisch pollenonderzoek leert dat al in de bronstijd (3000 – 800 voor Christus) veelvuldig sleedoorn- en meidoornhagen werden gebruikt als veekering rond de gewassen om wild buiten de velden te houden, en het vee binnen de juiste grenzen te houden (Wright 2016). E nstijlige meidoorn (in het Engels *hawthorn*) wordt beschouwd als de oudst gebruikte soort voor hagen, waaruit zijn naam ook voortkwam: afleiding van het Frankische woord *haga* wat haag of omheining betekent (Hoskins, 1955). Het gebruik als veekering (en -wering) is   n van de best gekende traditionele functies van hagen ([Figuur 1](#)). Maar ook aan de andere types KLE zijn tal van traditionele functies verbonden. Bomenrijen, houtkanten en hagen dienden als eigendomsgrens, groenscherm of windscherm, poelen vormden een bron van water voor vee, houtkanten en hagen boden veevoeder (aanvullend op het gras van de graasweides), er werd gerief- en brandhout geoogst uit houtkanten en er konden eetbare planten en vruchten in gevonden worden (Baudry, 2000). Landbouwers hebben dan ook eeuwenlang KLE om hun nut gewaardeerd (Rozier, 1784).

Op het einde van de 18^e eeuw was het KLE-netwerk zeer dens in onze streken. Dit is te zien op de eerste referentiekaart voor Vlaanderen, namelijk de kaarten van Ferraris (1771 – 1778). Er kwamen veel poelen en veedrinkputten voor in de graasweides en het gros van de landbouwpercelen werd omrand door hagen, houtkanten en bomenrijen. Al naargelang hun functie, werd er een vorm van beheer in toegepast (scheren of vlechten van de hagen en heggen maakte deze elementen ondoordringbaar, hakhoutbeheer in houtkanten bracht gerief- en brandhout op, knotbeheer werd verkozen boven hakhoutbeheer indien er vee graasde op de percelen om vraatschade bij het uitschieten van de twijgen te voorkomen, etc.). Kaartanalyse leert ons dat sinds die periode, het KLE-netwerk er sterk is op achteruitgegaan (De Vroey et al., 2024; Van Den Berge et al., 2021a). De huidige KLE in Vlaanderen zijn vaak wel nog restanten van dit ooit zo dense netwerk. Onze huidige KLE

vormen de ‘punten en lijnen’ in ons landschap, die de Vlaamse streken hun typische uitzicht en identiteit geven (Hermy & De Blust, 1999).

Figuur 1 – Meidoornhaag in Marche-les-Dames (België). Koeien zoeken beschutting in de schaduw en grazen uit de haag. Meidoorn is de oudst bekende soort die voor hagen wordt gebruikt (Hoskings 1955). © Sanne Van Den Berge

1.1.2 KLE: een containerbegrip

KLE wordt dikwijls als verzamelterm gebruikt, die de lading dekt van in se sterk verschillende landschapselementen. In het decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu uitgevaardigd op 21 oktober 1997, hierna het 'Natuurdecreet' genoemd, worden **KLE** als volgt omschreven : **'lijn- of puntvormige elementen met inbegrip van bijhorende vegetaties** waarvan het uitzicht, de structuur of de aard al dan niet resultaat zijn van menselijk handelen, en die deel uitmaken van de natuur zoals: bermen, bomen, bronnen, dijken, graften, houtkanten, hagen, holle wegen, hoogstamboomgaarden, perceelsrandbegroeiingen, sloten, struwelen, poelen, veedrinkputten en waterlopen' (artikel 2, Natuurdecreet).

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen zogenaamde **‘groene’ en ‘blauwe’ elementen**; groene elementen worden gevormd door vegetatie (bermen, bomen, dijken, graften, houtkanten, hagen, holle wegen, hoogstamboomgaarden, perceelsrandbegroeiingen, struwelen); blauwe elementen zijn waterlichamen (bronnen, sloten, poelen, veedrinkputten en waterlopen). Deze twee types elementen vormen samen een netwerk aan KLE, dat ook het ‘groenblauw netwerk’ wordt genoemd.

De strategische visie van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen heeft de ambitie om de Vlaamse ruimte te dooraderen met een **groenblauw netwerk**. In het sterk versnipperde Vlaanderen kan het beter verbinden van

1.1.3 Groene KLE

1.1.3.1 Niet-houtige KLE

- **Bermen:** *Bermvegetaties zijn begroeiingen op bermen. Het zijn ecologische groene aders in het cultuurlandschap waar vele planten en dieren tijdelijk of permanent een leefgebied hebben gevonden (Code Goede Natuurpraktijk). Volgens het Bermbesluit gaat het om bermen en taluds langs wegen, waterlopen en spoorwegen (artikel 1, Bermbesluit). In de Omzendbrief bermbeheer is het begrip bermen nader gedefinieerd als: alle terreinen, die bestaan uit zowel vlakke als hellende overgangszones tussen de eigenlijke weginfrastructuur en andere gebruikersterreinen en die beheerd worden door een publiekrechtelijke rechtspersoon. Wat de bermen langs waterlopen betreft wordt de strook bedoeld, waarop plantengroei voorkomt. Met begraasde bermen worden de bermen bedoeld die in hoofdzaak begroeid zijn met grassen en kruidachtige vegetaties.* Rekening houdend met de wettelijke grondslag van het Bermbesluit, dat een uitvoering is van de artikelen 37 en 38 van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud, is het duidelijk dat het besluit alleen van toepassing is op de bermen gelegen in de landelijke ruimte, met uitsluiting van de gesloten bebouwing. Dit betekent dan ook dat bermen gelegen in de bebouwde delen van gemeenten als zodanig niet onder de toepassing vallen van het besluit (artikel B, Omzendbrief bermbeheer).
- **Dijken:** Deze term wordt zowel in het Natuurdecreet als in de Code Goede Natuurpraktijk niet verder gedefinieerd waardoor het niet duidelijk is wat er precies onder deze term valt.
- **Perceelsrandbegroeiingen:** Deze term wordt in de huidige wetteksten niet verder gedefinieerd. Het is niet duidelijk wat onder dit type KLE valt en of dit bv. houtige of niet-houtige vegetatie is.

³ Omzendbrief van 4 juni 1987 betreffende bermbeheer door publiekrechtelijke rechtspersonen, hierna 'Omsendbrief bermbeheer' genoemd.

Perceelsrandbegroeiing lijkt een synoniem te kunnen zijn voor zowel ruigtevegetatie op de perceelsgrens, maar evengoed voor een houtkant op een perceelsrand. Er is dus geen eenduidige definitie.

- **Holle wegen** zijn wegen die uitgesletten zijn door uitspoeling door hemelwater of door veelvuldig gebruik, waardoor de weg tussen twee hellingen ligt. In de Code Goede Natuurpraktijk worden niet-houtige holle wegen en houtige holle wegen in één definitie beschreven: *Bij een holle weg ligt het wegdek lager dan het maaiveld en de wegberm, die meestal grazig of bebost of met struiken begroeid is, helt aan beide zijden af in de richting van de weg. Kenmerkend voor holle wegen zijn de hellende randen, het besloten karakter met een apart microklimaat en de ontsluiting en de instabiliteit van de bodem, wat tot een grote dynamiek leidt. De dynamiek maakt dat de begroeiing van holle wegen zeer divers kan zijn en dat holle wegen ook geschikt zijn als leefplaats voor heel wat diersoorten, waaronder de das en verschillende soorten ongewervelden die weinig mobiel zijn. In het landschap dienen holle wegen ook als verplaatsingsweg voor diverse organismen.*
- **Graften** zijn sterke knikken in het reliëf van hellinggronden. In de Code Goede Natuurpraktijk worden niet-houtige graften en houtige graften in één definitie beschreven: *Graften zijn in het landschap te beschouwen als linten van bomen en struiken of grazige vegetatie en zijn van belang als verplaatsingsweg, schuil- en woonplaats voor vele organismen, waaronder de das en de wijngaardslak. Bijzondere plantensoorten groeien er wegens de voedselarmere bodem, de geringere betreding en de intensere zonnestraling op de helling.*

1.1.3.2 Houtige puntvormige KLE

Solitaire bomen of struiken zijn bomen die alleenstaand zijn, waarvan er geen bomen in de nabijheid groeien. Zij vormen dus houtige, puntvormige KLE. Er is echter geen duidelijke definitie opgenomen binnen de huidige wetteksten. Er worden geen afstandsregels ten opzichte van naburige bomen en/of struiken geformuleerd, waardoor het onderscheid tussen lijnvormige en puntvormige KLE onduidelijk blijft (**Figuur 2**).

Bomen met een stamomtrek vanaf 1 m op 1 m hoogte worden **hoogstammige bomen** genoemd op de website van de Vlaamse overheid die info geeft over omgevingsvergunningen (Vlaamse overheid, z.d.). Vanaf deze omvang is er extra wetgeving van toepassing, met name de VCRO⁴ (Deel 1.2.2.1). Sommige gemeentes zijn strenger en daarin geldt het VCRO voor alle bomen. In de VCRO wordt de definitie van hoogstammige bomen niet expliciet vermeld. Hoogstammige bomen kunnen ook in houtkanten, bomenrijen, heggen en hagen voorkomen – ze zijn dan niet solitair en maken intrinsiek deel uit van het houtige en lijnvormige KLE. In dit geval is er sprake van een dubbele KLE (Figuur 3). Een uitgebreid overzicht over de huidige wetgeving en vergunningverlening rond kappen en aanplanten van (solitaire) bomen wordt geschetst in het rapport van Peeters et al. (2022).

⁴ Gecodificeerd Decreet Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening, hierna 'VCRO' genoemd.

1.1.3.3 Houtige vlakvormige KLE

In de definitie van het Natuurdecreet ([Deel 1.1.2](#)) worden KLE omschreven als ‘lijn- of puntvormige elementen met inbegrip van bijhorende vegetaties [...]’. Deze definitie is beperkend (of zelfs incorrect), gezien ook hoogstamboomgaarden expliciet vermeld worden als voorbeeld van KLE, en zij vlakvormig zijn.

Hoogstamboomgaarden hebben naast hun functie voor de fruitproductie ook een landschappelijke betekenis, ze vormen een leefgebied voor diverse organismen (slaap- en broedplaats voor vogels, schuil- en eetplaats voor ongewervelden, foerageerplaats voor egel en wezel, enzovoort). In (oude) hoogstamboomgaarden groeien vaak ook bijzonder zeldzame fruitvariëteiten die op het punt staan te verdwijnen en in de ondergroei van de hoogstammen handhaaft zich vaak een soortenrijke kruidenvegetatie (Code Goede Natuurpraktijk).

Hoogstamboomgaarden worden verder niet als dusdanig gedefinieerd in het Natuurdecreet, noch in de Code Goede Natuurpraktijk. Het onderscheid met laagstamboomgaarden wordt niet duidelijk weergegeven in de huidige wetteksten. Laagstamboomgaarden worden echter niet als KLE beschouwd.

1.1.3.4 Houtige lijnvormige KLE

In de Code Goede Natuurpraktijk zijn houtige, lijnvormige KLE als volgt gedefinieerd: *‘Houtkanten, houtwallen, bomenrijen, heggen en hagen zijn lijnvormige begroeiingen met houtgewas. Ze doen gewoonlijk dienst als veekering, als windvanger, als perceelsscheiding of ze hebben een andere gebruiksfunctie’.*

- **Houtkanten** groeien spontaan uit of worden periodiek als hakhout gekapt. Houtwallen zijn houtkanten die op een verhoogde plaats staan.
- **Heggen en hagen** zijn lijnvormige begroeiingen waarin struweelsoorten overheersen. Heggen groeien breed uit, hagen worden met een korte omlooptijd geschoren of geknipt. In heggen en hagen overheersen gewoonlijk doornstruiken, meestal meidoorn of sleedoorn.
- **Bomenrijen** (al dan niet in **dreefvorm**) zijn meestal één, soms twee of drie bomen breed en staan gewoonlijk op regelmatige afstand van elkaar. Een bijzondere vorm van bomen, die vaak langs perceelsscheidingen of sloten staan, zijn knotbomen. Door het periodiek kappen van de takken op een bepaalde hoogte boven de grond, ontstaan knoesten waaruit telkens weer nieuwe takken groeien. Meestal gaat het om wilgen, vaak ook om elzen, populieren, eiken, haagbeuk of essen.

Deel 2.1.1.1 brengt een uitbreiding van deze definities, aangezien ze in hun huidige vorm eerder beperkend zijn, én er verwarring over bestaat bij lokale omgevingsambtenaren, zo bleek uit de antwoorden van de 18 van de meer dan 300 bevroegde omgevingsambtenaren (Box 1).

Box 1 - Onduidelijkheid terminologie en wetgeving 'bos' en type KLE

De bevroagde lokale omgevingsambtenaren gaven aan dat het niet altijd duidelijk is of een bepaalde vegetatie als KLE of bos kan beschouwd worden. Ook het type KLE is niet altijd eenduidig te definiëren. Voorbeelden van situaties waar getwijfeld wordt zijn: onderscheid tussen een brede houtkant en een bos; onderscheid tussen een heg, haag en houtkant; onderscheid tussen een bomenrij en individuele bomen. In geval van twijfel wordt op het terrein gegaan of wordt de vraag gesteld bij ANB.

Andere KLE die houtig en lijnvormig zijn, en een **dubbele KLE** vormen:

- Begroeiing van struiken en/of bomen langs waterlopen (kanalen, rivieren, beken etc.) zoals oeverbeplanting, beekbegeleidende houtkanten etc.
- Begroeiing van struiken en/of bomen op **bermen**.
- Begroeiing van struiken en/of bomen langs **holle wegen**.
- Begroeiing van struiken en/of bomen op **graften**.

Als in deze elementen bovendien ook hoogstammige bomen voorkomen, is er sprake van een **driedubbele KLE** (Figuur 4).

Figuur 4 – Bomenrij van zomereik met hoogstammige bomen op een holle weg. Hier spreken we van een driedubbele KLE. © Eva Forceville

1.1.4 Blauwe KLE

Hieronder worden de definities gegeven van de blauwe KLE zoals deze beschreven zijn in de Code Goede Natuurpraktijk. Deze Code Goede Natuurpraktijk werd voor waterlopen in 2015 geactualiseerd door de Code Goede Natuurpraktijk waterlopen⁵.

- **Bronnen** zijn natuurlijke uitloeiingspunten van grondwater aan het bodemoppervlak. Meestal liggen bronnen in golvende landschappen waar ondoorlatende met meer doorlatende grondlagen afwisselen. Het water dat uit een bron komt heeft een constante temperatuur en een laag zuurstofgehalte.
- **Stilstaande waters** zijn plassen, meren, vijvers, oude rivierarmen enzovoort met weinig of geen stroming in het water. Stilstaande waters kunnen diep of ondiep (minder dan 3 m) zijn en vele vormen aannemen. Elk stilstaand water heeft een eigen ontstaansgeschiedenis (opwellen bronwater, verzamelplaats regenwater in een terreindepressie of uitgraven door de mens) en een reeks van topologische en fysisch-chemische kenmerken (ligging, grootte, vorm, bodemtype, watersamenstelling) die samen bepalen welke organismen erin voorkomen.
- **Poelen** zijn kleine, ondiepe watermassa's met weinig of geen stroming in het water (Figuur 5). Ze zijn doorgaans ondiep en in tegenstelling tot de stilstaande waters kunnen waterplanten zich over de hele oppervlakte vestigen. De meeste poelen zijn door de mens gegraven of onder menselijke invloed ontstaan (veedrinkputten, bomkraters, uitgravingen, etc.). Dezelfde kenmerken als bij de andere stilstaande waters bepalen welke organismen in een poel kunnen voorkomen. In het bijzonder voor amfibieën zijn poelen van belang.
- **Waterlopen** zijn oppervlaktewateren met ten minste tijdens een deel van het jaar stroming in het water: beken, rivieren, kanalen, sloten. De stroming ontstaat onder invloed van de zwaartekracht. Bekken en rivieren zijn doorgaans natuurlijk ontstaan, kanalen en sloten kunstmatig.
 - Een **natuurlijke waterloop** wordt gekenmerkt door zijn verval, substraat, meanderen, stroomkuilenpatroon, vorm van het dwarsprofiel (bedding en oevers) en de chemische eigenschappen van het water. Natuurlijke waterlopen hebben een groot waterbergend vermogen en piekdebieten worden opgevangen in hun vallei (winterbed). Men onderscheidt bronbeken en kwelbeken (gevoed door grondwater, constante afvoer) en laaglandbeken en bergbeken (gevoed door neerslagwater, soms droogvallend in de zomer).
 - **Kunstmatige waterlopen** hebben een sterk gereguleerd verval en meestal steile oevers. Meanderen ontbreekt vaak.

In de Code Goede Natuurpraktijk waterlopen worden waterlopen opgesplitst in bevaarbare en onbevaarbare waterlopen:

- **Bevaarbare waterlopen** zijn waterlopen die door het koninklijk besluit van 5 oktober 1992 tot vaststelling van de lijst van de waterwegen en hun aanhorigheden werden overgedragen aan de Staat van het Vlaamse Gewest.
- **Onbevaarbare waterlopen** zijn de rivieren en beken die conform artikel 1 van de wet onbevaarbare waterlopen⁶ als onbevaarbare waterloop gecategoriseerd werden, d.i. de rivieren en beken welke door de regering niet bij de bevaarbare waterlopen gerangschikt zijn, stroomafwaarts van het punt waarop hun waterbekken ten minste 100 ha bedraagt. Dit punt

⁵ Code van goede natuurpraktijk voor het beheer van waterlopen in de zin van artikel 14, §2 van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, hierna 'Code Goede Natuurpraktijk waterlopen' genoemd.

⁶ Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, hierna 'wet onbevaarbare waterlopen' genoemd.

wordt de oorsprong van de waterloop genoemd. Kunstmatige waterlopen kunnen als onbevaarbaar geclassificeerd worden door de deputatie of de Vlaamse regering als het waterbekken resp. geen 100 ha bedraagt of groter is dan 100 ha. De deputatie kan dit ook doen voor andere (delen van) waterlopen waarvan het waterbekken geen 100 ha bedraagt (artikel 4, §1, wet onbevaarbare waterlopen; artikel 4bis, §1, wet onbevaarbare waterlopen). *Een rivier wordt gedefinieerd als een oppervlaktewaterlichaam dat grotendeels bovengronds stroomt, maar dat voor een deel van zijn traject ondergronds kan stromen* (artikel 3, §2, Decreet integraal waterbeleid⁷).

Figuur 5 – Voorbeeld van een poel. © Regionaal Landschap Schelde-Durme

1.2 HUIDIGE WET- EN REGELGEVING INZAKE KLE

Het wijzigen en beheren van KLE is in Vlaanderen onderhevig aan een uitgebreide wet- en regelgeving. In dit hoofdstuk wordt eerst de wetgeving besproken die van toepassing is voor het wijzigen of beheren van alle types KLE. Daarna wordt dieper ingegaan op wetgeving die specifiek van toepassing is voor enerzijds de groene KLE en anderzijds de blauwe KLE.

1.2.1 Wetgeving van toepassing op alle types KLE

Het Natuurdecreet en zijn uitvoeringsbesluiten vormen de basis van de wetgeving rond het wijzigen en beheren van KLE. Bijkomend moet rekening gehouden worden met het decreet betreffende het onroerend erfgoed,

⁷ Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, gecoördineerd op 15 juni 2018, hierna het 'Decreet integraal waterbeleid' genoemd.

hierna het 'Onroerenderfgoeddecreet' genoemd, wanneer de KLE gelegen zijn in zones afgebakend door dit decreet.

1.2.1.1 Natuurdecreet

Het uitgangspunt van het Vlaamse natuurbeleid is het standstill-beginsel: zowel de kwaliteit als de kwantiteit van de bestaande natuur in Vlaanderen mogen niet achteruitgaan (artikel 8, Natuurdecreet). Dit beginsel wordt ondersteund door de zorgplicht en de ecologische compensatie (Ecopedia a, 2024). Het standstill-beginsel is echter onderhevig aan de **ruimtelijke voorrangsclausule** (artikel 9, §1, Natuurdecreet) die stelt dat natuurbehoudsmaatregelen geen beperkingen mogen opleggen die handelingen conform de geldende ruimtelijke bestemming onmogelijk maken. Deze maatregelen mogen evenmin de exploitatievrijheid van de landbouwer verhinderen (artikel 9, § 2, Natuurdecreet). Aangezien Europese wetgeving primeert over Belgische of Vlaamse wetgeving is artikel 9 van het Natuurdecreet niet geldig wanneer het gaat over de instandhouding, bescherming of het herstel van Natura2000 of Europees beschermde soorten (Schoukens et al., 2023).

De **zorgplicht** (artikel 14, § 1, Natuurdecreet) schrijft voor dat iedereen die ingrijpt op of in de onmiddellijke omgeving van KLE en die weet of op redelijkerwijze kan vermoeden dat die KLE daardoor kunnen beschadigd of vernietigd worden, verplicht is om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om schade of vernietiging te voorkomen, te beperken of indien dit niet mogelijk is, te herstellen. De zorgplicht houdt dus in dat iedereen altijd en overal zorg moet dragen voor de natuur. Is dit niet mogelijk, dan moet de vernietigde natuur gecompenseerd worden (Ecopedia a, 2024) (d.i. principe van ecologische compensatie). Dit geldt voor zowel de burger als de overheid en wordt verder verduidelijkt in de Code Goede Natuurpraktijk. Hierin worden richtlijnen beschreven voor de beoordeling en afweging van het vermijdbare karakter van schade (Omsendbrief LNW/98/01). De recente evoluties rond hoe de zorgplicht in de praktijk wordt gehanteerd, worden besproken in **Box 2**.

Box 2 - De zorgplicht in de praktijk

Hendrik Schoukens, expert milieurecht, geeft aan dat de zorgplicht juridisch momenteel heel moeilijk afdwingbaar is. De zorgplicht is een inspanningsverplichting, en geen resultaatverplichting. Wanneer er schade aan KLE wordt toegebracht, wil het dus niet zeggen dat de zorgplicht is geschonden. Wanneer kan aangetoond worden dat men geprobeerd heeft om de schade te vermijden, is al voldaan aan de zorgplicht.

Momenteel is de zorgplicht geen uitgangspunt om schade aan KLE juridisch aan te vechten. Wel is het een recente trend dat de zorgplicht als argument wordt ingeroepen, bv. wanneer in beroep wordt gegaan tegen een vergunning voor vegetatiewijziging. De zorgplicht is in wezen enkel relevant voor activiteiten die niet vergunningsplichtig zijn. De zorgplicht laat momenteel veel ruimte voor interpretatie, en interpretatie weerspiegelt vaak de prioriteiten van de samenleving. Er kan de vraag gesteld worden of deze interpretatieruimte moet verkleind worden wanneer blijkt dat de zorgplicht niet volstaat om de natuur te beschermen.

Zowel de zorgplicht als de natuurtoets zijn **horizontale maatregelen** die geldig zijn over het volledige grondgebied van het Vlaamse Gewest en zijn dus niet onderhevig aan de ruimtelijke voorrangsclausule. Naast deze horizontale maatregelen voorziet het Natuurdecreet ook **gebiedsgerichte maatregelen** (o.a. in het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN)) en **maatregelen gericht op de instandhouding van soorten**. Deze laatste maatregelen worden geregeld via het Soortenbesluit⁸. Het Soortenbesluit stelt dat soorten in categorie 1, 2 en 3 in bijlage 1 van het Soortenbesluit, mogelijke andere soorten die onder artikel 1 van de Vogelrichtlijn vallen, andere soorten opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn of in bijlage II van het verdrag van Bern beschermd zijn. Voor beschermde diersoorten zijn volgende handelingen verboden (artikel 10, § 1, Soortenbesluit):

- Voor beschermde plantensoorten zijn volgende handelingen verboden (artikel 10, § 2, Soortenbesluit):

- Bijkomend is het verboden om de nesten van beschermde vogelsoorten of de voortplantings- of rustplaatsen van andere beschermde diersoorten opzettelijk te vernielen, te beschadigen of weg te nemen. Deze verbodsbepalingen zijn geldig over het volledige grondgebied van het Vlaamse Gewest. Enkel voor de verbodsbepalingen voor soorten waarbij categorie 1 is aangekruist in bijlage 1, geldt de ruimtelijke voorrangsclausule en mogen deze bepalingen dus geen beperkingen opleggen die strijdig zijn met de ruimtelijke ordening (artikel 11, § 1; artikel 15, Soortenbesluit). Een handeling wordt bovendien geacht onopzettelijk te zijn wanneer de verantwoordelijke voor de handeling niet wist en redelijkerwijze niet hoorde te weten dat deze handeling kon leiden tot de bovengenoemde negatieve gevolgen voor de beschermde soorten (artikel 11, § 2; artikel 14, § 2, Soortenbesluit). Voor diersoorten waarbij categorie 3 is aangekruist in bijlage 1 is het onopzettelijk vernielen of beschadigen van de voortplantings- of rustplaatsen echter wel verboden (artikel 14, § 2, Soortenbesluit). Deze beschermingsbepalingen zorgen er onrechtstreeks voor dat het verboden is om KLE te wijzigen wanneer beschermde dier- of plantensoorten voorkomen in of nabij de KLE.

pagina 18 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

Afhankelijk van het soort KLE, de geldende ruimtelijke bestemming en eventuele overdrukken, is het wijzigen van KLE en de bijhorende vegetatie verboden of vergunningsplichtig. In bepaalde gevallen kan hiervan afgeweken worden via vrijstellingen. Deze beschermingsbepalingen worden samengevat in [Tabel 1](#).

Verbodsbepalingen

Artikel 7 van het Natuurbesluit⁹ bepaalt dat het **wijzigen van een aantal KLE altijd en overal verboden is, het betreft de holle wegen, graften en bronnen**. Deze verbodsbepalingen zijn dus niet onderhevig aan de ruimtelijke voorrangsclausule (artikel 9, Natuurdecreet). Volgens de Omzendbrief LNW/98/01 betekent dit dat alle handelingen of werken die niet tot het normaal onderhoud behoren zoals toegelicht in de Code Goede Natuurpraktijk en de activiteiten die deze KLE onrechtstreeks wijzigen, verboden zijn. De ingrepen en activiteiten die hierin beschreven worden, zijn niet vergunningsplichtig. Deze Code is echter aan een grondige actualisatie toe, gezien ze momenteel gedateerde informatie bevat en veel ruimte voor interpretatie laat ([Deel 2.1.1.2](#)).

Verder is het ook verboden om KLE te wijzigen onder bepaalde overdrukken, ongeacht de onderliggende ruimtelijke bestemming. Zo is het volgens artikel 25, § 3, van het Natuurdecreet **verboden om in het VEN wijzigingen aan te brengen aan KLE of aan de structuur van waterlopen**, behoudens een individuele ontheffing verleend door ANB of een algemene ontheffing (d.i. de VEN-ontheffing). Daarnaast is het volgens artikel 35, § 2, van het Natuurdecreet verboden om in natuurreservaten de nesten, voortplantingsplaatsen of rust- en schuilplaatsen van in het wild levende diersoorten te vernielen of beschadigen. Als deze in of rond KLE voorkomen, is het dus verboden om deze te wijzigen. Verder is het in natuurreservaten verboden om planten of vegetatie op welke wijze ook te beschadigen of te vernietigen of om werken uit te voeren die bronnen en het hydrografisch net zouden kunnen wijzigen. Een ontheffing op deze verbodsbepalingen is mogelijk via een goedgekeurd beheerplan.

Vergunningsplichtige activiteiten

Als het wijzigen van KLE niet verboden is, is dit afhankelijk van het verkrijgen van een **omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging in volgende gebieden** (artikel 13, § 4 en § 5, Natuurdecreet):

- de groengebieden, de parkgebieden, de buffergebieden, de bosgebieden, de natuurontwikkelingsgebieden, de valleigebieden, de brongebieden, de agrarische gebieden met ecologisch belang of waarde, de agrarische gebieden met bijzondere waarde en de met al deze gebieden vergelijkbare bestemmingsgebieden, aangewezen op de plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen van kracht in de ruimtelijke ordening;
- de beschermde duingebieden, aangeduid krachtens artikel 52 van de wet van 12 juli 1973, toegevoegd bij decreet van 14 juli 1993 houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen;
- de gebieden afgebakend volgens of in uitvoering van internationale overeenkomsten of verdragen betreffende het natuurbehoud of van akten betreffende het natuurbehoud, met inbegrip van Europese richtlijnen, vastgesteld op grond van internationale verdragen;

⁹ Besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 1998 tot vaststelling van de nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, hierna het 'Natuurbesluit' genoemd.

- de landschappelijk waardevolle gebieden en de agrarische gebieden en de met als deze gebieden vergelijkbare bestemmingsgebieden, aangewezen op de plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen van kracht in de ruimtelijke ordening;
- het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON).

Volgende activiteiten worden als **vergunningsplichtige wijzigingen van KLE of de vegetatie ervan** beschouwd (artikel 8, Natuurbesluit):

- het rooien of verwijderen en het beschadigen van:
 - houtachtige beplantingen op weg-, waterweg of spoorwegbermen of op het talud van holle wegen;
 - houtachtige beplantingen langs waterlopen, dijken of taluds;
 - heggen, hagen, houtkanten, houtwallen, bomenrijen en hoogstamboomgaarden;
- het wijzigen van de vegetatie horende bij de kleine landschapselementen met inbegrip van het afbranden en het vernietigen, beschadigen of doen afsterven van de vegetatie met mechanische of chemische middelen van perceelsrandbegroeiingen en sloten;
- het uitgraven, verbreden, rechttrekken, dichten van stilstaande wateren, poelen of waterlopen.

Het is opvallend dat bovenstaande beschrijving van de term ‘wijzigen’ verschilt ten opzichte van de beschrijving die gehanteerd wordt bij de verbodsbepalingen. Bij de verbodsbepalingen is het eenduidig dat alles wat niet tot de normale onderhoudswerken behoort als een wijziging wordt beschouwd en dus verboden is, terwijl er bij de vergunningsplichtige activiteiten ruimte voor interpretatie bestaat. Hier blijft de vraag bestaan of activiteiten die niet voldoen aan bovenstaande beschrijving, maar ook niet tot de normale onderhoudswerken, al dan niet vergunningsplichtig zijn. Zo wordt voor knotten een omlooptijd van 4 tot 6 jaar als normaal onderhoud beschreven. Knotten buiten deze omlooptijd is dus geen normaal onderhoud, maar valt ook niet onder de vergunningsplichtige wijzigingen zoals hierboven beschreven. Het is dus onduidelijk of knotten na een omlooptijd van bv. 10 jaar al dan niet vergunningsplichtig is. Daarnaast worden holle wegen in de Code Goede Natuurpraktijk gedefinieerd inclusief de bijhorende (houtige) vegetatie ([Deel 1.1.3.1](#)). De vergunningsplichtige activiteit ‘het rooien of verwijderen en het beschadigen van houtachtige beplantingen op het talud van holle wegen’ is dus in strijd met de bepaling dat het verboden is om holle wegen te wijzigen.

Vrijstellingen

Vrijstelling van de vergunningsplicht is mogelijk in sommige gevallen, voor zover uitdrukkelijk voldaan wordt aan de zorgplicht en de natuurtoets. Volgens artikel 13, § 6, van het Natuurdecreet is een vrijstelling in volgende gevallen mogelijk:

- voor de vermelde activiteit op grond van wetten, decreten of besluiten een vergunning of toestemming van de overheid is verleend, na advies van het ANB;
- de activiteit is geregeld in goedgekeurde plannen of projecten die nader zijn bepaald door de Vlaamse regering;
- het betreft een huiskavel met een maximale grootte van 3 ha;
- het betreft normale onderhoudswerken.

Artikel 9 van het Natuurbesluit geeft een opsomming van activiteiten waarvoor de verbodsbepalingen en vergunningsplichten niet gelden en verduidelijkt daarmee de vrijstellingen opgesomd in artikel 13, §6, van het Natuurdecreet. Het betreft activiteiten die:

- worden uitgevoerd op huiskavels van een vergunde woning en/of bedrijfsgebouw en gelegen binnen een straal van maximum 100 m rondom de vergunde woning en/of bedrijfsgebouw voor zover ze resp. bewoond of in gebruik zijn. Deze straal wordt beperkt tot 50 meter als groengebied, parkgebied, buffergebied of bosgebied bestreken wordt. Voor zover gelegen binnen groengebieden, parkgebieden, buffergebieden en bosgebieden wordt dit beperkt tot het kadastraal perceel van de vergunde woning en/of bedrijfsgebouw met een maximale straal van 50 meter rondom de vergunde woning en/of bedrijfsgebouw;
- worden uitgevoerd op basis van een regelmatige machtiging of vergunning afgeleverd op basis van het Bosdecreet van 13 juni 1990;
- expliciet zijn opgenomen in
 - een beheerplan vastgesteld op grond van het decreet of van het Bosdecreet van 13 juni 1990;
 - een landinrichtingsplan goedgekeurd met toepassing van het besluit van de Vlaamse Regering van 28 maart 2014 betreffende de landinrichting;
 - een kavelplan goedgekeurd met toepassing van de wet van 22 juli 1970 op de ruilverkaveling van landeigendommen en inzoverre zij zijn uit te voeren in opdracht van het ruilverkavelingscomité;
 - een natuurinrichtingsproject, goedgekeurd met toepassing van artikel 47 van het decreet;
 - een beheersplan goedgekeurd met toepassing van het decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg;
 - een natuurrichtplan goedgekeurd met toepassing van artikel 48 en volgende van het decreet;
- normale onderhoudswerken betreffen;
- vallen onder en voldoen aan de beschermingsbepalingen van het VEN.

Naast bovengenoemde, kan de minister individuele afwijkingen toestaan op de verbodsbepalingen van artikel 7 van het Natuurbesluit op voorwaarde dat de aanvrager de zorgplicht naleeft en bij het verlenen van de afwijking uitdrukkelijk voldaan wordt aan de natuurtoets of aan de habitattoets ([Deel 1.3.1.4](#)) indien dit van toepassing is (artikel 10, § 1, Natuurbesluit).

1.2.1.2 Onroerenderfgoeddecreet

Het Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE) voorziet een databank van het onroerend erfgoed, raadpleegbaar via hun website. De databank bevat een module met aanduidingsobjecten die het juridische statuut van één of meerdere erfgoedobjecten weergeven. Voor elk aanduidingsobject is een fiche opgesteld vanwaar het mogelijk is om door te klikken naar het Geoportaal met alle kaartgegevens, de besluitenbank om de betreffende beschermingsbesluiten te kunnen raadplegen en de module met erfgoedobjecten voor meer inhoudelijke informatie (Agentschap Onroerend Erfgoed a, z.d.).

KLE kunnen opgenomen worden onder **verschillende types onroerend erfgoed, namelijk de vastgestelde inventaris, verschillende types beschermingen of erfgoedlandschappen, elk met hun eigen rechtsgevolgen**. Om na te gaan of KLE effectief aangeduid zijn als onroerend erfgoed kunnen in eerste instantie de kaartlagen

van het Geoportaal geraadpleegd worden. De rechtsgevolgen die hieruit voortvloeien worden eveneens samengevat in [Tabel 1](#).

Vastgestelde inventaris

De vastgestelde inventaris wordt bepaald door de Vlaamse Regering. Deze kan bestaan uit volgende inventarissen:

- de landschapsatlas;
- de inventaris van archeologische zones;
- de inventaris van bouwkundig erfgoed;
- de inventaris van landschappelijk erfgoed.

KLE worden voornamelijk opgenomen in de inventaris van het landschappelijk erfgoed, maar ze kunnen ook in andere inventarissen voorkomen. Zo zal een boom die hoort bij een kapel opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, ook opgenomen worden in deze inventaris. Steden en gemeenten hebben de bevoegdheid om het bouwkundig en landschappelijk erfgoed op hun grondgebied zelf te inventariseren. Sinds 1 januari 2023 kan een erkende onroerenderfgoedgemeente (OEG) ook een inventaris vaststellen en hier toelatingsplichten aan koppelen. Voordien kon enkel de Vlaamse Overheid dat (artikel 4.1.1, Onroerenderfgoeddecreet). Anno 2024 stelde echter nog geen enkele erkende OEG een inventaris van het landschappelijk erfgoed vast (focusgroep AOE). Wanneer KLE zijn opgenomen in een vastgestelde inventaris kan dit in principe geen weigeringsgrond vormen voor om het even welke vergunning, machtiging of toelating (artikel 4.1.8, Onroerenderfgoeddecreet).

Voor handelingen aan bepaalde onroerende goederen in de bouwkundige of landschappelijke inventaris kan vooraf een toelating van de erkende OEG vereist zijn. Deze toelatingsplichten zijn enkel van toepassing als de gemeente er zelf voor gekozen heeft om ze te koppelen aan een vastgesteld object via vaststellingsbesluiten. De Vlaamse Regering heeft een limitatieve lijst van mogelijke toelatingsplichtige handelingen opgesteld (artikel 4.1.1, Onroerenderfgoeddecreet). De lijst bevat echter geen toelatingsplichten met betrekking tot KLE, enkel de toelatingsplicht met betrekking tot het ‘fundamenteel en structureel wijzigen van de aanleg van tuinen, parken en begraafplaatsen met erfgoedwaarde’ zou mogelijks van toepassing kunnen zijn (artikel 4.2.2, Onroerenderfgoedbesluit¹⁰). De toelatingsplicht is enkel van toepassing als geen omgevingsvergunning in kader van het Natuurdecreet moet aangevraagd worden (artikel 4.1.10/1, § 1, Onroerenderfgoeddecreet). Wanneer dat wel nodig is, moet de vergunningverlenende overheid, in dit geval de erkende OEG, nagaan of de aangevraagde handelingen rekening houden met de erfgoedwaarden en -kenmerken van de KLE (artikel 4.1.10/1, § 2, Onroerenderfgoeddecreet).

Daarnaast hebben overheden een **zorg- en motiveringsplicht** voor werken die uitgevoerd worden in een vastgestelde inventaris. Daarbij moet een onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds werken die zij zelf uitvoeren en anderzijds werken die uitgevoerd worden door derden. Bij een eigen werk of activiteit aan onroerende goederen opgenomen in de een vastgestelde inventaris moet elke administratieve overheid de zorg

¹⁰ Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, hierna het ‘Onroerenderfgoedbesluit’ genoemd.

Beschermingen

Voor beschermingen wordt enerzijds het **actiefbehoudsbeginsel** gehanteerd en anderzijds het **passiefbehoudsbeginsel**. Het actiefbehoudsbeginsel houdt in dat het beschermd goed moet behouden blijven in een goede staat door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren (artikel 6.4.1, Onroerendergoeddecreet), terwijl het passiefbehoudsbeginsel stelt dat het verboden is om beschermde goederen te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of andere handelingen te stellen die de erfgoedwaarde ervan aantasten (artikel 6.4.4, Onroerendergoeddecreet). Artikel 6.1.1 van het Onroerendergoedbesluit stelt dat de zakelijk rechthouder en gebruik van een beschermd goed verplicht zijn de instandhouding en het onderhoud ervan te verkeren door:

- Voor zowel het regulier onderhoud als voor het nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood is geen toelating nodig (artikel 6.1.14 en 6.1.13, Onroerenderfgoedbesluit).

aanzienlijke wijziging van de landschapskenmerken van beschermde monumenten, beschermde cultuurhistorische landschappen of beschermde archeologische sites tot gevolg heeft niet aangevast mag worden zonder toelating van AOE of van de erkende OEG (artikel 6.2.3, Onroerendergoedbesluit). De relevante **toelatingsplichten** met betrekking tot KLE zijn de volgende:

- voor beschermde monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten is een toelating nodig voor het vellen of beschadigen van bomen en struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan, en voor elke handeling die een wijziging van hun groeiplaats of -vorm tot gevolg kan hebben. Ook voor het structureel en fundamenteel wijzigen van de aanleg van tuinen of parken met erfgoedwaarde en begraafplaatsen is een toelating nodig (artikel 6.2.4 en 6.2.5, Onroerendergoedbesluit).
- voor beschermde cultuurhistorische landschappen worden KLE hier uitdrukkelijk aan toegevoegd (artikel 6.2.6, Onroerendergoedbesluit).
- voor beschermde archeologische sites is een toelating nodig voor het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen (artikel 6.2.7, Onroerendergoedbesluit).

Wanneer er toch toelatingsplichten zijn opgenomen in het beschermingsbesluit zijn de meest specifieke toelatingsplichten van toepassing. Sinds het Onroerenderfgoeddecreet worden de toelatingsplichtige handelingen altijd toegevoegd aan de beschermingsbesluiten.

Toelatingsplichtige handelingen waarvoor geen vergunning vereist is in kader van het Natuurdecreet, kunnen niet aangevat worden zonder toelating van AOE of het College van Burgemeester en Schepenen van de erkende OEG (artikel 6.4.4, § 1, Onroerendergoeddecreet; artikel 6.3.2, Onroerendergoedbesluit), tenzij deze uitdrukkelijk van toelating zijn vrijgesteld in een goedgekeurd beheersplan (artikel 6.4.4, § 1, Onroerendergoeddecreet; artikel 6.2.2, Onroerendergoedbesluit). Als dat niet het geval is, is een motivering die voortbouwt op het beheersplan verplicht (artikel 6.2.2, Onroerendergoedbesluit). Wanneer een aanvraag betrekking heeft op toelatingsplichtige handelingen aan of in beschermde goederen op percelen die op het grondgebied van verschillende gemeenten ligt, moet deze rechtstreeks bij het AOE ingediend worden (artikel 6.3.2, Onroerendergoedbesluit). **Box 3** beschrijft de verschillende interpretatiemogelijkheden voor KLE in een beschermd landschap. Voor toelatingsplichtige handelingen aan of in beschermde stads- of dorpsgezichten die zichtbaar zijn vanaf de openbare weg en die niet vrijgesteld zijn in een goedgekeurd beheersplan, moet eerst een melding gebeuren bij het College van Burgemeester en Schepenen. De handelingen mogen aangevat worden vanaf de dertigste dag na de datum van de melding, tenzij het college de aanmelder op de hoogte brengt dat de handelingen van die aard zijn dat ze de wezenlijke eigenschappen van het beschermde stads- of dorpsgezicht verstoren. In dat geval bezorgt het college de melding aan het AOE of de erkende OEG. Zij zullen de melding dan behandelen als een toelating. De handelingen mogen slechts aangevat worden, als de toelating ook effectief verleend werd (artikel 6.4.4 Onroerendergoeddecreet; artikel 6.3.12, Onroerendergoedbesluit).

Box 3 - Welke KLE zijn beschermd in het beschermingsbesluit?

In het Onroerenderfgoedbesluit van 2014, artikel 6.2.6, staat beschreven dat in een beschermd cultuurhistorisch landschap, toelating nodig is voor het vellen of beschadigen van bomen en struiken of KLE die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan. Dit suggereert dat de toelatingsplicht enkel geldt voor KLE die expliciet zijn beschreven in het beschermingsbesluit. Bij beschermingsbesluiten die dateren van voor 2015, kan dit leiden tot discussie: het beschermingsbesluit heeft als bedoeling om het globale landschapsbeeld te beschermen. Het is voor interpretatie vatbaar of dit betekent dat er een toelatingsplicht geldt voor het vellen of beschadigen van iedere KLE in dit landschap. Tijdens de focusgroep met AOE bleek dat de consultants dit op verschillende manieren interpreteren. Er kan geopteerd worden om te veronderstellen dat alle KLE bijdragen tot het landschapsbeeld, en dat dus voor het vellen of beschadigen van KLE altijd een toelating nodig is. Een andere visie is dat de wetgeving bepaalt dat KLE die niet mogen verwijderd worden zonder toelating, benoemd zijn in het beschermingsbesluit. In de besluiten die dateren van voor 2015 zijn die KLE in 95 % van de gevallen niet benoemd, dus zijn ze ook niet beschermd.

Bij toelatingsplichtige handelingen aan elementen waarvoor ook een vergunning vereist is in kader van het Natuurdecreet, is de vergunningsverlenende overheid verplicht om **advies te vragen bij AOE**. De vergunningsverlening wordt verder besproken in [Hoofdstuk 1.3](#).

Erfgoedlandschappen

Erfgoedlandschappen kunnen afgebakend worden in een RUP op basis van onroerenderfgoedrichtplannen¹¹ of een vastgestelde inventaris (artikel 6.5.1, Onroerenderfgoeddecreet). Iedereen die werken of handelingen verricht in een erfgoedlandschap of daarvoor de opdracht verleent, moet zoveel mogelijk de zorg in acht nemen voor de erfgoedwaarden van het erfgoedlandschap (artikel 6.5.2, Onroerenderfgoeddecreet) (d.i. **de algemene zorgplicht**). Daarnaast worden er ook stedenbouwkundige voorschriften gekoppeld aan het RUP die voor een rechtskader zorgen waarbinnen gehandeld moet worden. Zo worden KLE vaak aangeduid als punten en lijnen in het erfgoedlandschap die niet gewijzigd mogen worden.

De **zorg- en motiveringsplicht voor overheden** wordt in de regelgeving verder uitgewerkt (Agentschap Onroerend Erfgoed c, z.d.). Zo mag een administratieve overheid geen werkzaamheden en handelingen ondernemen, noch toestemming of een vergunning verlenen (bv. in kader van het Natuurdecreet) voor een activiteit die een erfgoedlandschap geheel of gedeeltelijk kan vernietigen of die een betekenisvolle schade kan veroorzaken aan de erfgoedwaarden ervan (artikel 6.5.3, Onroerenderfgoeddecreet). Bij elke beslissing moet de administratieve overheid beschrijven hoe ze voldoet aan deze verplichting (artikel 6.5.3, Onroerenderfgoedbesluit). Bijkomend moet een administratieve overheid voor eigen werken, het verlenen van

¹¹ Een onroerenderfgoedrichtplan biedt, o.a. op basis van de gegevens opgenomen in de inventaris, vanuit de erfgoedwaarden een visie op de toekomstige ontwikkeling van de betrokken onroerende goederen binnen het thema of gebied, verduidelijkt de aandachtspunten uit het onroerenderfgoedbeleid en formuleert beheers- en ontwikkelingsdoelstellingen (artikel 7.1.1, Onroerenderfgoeddecreet).

Tabel 1 – Voor de verschillende ruimtelijke bestemmingen en overdrukken wordt weergegeven welke wetgeving vanuit het Natuurdecreet (ND) en Onroerendergoeddecreet (OED) van toepassing zijn op het wijzigen van KLE (rood = verboden; oranje = vergunnings- of toelatingsplichtig; geel = meldingsplichtig; groen = geen vergunning nodig, maar wel zorg in acht nemen). In de laatste kolom worden de toetsen en adviezen die uitgevoerd en opgevraagd moeten worden door de vergunningverlenende overheid wanneer zij een vergunningsaanvraag ontvangen, weergegeven. Gebruikte afkorting: AOE = Agentschap Onroerend Erfgoed, CBS = College van Burgemeester en Schepenen; KLE= klein landschapselement; NB = Natuurbesluit; ND = Natuurdecreet; OEB = Onroerendergoedbesluit; OED = Onroerendergoeddecreet; OEG = onroerendergoedgemeente; OVB = omgevingsvergunningsbesluit.

WIJZIGEN VAN:		Alle handelingen of werken die niet tot normaal onderhoud behoren - Graften - Holle wegen - Bronnen	Rooien, verwijderen en beschadigen van - Houtachtige beplantingen op berm, talud, langs waterloop en dijk - Heggen, hagen, houtkanten, houtwallen, bomenrijen en hoogstamboomgaarden	Het wijzigen van de vegetatie horende bij de KLE met inbegrip van het afbranden en het vernietigen, beschadigen of doen afsterven van de vegetatie met mechanische of chemische middelen van perceelsrandbegroeiingen en sloten	Het uitgraven, verbreden, rechtekken, dichten van stilstaande waters, poelen of waterlopen	Toetsen en adviezen uit te voeren en op te vragen door vergunningverlenende overheid
GELEGEN IN:						
RUIJTELIIKE BESTEMMING	Groen-, park-, buffer-, bos-, natuurontwikkelings-, vallei- en brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang of waarde, agrarische gebieden met bijzondere waarden en alle vergelijkbare bestemmingsgebieden	Verbod Art. 7 NB	Vergunning Art. 8, §2, 1° NB	Vergunning Art. 8, §2, 2° NB	Vergunning Art. 8, § 2, 3° NB	Natuurtoets Art. 16, § 1 ND Advies ANB Art. 38/3, § 1 OVB
	Landschappelijke waardevolle agrarische gebieden, agrarische gebieden	Verbod Art. 7 NB	Vergunning Art. 8, §2, 1° NB	Vergunning Art. 8, §2, 2° NB	Vergunning Art. 8, § 2, 3° NB	Natuurtoets Art. 16, § 1 ND Advies ANB Art. 38/3, § 1 OVB
	Overige bestemmingen	Verbod Art. 7 NB	Zorgplicht Art. 14 ND	Zorgplicht Art. 14 ND	Zorgplicht Art. 14 ND	/

			Zorg- en motiveringsplicht voor overheden Art. 6.5.3 OED	Zorg- en motiveringsplicht voor overheden Art. 6.5.3 OED	Zorg- en motiveringsplicht voor overheden Art. 6.5.3 OED	
--	--	--	---	---	---	--

1.2.1.3 Wetgeving van toepassing bij het aanleggen van nieuwe KLE

Als het aanleggen van KLE leidt tot een vegetatiewijziging of een wijziging van andere KLE, dan kan dit verboden zijn of kan een omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging nodig zijn. In [Deel 1.2.1.1](#) wordt beschreven welke wetgeving vanuit het Natuurdecreet van toepassing is op het wijzigen van KLE. De wetgeving voor het wijzigen van vegetaties valt buiten de scope van dit rapport, hiervoor wordt verwezen naar het Natuurdecreet en zijn uitvoeringsbesluiten. Ook wanneer het aanleggen van KLE leidt tot een wijziging van gebieden die aangeduid werden in kader van het Onroerendergoeddecreet, kan er bijkomende wetgeving gelden. In [Deel 1.2.1.2](#) wordt een overzicht gegeven van wetgeving die vanuit het Onroerendergoeddecreet van toepassing is op het wijzigen van KLE. Voor een volledig overzicht van deze wetgeving wordt verwezen naar het Onroerendergoeddecreet zelf en zijn uitvoeringsbesluiten.

1.2.2 [Wetgeving van toepassing specifiek op groene KLE](#)

Voor de wetgeving van toepassing op groene KLE wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de houtige KLE en anderzijds de niet-houtige KLE.

1.2.2.1 Wetgeving van toepassing op houtige KLE

De wetgeving die van toepassing is op houtige KLE werd verder opgedeeld in het wijzigen en aanplanten van deze KLE. Onder dit deel wordt ook de wetgeving van toepassing op boslandbouwsystemen besproken. Aangezien bepaalde wetteksten een uitzondering voorzien voor deze systemen en andere niet, wordt een apart overzicht van de geldende wetgeving gegeven in [Box 4](#).

Wijzigen

Voor het wijzigen van houtige KLE moet, naast de omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging, in bepaalde gevallen ook een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aangevraagd worden. Daarnaast is het ook belangrijk om steeds na te gaan of de KLE zich al dan niet op een gepacht goed bevinden en of er een afwijking moet aangevraagd worden op het soortenbesluit.

Als bomen met een stamomtrek van 1 m op een hoogte van 1 m boven het maaiveld (d.i. hoogstammige bomen) voorkomen in houtige KLE moet een **omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen** aangevraagd worden om deze te vellen (artikel 4.2.1, VCRO) ([Figuur 6](#)). Er zijn echter heel wat vrijstellingen geformuleerd op deze algemene regel via het Vrijstellingsbesluit¹². In volgende gevallen moet geen omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aangevraagd worden voor het vellen van hoogstammige bomen (artikel 6.1, Vrijstellingsbesluit; Peeters et al., 2022):

- indien voldaan is aan alle onderstaande voorwaarden:
 - ze maken geen deel uit van bos;
 - ze staan in woongebied in de ruime zin, in een agrarisch gebied in de ruime zin of in een industriegebied in de ruime zin, en niet in een woonparkgebied;

¹² Besluit van de Vlaamse Regering tot bepaling van [stedenbouwkundige] handelingen waarvoor geen [omgevingsvergunning] nodig is, hierna het 'Vrijstellingsbesluit' genoemd.

- ze staan op een straat van maximaal 15 meter rondom de vergunde woning, de vergunde landbouwbedrijfswoning of landbouwbedrijfsgebouwen of de vergunde bedrijfswoning of bedrijfsgebouwen;
 - ze staan niet op openbaar terrein.
- omwille van acuut gevaar en na voorafgaande instemming van de burgemeester. Wat acuut gevaar concreet inhoudt, wordt echter niet verder gedefinieerd. Op de website van ANB worden wel een aantal richtlijnen meegegeven over hoe hiermee kan omgegaan worden. Zo is er sprake van acuut gevaar als een boom op korte termijn een risico vormt voor zijn omgeving doordat deze kan omvallen en daarbij mensen kan verwonden of eigendommen beschadigen, of een ziekte of plaag naar andere bomen kan verspreiden. ‘Op korte termijn’ betekent in deze context sneller dan de termijnen die voorzien zijn in de normale aanvraagprocedure voor een kapmachtiging;
 - ze staan op terreinen waarvoor een goedgekeurd natuurbeheerplan bestaat, en het vellen van de hoogstammige bomen is als activiteit opgenomen in dat beheerplan;
 - ze maken deel uit van een boslandbouwsysteem waarvan de aanmelding via de verzamelaanvraag en het aanplanten van de bomen gebeurde na 1 juni 2012;
 - door of op vraag van spoorweg- of leidingbeheerders. Dit kan enkel in duidelijk afgebakende zones in de directe nabijheid van de infrastructuur die zij beheren en als de bomen geen deel uitmaken van een bos;
 - op openbaar terrein, dat geen bos is, mits in de onmiddellijke omgeving in het eerstvolgende plantseizoen een heraanplanting gebeurt.

Bepaalde gemeentes hebben deze regel echter verstrengd via gemeentelijke reglementen of voeren extra regels uit bij het kappen van bomen. Daarom is het belangrijk om navraag te doen bij de gemeente welke regels van toepassing zijn (Peeters et al., 2022; Agentschap voor Natuur en Bos a, z.d.). Voor een grondige doorlichting van de wetgeving inzake het kappen van hoogstammige bomen wordt verwezen naar het rapport van Peeters et al. (2022) opgemaakt in opdracht van Departement Omgeving.

Figuur 6 – Het rooien van een bomenrij mag niet zomaar gebeuren: in veel gevallen is hier een vergunning voor nodig, aan te vragen via het omgevingsloket. De bomen in deze bomenrij zijn geen hoogstambomen: het aanvragen van een stedenbouwkundige vergunning is niet nodig in dit geval.
© Sanne Van Den Berge

Verder kan voor KLE aangeplant op een gepacht goed de pachter beplantingen die de vrijheid van bebouwing hinderen, wegruimen met schriftelijke toestemming van de verpachter of, in geval van vruchtgebruik, van de blote eigenaar en de vruchtgebruiker, of, bij gebrek daaraan met een machtiging van de rechter (artikel 42, Pachtdecreet¹³).

Het KB bacterievuur¹⁴ legt een aantal maatregelen op om het binnenbrengen en verspreiden van bacterievuur (*Erwinia amylovora* (Burr.) Winsl et al.) te voorkomen. Zo is het algemeen verboden om *Cotoneaster salicifolius* en *Cotoneaster x watereri* en hun cultivars aan te planten (artikel 2, KB bacterievuur). Wanneer een waardplant besmet is, moet deze onmiddellijk gesnoeid worden tot minstens 50 cm onder de laagste infectieplaats. Als de besmetting verspreid of terugkerend is, moeten alle besmette en alle aangrenzende waardplanten tegen de grond afgezet worden. De gesnoeide of afgezette plantdelen moeten vernietigd worden volgens instructies van het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) (artikel 3, § 1, KB bacterievuur). Als de getroffen maatregelen onvoldoende of ondoeltreffend zijn, kan het FAVV het rooien van besmette

¹³ Decreet tot bepaling van de specifieke regels over de pacht, hierna het 'Pachtdecreet' genoemd.

¹⁴ Koninklijk besluit betreffende de maatregelen om het binnenbrengen en het verspreiden van bacterievuur te voorkomen, hierna het 'KB bacterievuur' genoemd.

waardplanten of andere bijkomende bestrijdingsmiddelen bevelen (artikel 3, § 2, KB bacterievuur). Ook dan blijft de vergunningsplicht gelden. Verder moeten niet besmette (delen van) hagen van *Crataegus L.* gesnoeid worden tijdens de periode tussen 1 november en 1 maart (artikel 4, KB bacterievuur). Sinds de inwerkingtreding van het BVR bacterievuur¹⁵ zijn lokale besturen gemachtigd om preventieve maatregelen te nemen tegen de verspreiding van bacterievuur en om die te handhaven binnen het huidig wetgevend kader (artikel 2, BVR bacterievuur). Het Agentschap Landbouw en Zeevisserij (ALZ) stelt een leidraad ter beschikking met de verschillende stappen die de lokale besturen kunnen ondernemen om de verspreiding van bacterievuur te beheersen (artikel 3, BVR bacterievuur).

Aanplanten

Voor het aanplanten van houtige KLE moet rekening gehouden worden met drie voorwaarden: (1) de aanwezige natuurwaarden, (2) plantafstanden, en (3) de aan te planten soorten. Wanneer KLE aangeplant worden op een gepacht goed, moet ook rekening gehouden worden met het Pachtdecreet. Artikel 36 van het Pachtdecreet stelt dat zowel de verpachter als de pachter niet zomaar bomen mogen aanplanten. Enkel aanplantingen die noodzakelijk zijn voor de bewaring van het goed zijn toegestaan. De verpachter kan ook bomen aanplanten ter vervanging van hoog- of laagstammige fruitbomen, en voor bosbomen in weiden. De pachter kan aanplantingen uitvoeren ter vervanging van dode of gevelde bomen en van laagstammige fruitbomen, tenzij tijdens een periode van geldige pachttopzeg. In alle andere gevallen heeft de pachter een schriftelijke toestemming van de verpachter nodig voor het uitvoeren van aanplantingen. Heeft de pachter deze toestemming niet, dan kan hij in overtreding van de pachtovereenkomst worden bevonden en zijn pachtrecht verliezen. Als een aanplanting door de pachter tot een waardevermeerdering heeft geleid en de pacht op initiatief van de verpachter wordt beëindigd vooraleer de aanplanting 18 jaar oud is, dan heeft de pachter recht op een vergoeding die gelijk is aan die waardevermeerdering. Als de pacht wordt beëindigd op initiatief van de pachter, dan mag die vergoeding niet hoger zijn dan het bedrag dat de pachter tijdens de laatste 5 jaar in het geheel aan pacht betaald heeft voor de gezamenlijke goederen die hij van dezelfde eigenaar in pacht had. Als de aanplanting geleid heeft tot een waardevermindering van het gepachte goed, dan heeft de verpachter recht op een vergoeding van de pachter gelijk aan die waardevermindering.

Voor het aanplanten van KLE moet rekening gehouden worden met de regels rond plantafstanden. **Algemeen geldt dat bomen die minstens 2 m hoog zijn, op 2 m van de perceelsgrens moeten staan te rekenen vanaf het midden van de voet van de boom.** Andere bomen, struiken en hagen mogen op 0,5 m van de perceelsgrens staan. Wanneer deze op een kortere afstand worden aangeplant, kan de nabuur de snoeiing of rooijing van de beplanting eisen, tenzij de rechter oordeelt dat dit rechtsmisbruik is. Hierop bestaan echter een aantal uitzonderingen (artikel 3.133, Burgerlijk wetboek - Boek 3):

- indien partijen hierover een contract hebben gesloten;
- indien de beplantingen die al meer dan 30 jaar op dezelfde plaats staan;
- indien ze tot de openbare weg, wateren en hun aanhorigheden behoren, maar dit is niet het volledige openbaar domein;
- indien de beplantingen niet hoger reiken dan de afsluiting tussen de percelen.

¹⁵ Besluit van de Vlaamse Regering over de machtiging aan de lokale overheden voor bacterievuur, hierna 'BVR bacterievuur' genoemd.

Deze plantafstanden, en uitzonderingen, zijn geldig voor bomen aangeplant vanaf 1 september 2021. Voor deze datum zijn de regels zoals bepaald in artikel 35 van het Veldwetboek van toepassing. De algemene plantafstanden zijn dezelfde, maar er gelden andere uitzonderingen. Bijgevolg zijn de vermelde plantafstanden niet van toepassing voor bomen geplant voor 1 september 2021 in volgende gevallen:

- op bomen op het openbaar terrein van de overheid;
- als de bomen er al langer dan 30 jaar onverstoord staan;
- bij het geval 'bestemming van de huisvader'. Dit is wanneer een eigenaar zijn domein splits ontstaat de erfdienstbaarheid van plantrecht om beplantingen te hebben op kortere afstand;
- als er een overeenkomst is opgemaakt tussen twee eigenaren.

Het eisen van de snoeiing of rooiing is echter geen recht. Het is niet omdat de nabuur dit eist, dat de eigenaar van de beplanting hier ook effectief uitvoering aan moet geven. Bijgevolg is het de rechter die in deze kwesties een appreciatiebevoegdheid heeft. Hierbij zal hij alle belangen van beide partijen inroepen en, voor aanplantingen sinds 1 september 2021, ook rekening houden met het algemeen belang. Bovendien betekent een uitspraak van de rechter (nog) niet dat er ook een vergunning is om deze boom te kappen. Deze moeten nog apart aangevraagd worden volgens de geldende procedures (Ecopedia b, 2024). Naast de algemene regels uit het Burgerlijk Wetboek en het Veldwetboek zijn er nog tal van specifieke plantafstanden van toepassing langs autowegen, spoorwegen, waterwegen en leidingen.

Langs autosnelwegen bepaalt artikel 2 van het BVR autosnelwegen¹⁶ dat het verboden is om een groene haag te plaatsen op minder dan 0,5 m achter de grens van de autosnelweg of om een groene haag te houden die meer dan 1 m breed is. Artikel 3 van hetzelfde besluit bepaalt dat:

- het verboden is om in de eerste 10 m van de vrije stroken langs autosnelwegen hoogstammige bomen te planten. Bestaande hoogstammige bomen kunnen behouden blijven, met uitzondering langs aansluitingscomplexen;
- het verboden is om in de eerste 10 m van de vrije stroken langs aansluitingscomplexen van autosnelwegen gewassen met een hoogte van meer dan 1 m aan te planten.

Het Koninklijk Besluit van 1934 aangaande de bouwvrije stroken **langs gewestwegen** werd opgegeven, maar Agentschap Wegen en Verkeer (AWV) hanteert nog steeds de regels met betrekking tot het aanplanten van bomen. Hoogstammige bomen of beplantingen hoger dan 1,5 m moeten op minimaal 2 m achter de grens van het openbaar domein of de rooilijn geplant worden. Levende hagen lager dan 1,5 m mogen tot op 0,25 m van deze grens aangeplant worden, maar snoeien tot op maximaal 1,5 m is verplicht. Voor alle wegen is ook een vrij gabariet (d.i. de maximale afmeting dat een voertuig in de hoogte en breedte mag hebben) van 4,5 m vereist. Elke aanvraag tot het planten van bomen langs gewestwegen wordt apart beoordeeld door AWV. Daarbij houden ze ook rekening met aspecten zoals verkeersveiligheid, goede ruimtelijke ordening en beleidsmatige gewenste ontwikkelingen (Ecopedia c, 2024; Ledene, 2023). Om bomen te planten **langs gemeentewegen** geldt het Gemeentewegendecreet¹⁷. Dit decreet geeft gemeenten de mogelijkheid om regels met betrekking tot plantrechten op te nemen in gemeentelijke reglementen. Voorlopig is er geen zicht op welke gemeente dit al deed en welke niet. Zolang geen regels worden vastgelegd, wordt weinig geregeld over plantrecht en wordt bijgevolg teruggevallen op het gewoonterecht. Dit houdt in dat recht gebaseerd is op gewoonten en dus wordt

¹⁶ Besluit van de Vlaamse regering van 25 januari 2019 betreffende de vrije stroken langs autosnelwegen, hierna 'BVR autosnelwegen' genoemd.

¹⁷ Decreet van 3 mei 2019 houdende de gemeentewegen, hierna het 'Gemeentewegendecreet' genoemd.

teruggevalle op het plantrecht uit de wet van 10 april 1841 op de buurtwegen. Het plantrecht houdt in dat eigenaars van gronden die aan een voormalige buurtweg grenzen het recht hebben om bomen te planten op de wegberm, ook al zijn ze zelf geen eigenaar van deze berm. De bomen zijn dan eigendom van de aangelande eigenaar die plant. In situaties waarin het plantrecht van toepassing is, zijn de regels over plantafstanden uit het Burgerlijk Wetboek niet van toepassing. Dit wilt dus zeggen dat de aangelande dichter mag planten tegen de grens. Het plantrecht kan op verschillende manieren tenietgedaan of overgedragen worden (Ledene, 2023):

- voor wegbermen in eigendom van het aanpalende erf kan het plantrecht niet tenietgedaan worden door onbruik. Een gemeente kan het plantrecht wel verwerven door zelf bomen te planten en als de eigenaar zich daar dan niet tegen verzet;
- voor wegbermen in eigendom van de gemeente kan het plantrecht wel tenietgedaan worden door onbruik. Als de aangelande gedurende 30 jaar geen bomen aanplant, vervalt zijn plantrecht;
- de aangelande kan zijn plantrecht vrijwillig afstaan aan de gemeente via een overeenkomst;
- de gemeente kan het plantrecht overnemen van een eigenaar zonder overeenkomst door middel van onteigening en een schadevergoeding.

Om bomen te planten **langs spoorwegen** geldt de Wet op de politie van de spoorwegen. Artikel 20, § 1, stelt dat plantengroei langs een spoorweg minimaal 1,5 m korter moet zijn dan de afstand tussen de voet van de plant en de dichtstbijzijnde spoorstaaf. Voor sporen op een grondverhoging of ingraving wordt deze afstand berekend tussen de voet van de plant en de bovenrand van de grondverhoging of ingraving. Plantengroei achter muren die langsheen sporen staan, moet op dezelfde hoogte van de muur gehouden worden. Bovendien stelt artikel 20, § 2, dat de infrastructuurbeheerder alle niet-kruidachtige plantengroei op een afstand minder dan 8 m van de spoorstaven kan verbieden als deze de veiligheid van het treinverkeer in gevaar kan brengen. Zo zijn enkel kruidachtige gewassen toegestaan binnen een 25 m -zone langs baanvakken waar de toegestane snelheid hoger dan 220 km/h ligt.

Ook **langs waterwegen** is het aanplanten van bomen onderhevig aan heel wat wetgeving. Ten eerste stelt artikel 40 van de Wet op het natuurbehoud dat het verboden is om naaldbomen te (her)planten of hun zaailingen te laten groeien op minder dan 6 m van de oevers van zowel de bevaarbare als de onbevaarbare waterlopen. Ten tweede regelt artikel 22 van het Scheepsvaartdecreet de aanplant van bomen langs bevaarbare waterlopen. Op erven die met een erfdienstbaarheid van jaagpad en oevererf bezwaard zijn, mogen binnen de ruimtelijke uitgestrektheid van de erfdienstbaarheid geen beplantingen uitgevoerd worden door anderen dan de waterwegbeheerder zonder de voorafgaande machtiging van de waterbeheerder. Ten slotte wordt langs onbevaarbare waterlopen het aanplanten van bomen geregeld door het algemeen reglement onbevaarbare waterlopen en grachten¹⁸. In artikel 19 staat dat nieuwe bomen en struiken enkel binnen een afstand van 5 m langs waterlopen mogen aangeplant worden indien:

- een minimale tussenafstand van 12 m voor opgaande bomen wordt gerespecteerd;
- de houtkant regelmatig wordt teruggezet én die indien nodig voor de toegankelijkheid van de waterloop periodiek teruggezet wordt op vraag van de waterbeheerder.

¹⁸ Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van diverse bepalingen uit de wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen en tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 12 december 2008 tot uitvoering van titel XVI van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, wat betreft het toezicht op de naleving van de wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, hierna het ‘algemeen reglement onbevaarbare waterlopen en grachten’ genoemd.

Verder zijn er ook nog te respecteren plantafstand van toepassing langs leidingen. Volgens de Wet van 10 maart 1925 op de **elektriciteitsvoorziening** (artikel 14) heeft het gewest, de gemeente of de vergunninghouder de bevoegdheid om boomtakken af te hakken, bomen te vellen en wortels te rooien die te dicht bij bovengrondse of ondergrondse elektrische leidingen hangen en die kortsluitingen of andere schade aan de geleiding zouden kunnen veroorzaken. Behoudens dringende gevallen, wordt het recht te hakken, vellen of rooien afhankelijk gesteld van de weigering van de eigenaar. Indien de eigenaar een maand niets onderneemt dan kan de overheid zelf kappen. **Langs hoogspanningsleidingen** worden geen aanplantingen van meer dan 3 m hoog in een strook van 20 m langs beide kanten van de as van de hoogspanningslijn getolereerd. Het is wettelijk verplicht om het technisch secretariaat van Elia te contacteren (Ecopedia c, 2024; opleiding Inverde). **Langs aardgasleidingen** is het Koninklijk Besluit van 19 maart 2017¹⁹ van toepassing. In artikel 16 wordt gesteld dat bomen en struiken in principe verbonden zijn als hun centrale as zich op minder dan 3 m van de as van de leiding bevindt, voor zover de leiding zich op minder dan 3 m onder het maaiveld of niet in een koker bevindt. Bij uitzondering zijn de bomen en struiken die zijn opgenomen in de Technische Code wel toegestaan voor zover zij niet hoger worden dan 2,5 m en een stamdiameter van 10 cm op een hoogte van 1,5 m boven het maaiveld niet overschrijden. De Technische Code is raadpleegbaar op de website van Fluxys.

- dit voorzien is in een goedgekeurd beheerplan;
- het laanbeplantingen met populieren betreft;
- het hoogstamboomgaarden betreft;
- omwille van specifieke cultuurhistorische redenen.

¹⁹ Het Koninklijk Besluit van 19 maart 2017 betreffende de veiligheidsmaatregelen inzake de oprichting en de exploitatie van installaties voor vervoer van gasachtige producten en andere door middel van leidingen, hierna het ‘Koninklijk Besluit van 19 maart 2017’ genoemd.

²⁰ Besluit van de Vlaamse Regering houdende maatregelen ter uitvoering van het gebiedsgericht natuurbeleid, hierna het ‘Maatregelenbesluit’ genoemd.

Box 4 – Wetgeving van toepassing op boslandbouwsystemen

Boslandbouw of agroforestry is een landbouwsysteem waarbij de teelt van bomen en/of struiken doelbewust wordt gecombineerd met die van een landbouwgewas of het houden van landbouwdieren op eenzelfde perceel. Er is heel wat wetgeving van toepassing op het aanplanten en beheren van bomen of struiken op en rond akkers en weides. Bepaalde wetteksten voorzien uitzonderingen voor boslandbouwsystemen, terwijl andere dat niet doen. Daarom is het van belang om binnen dit rapport hier extra aandacht aan te besteden.

Natuurdecreet

Het Natuurdecreet voorziet geen uitzondering voor geregistreerde boslandbouwsystemen. Dit wilt zeggen dat alle handelingen aan KLE (bv. bomenrij, houtkant) die kaderen binnen het normaal onderhoud niet vergunningsplichtig zijn op voorwaarde dat ze uitgevoerd worden volgens de Code Goede Natuurpraktijk. Voor het verwijderen of wijzigen van boslandbouw is echter wel een omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging nodig. Ook voor het aanplanten van boslandbouwsystemen moet aandacht besteed worden aan de aanwezige natuurwaarden. In bepaalde gevallen kan het Natuurdecreet gelden en zal dus een omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging nodig zijn.

Onroerenderfgoeddecreet

In het Onroerenderfgoeddecreet wordt geen uitzondering voorzien voor boslandbouwsystemen.

VCRO

Voor boslandbouwsystemen waarvan de aanmelding via de verzamelaanvraag en het aanplanten van de bomen gebeurde na 1 juni 2012, voorziet de VCRO een vrijstelling op het aanvragen van de omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen (artikel 6.1, Vrijstellingsbesluit).

Pachtdecreet

Voor het vellen en aanplanten van bomen is geen uitzondering voorzien voor boslandbouwsystemen. In het kader van een eenzijdige opzeg door de verpachter bestaat er wel een grijze zone. Het Pachtdecreet stelt namelijk dat een verpachter de pacht mag opzeggen met het oog op een persoonlijke exploitatie (artikel 11), maar aanplanting van bomen en struiken worden niet als een persoonlijke exploitatie beschouwd (artikel 16). Het is onduidelijk of een reguliere teelt in combinatie met bomen hier ook onder vallen. Juridische experts oordelen dat volgens de geest van de wet volledige aanplantingen van bomen en struiken worden uitgesloten als persoonlijke exploitatie, en het aanplanten van bomen op een weide geen probleem vormt op voorwaarde dat de hoofdfunctie landbouwgebruik blijft. Volgens de letter van de wet wordt dit echter niet duidelijk vermeld. Bij discussie zal het dus aan een rechter zijn om een finaal oordeel te vellen. Als de opzeg van de pacht met wederzijds akkoord gebeurt, is de voorwaarde van een persoonlijke exploitatie niet nodig.

Veldwetboek

Artikel 35bis, § 5, van het Veldwetboek stelt dat bosaanleg met hoogstammige bomen in agrarisch gebied verboden is op minder dan zes meter van de perceelsgrens. In deze zone is het wel toegestaan om een bosrand tot ontwikkeling te laten komen tot op 0,5 m van de perceelsgrens. Een bosrand bestaat uit mantelvegetatie en is de zone met struiken of hakhout die lager is dan de hoogstammige bomen dieper in het bos. Deze bosrand wordt ook beschouwd als een bos in de zin van artikel 3 van het Bosdecreet van 13 juni 1990. Bovendien is voor deze bosaanleg een vergunning van het College van Burgemeester en Schepenen vereist. Boslandbouwsystemen worden echter expliciet vrijgesteld van deze vergunningsplicht.

Bosdecreet

Artikel 3, § 3, van het Bosdecreet stelt boslandbouwsystemen vrij van de voorschriften beschreven in dit decreet op voorwaarde dat de aanmelding via de verzamelaanvraag en het aanplanten van de bomen gebeurde na 1 juni 2012. Boslandbouwsystemen aangeplant voor 1 juni 2012 of niet geregistreerd via de verzamelaanvraag kunnen, afhankelijk van de verschijningsvorm, wel onder het Bosdecreet vallen. Als de aanplant als bos beschouwd wordt, kan in agrarisch gebied tot 22 jaar na aanplant eenvoudig teruggekeerd worden naar de agrarische bestemming (artikel 87, Bosdecreet).

Artikel 1.1.3, § 2, van het Decreet integraal waterbeleid definieert een oppervlaktewaterlichaam als een onderscheiden oppervlaktewater, zoals een meer, waterbekken, stroom, rivier, kanaal, overgangswater, of een deel daarvan. Dit zijn dus de blauwe KLE zoals beschreven in Deel 1.1.4. Artikel 1.3.2.2 van het Decreet integraal waterbeleid legt een aantal bepalingen vast die gelden in de oeverzones van oppervlaktewaterlichamen, met uitzondering van de waterwegen. Deze oeverzones omvatten minstens de taluds, maar een bredere zone kan op gemotiveerde wijze afgebakend worden als dat nodig is met het oog op de natuurlijke werking van watersystemen of het natuurbehoud, of de bescherming tegen erosie of inspoeling van sedimenten, pesticiden of meststoffen (artikel 1.3.2.1, Decreet integraal waterbeleid). Volgende bepalingen zijn geldig als de oeverzone enkel het talud omvat:

- elke vorm van **bemesting** is verboden, met uitzondering van bemesting door rechtstreekse uitscheiding bij begrazing binnen een zone van 5 m landinwaarts vanaf de bovenste rand van het talud van het oppervlaktewaterlichaam. Langs hellingen en in VEN-gebieden is bemesting in een zone van 10 m landinwaarts verboden (artikel 1.3.2.2, Decreet integraal waterbeleid). Het Mestdecreet voegt hier verder aan toe dat de afstand tot de opslag van mest minimaal 10 m tot het oppervlaktewater moet bedragen (artikel 8, § 7, Mestdecreet);
- bij het gebruik van **pesticiden** geldt steeds dat de strengste wetgeving en dus de grootste bufferzone van toepassing is. Algemeen geldt dat het verboden is om pesticiden te gebruiken in de oeverzone en 1 m landinwaarts vanaf de bovenste rand van het talud van het oppervlaktewaterlichaam (artikel 1.3.2.2, Decreet integraal waterbeleid; artikel 9, KB duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen²³). Dit geldt zowel voor landbouwers als voor particulieren. Voor andere dan verticaal gerichte bespuitingen, bv. in boomgaarden, moeten landbouwers een bufferzone van 3 m tot het oppervlaktewater respecteren (artikel 9, KB duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen). Professionele gebruikers zijn bovendien verplicht om de gebruiksdosissen en de bufferzones vermeld op het etiket van het pesticide na te leven, ook al zijn deze strenger dan de algemene regelgeving. Deze bufferzones kunnen gereduceerd worden door gebruik te maken van middelen of maatregelen die de drift van spuitniveaus beperken. De algemene afstandsregels blijven echter gelden. In de conditionaliteit in het gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt voor de grootte van de pesticidevrije zone een onderscheid gemaakt tussen oppervlaktewaterlichamen en waterlopen van de Vlaamse Hydrografische Atlas (VHA), resp. is dit 1 m en 3 m. Dit onderscheid is echter niet terug te vinden in de wetgeving. Voor openbare diensten en commerciële activiteiten geldt artikel 4 van het Besluit duurzaam pesticidengebruik²⁴ dat stelt dat het gebruik van pesticiden verboden is op minder dan 6 m van het talud van het oppervlaktewater. Van de verbodsbepalingen kan afgeweken worden als geen afdoende niet-chemische bestrijdingsmiddelen beschikbaar zijn bij:
 - plagen die een gevaar inhouden voor de mens inzake volksgezondheid of hygiëne;
 - plagen die een gevaar inhouden voor het milieu, de biodiversiteit of het vee;
 - situaties die ernstige bedreiging vormen of kunnen vormen voor de veiligheid van de mens.Een afwijking op het verbod is ook mogelijk als een pesticidenvrij beheer onevenredig hoge kosten met zich meebrengt (artikel 7, Decreet duurzaam pesticidengebruik);

²³ Koninklijk besluit van 19 maart 2013 ter verwezenlijking van een duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en toevoegingsstoffen, hierna het 'KB duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen' genoemd.

²⁴ Besluit van de Vlaamse Regering van 15 maart 2013 houdende nadere regels inzake duurzaam gebruik van pesticiden in het Vlaamse Gewest voor niet-land- en tuinbouwactiviteiten en die opmaak van het Vlaams Actieplan Duurzaam Pesticidengebruik, hierna het 'Besluit duurzaam pesticidengebruik' genoemd.

- **grondbewerkingen** zijn verboden binnen een zone van 1 m landinwaarts vanaf de bovenste rand van het talud van een oppervlaktewaterlichaam;

Het normaal onderhoud van een aantal blauwe KLE (d.i. bronnen, poelen en stilstaande waters) wordt beschreven in de Code Goede Natuurpraktijk. Voor het beheer van waterlopen geldt de **Code Goede Natuurpraktijk waterlopen**. Deze code verduidelijkt welke onderhoudswerken aan waterlopen als normaal onderhoud kunnen beschouwd worden volgens het Natuurdecreet. De tekst actualiseert §1.2.2 Waterlopen van de Omzendbrief LNW/98/01. De beschrijving van de normale onderhoudswerken wordt opgesplitst in bevaarbare en onbevaarbare waterlopen. In de code zijn tabellen opgenomen die overzichtelijk weergeven wanneer welk onderhoudswerk als normaal onderhoud beschouwd kan worden, welke gebiedspecifieke verfijningen gelden en wat de ecologische impact is op bepaalde soorten bij werken aan waterlopen in bepaalde periodes.

1.3 VERGUNNINGSVRELENING, TOELATING EN ADVISERING BIJ HOUTIGE, LIJNVORMIGE KLE

In **Hoofdstuk 1.2** wordt beschreven hoe de wetgeving KLE beschermt. In sommige situaties is er een vergunning nodig voor het wijzigen of verwijderen van KLE (**Tabel 1**). Dit hoofdstuk beschrijft de **vergunningverlening, toelating en advisering bij houtige, lijnvormige KLE zoals houtkanten, bomenrijen, hagen en heggen**.

1.3.1 Vergunningverlening en advisering in het kader van het Natuurdecreet

Artikel 13, § 4 en § 5 van het Natuurdecreet en artikel 8 van het Natuurbesluit geven aan wanneer een omgevingsvergunning nodig is voor het wijzigen van KLE (**Deel 1.2.1.1**). In dit hoofdstuk wordt meegegeven hoe het aanvragen van een omgevingsvergunning verloopt, welke de bevoegde instanties zijn en waarop men zich baseert bij het nemen van een beslissing.

1.3.1.1 Vergunningsaanvraag

Sinds de inwerkingtreding van het Omgevingsvergunningsdecreet²⁵ is er een specifieke vergunning nodig voor het wijzigen of verwijderen van houtige, lijnvormige KLE, namelijk de **vergunning voor vegetatiewijziging** (d.i. de vroegere natuurvergunning). Zowel de stedenbouwkundige vergunning als de vergunning voor vegetatiewijziging vallen sindsdien onder de omgevingsvergunning, maar beide moeten wel afzonderlijk aangevraagd worden. Dit heeft ervoor gezorgd dat er meer aandacht is gekomen voor de vergunning voor vegetatiewijziging. Tegelijkertijd leidt dit tot meer onvolledige vergunningsaanvragen, omdat de vergunning voor vegetatiewijziging niet specifiek wordt aangevraagd (bron: interview met afdeling Adviezen, Vergunningen, Erkenningen en Subsidies (AVES)). Voor het vellen van bomen met een omtrek van 1 m op 1 m boven het maaiveld is bovendien zowel een stedenbouwkundige vergunning nodig als een vergunning voor vegetatiewijziging. Het aanvragen van de omgevingsvergunning moet gebeuren via het Omgevingsloket.

²⁵ Decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning, hierna het 'Omgevingsvergunningsdecreet' genoemd.

beslissing wordt genomen en gecommuniceerd binnen de 60 dagen, wordt de omgevingsvergunning als geweigerd beschouwd (artikel 46, Omgevingsvergunningsdecreet).

1.3.1.2 Advisering door AVES

De vergunningsverlenende overheid is verplicht om ANB, en meer specifiek AVES om advies te vragen over de vergunningsaanvraag (artikel 42, Omgevingsvergunningsdecreet). **Tabel 1** geeft aan in welke bestemmingen advisering door AVES wettelijk verplicht is. **In agrarisch (waardevol) gebied geeft AVES momenteel echter geen advies**, behalve als er een overdruk is, en dit om het aantal dossiers in evenwicht te houden met de beschikbare middelen. Dit staat niet in de wetgeving, maar is intern vastgelegd binnen ANB (**Box 5**). Hierdoor komt meer verantwoordelijkheid bij de lokale vergunningsverlener te liggen. In de bevraging van de lokale omgevingsambtenaren geeft ongeveer de helft van de respondenten aan dat zij weldegelijk advies opvragen bij ANB wanneer het een aanvraag betreft die gesitueerd is in agrarisch gebied.

Box 5 - Uittreksel uit interview met AVES

“(…) In agrarisch gebied verleent ANB geen advies. Vroeger gaf ANB in agrarisch gebied standaard gunstig advies en werd doorverwezen naar de website van ANB, met de boodschap dat de vergunningverlenende overheid zelf ook een eigen advies moet opmaken. Sinds enkele jaren is er echter geen advisering meer van ANB in agrarisch gebied. Het idee hierachter is dat het lokale bestuur zelf de verantwoordelijkheid moet nemen over lokale, kleinschalige natuur. Dit werd ingevoerd om de werklast onder controle te krijgen. Er komen immers veel aanvragen vanuit het agrarisch gebied. In de praktijk komt dit er in het algemeen op neer dat er praktisch geen vergunningen geweigerd worden in agrarisch gebied. Er zijn geen cijfers over de vergunningsgraad voor het wijzigen of verwijderen voor houtige, lijnvormige KLE in agrarisch gebied.”

AVES heeft 30 dagen de tijd om advies te geven. **Indien AVES binnen die periode geen advies geeft, wordt het advies als gunstig beschouwd** (artikel 43, Omgevingsvergunningsdecreet). Omwille van een te hoge werkdruk wordt binnen AVES soms beslist om in bepaalde dossiers geen advies te geven. In de praktijk betekent dit dus dat het advies als gunstig wordt beschouwd. Er is momenteel geen overzicht van de adviezen die AVES geeft, er kan dus niet achterhaald worden hoe vaak een positief of negatief advies wordt gegeven en om welke redenen. Het advies van AVES wordt vrijwel altijd als zeer duidelijk ervaren door de lokale vergunningsverlenende overheid, bleek uit de bevraging van de omgevingsambtenaren. De vergunningsverlener is niet verplicht om het advies van AVES te volgen. Indien de vergunningsverlener het advies van AVES niet volgt, moet men kunnen aantonen dat er geen vermijdbare schade aan de natuur zal worden toegebracht, en dat er dus aan de natuurtoets voldaan is.

1.3.1.3 Toekennen vergunning

De omgevingsambtenaar verzamelt de nodige informatie en zal op basis van deze informatie een advies formuleren. Dit wordt voorgelegd aan het College van Burgemeester en Schepenen, de deputatie of de Vlaamse Regering. De omgevingsambtenaar moet dus:

- oordelen of de vergunningsaanvraag volledig en ontvankelijk is;

- afleiden of de aangevraagde activiteit vergunningsplichtig is;
- advies van AVES opvragen waar nodig, interpreteren en al dan niet volgen;
- de natuurtoets uitvoeren in agrarisch (waardevol) gebied ;
- de vergunningsverlenende overheid adviseren.

In een bevraging van de lokale omgevingsambtenaren werd gepolst naar deze aspecten. **Uit de bevraging blijkt dat de er geen eenduidige strategie is om te bepalen of de aangevraagde activiteit vergunningsplichtig is.** We vroegen aan de omgevingsambtenaren waarop ze zich baseren om te bepalen of een bepaalde activiteit vergunningsplichtig is. Sommige omgevingsambtenaren baseren zich hiervoor op de wetgeving en de ligging van het perceel, andere op de aangevraagde activiteit (intentie, methode, reden, etc.). Eén enkele omgevingsambtenaar gaf aan dat als de activiteit als ‘normaal onderhoud (cyclus tot 10-15 jaar)’ beschouwd wordt, er geen vergunning moet worden toegekend. Sommige omgevingsambtenaren baseren zich op informatie die ter beschikking wordt gesteld door de website van ANB of vragen na bij ANB of een bepaald type activiteit vergunningsplichtig is. Normaal onderhoud is niet vergunningsplichtig. De meeste omgevingsambtenaren baseren zich op de Code Goede Natuurpraktijk om na te gaan of een bepaalde activiteit hieronder valt. Enkele omgevingsambtenaren oordelen op basis van eigen kennis en inzicht. Enkele geven aan dat er **soms ruimte is voor interpretatie of dat het niet altijd duidelijk is of het gaat om normaal onderhoud.**

Ongeveer 50 % van de respondenten weet wanneer er advies moet worden opgevraagd bij AVES. De overige respondenten geeft ofwel aan dat zij niet weten wanneer er advies moet opgevraagd worden, dat er altijd advies wordt gevraagd, of dat ANB enkel om advies wordt gevraagd in een beperkt aantal specifieke gevallen (bv. bij ontbossing). Alle respondenten vragen advies op bij AVES wanneer zij inschatten dat dit moet gedaan worden. **Het advies van AVES wordt in de regel gevolgd.** In uitzonderlijke gevallen zal de vergunningsverlener een extra analyse (laten) uitvoeren en beslissen om gunstig advies van AVES niet te volgen, bv. wanneer uit deze extra studie blijkt dat er geen noodzaak is om de bomen te kappen.

Wanneer een vergunning wordt toegekend en de KLE wordt verwijderd, worden hier in de meeste gevallen compensatieverplichtingen aan gekoppeld. Wanneer AVES adviseert, bepalen zij ook de compensatieverplichtingen. Meestal neemt de vergunningsverlener deze verplichtingen over. In uitzonderlijke gevallen zal de vergunningsverlener een strengere compensatie vragen, bv. door te vragen dat Amerikaanse vogelkers in de omgeving ook verwijderd wordt en vervangen door inheemse soorten. De naleving van deze compensatieverplichtingen wordt op het terrein gecontroleerd door de beleidsadviseurs van ANB. Indien een compensatie onvoldoende geslaagd is, wordt geen attest voor compensatie toegekend en wordt er een aanmaning gestuurd.

Momenteel bestaan er geen richtlijnen voor deze compensatie en wordt er case per case een voorstel gedaan. Zowel wanneer de compensatie door AVES wordt opgelegd als wanneer de compensatie wordt opgelegd door de vergunningsverlenende overheid (geadviseerd door de omgevingsambtenaar), zal de inhoud van de compensatieverplichting dus afhangen van de persoon die de verplichting oplegt. Zowel AVES als de lokale omgevingsambtenaren geven aan dat verschillende factoren meespelen bij het bepalen van de compensatiemaatregelen: lokale omstandigheden, ouderdom van de KLE, soortensamenstelling, etc.

In de meeste gevallen volgt de vergunningsverlenende overheid (het College van Burgmeester en Schepenen, de deputatie of de Vlaamse Regering) het advies van de omgevingsambtenaar. Echter, er zijn gevallen gekend waarbij het College ingaat tegen een ongunstig advies van de omgevingsambtenaar. In dat geval zijn er meestal lokale politieke argumenten in het spel.

1.3.1.4 Toetsen

Afhankelijk van de ruimtelijke bestemming van de KLE waarvoor een vergunning voor wijziging wordt aangevraagd, gebeurt de toekenning van de vergunning op basis van een aantal toetsen: de natuurtoets, de verscherpte natuurtoets, de habitattoets en de soortentoets. Deze toetsen worden ofwel uitgevoerd door AVES (als zij advies geven) of door de omgevingsambtenaar van de vergunningsverlenende overheid. De vergunningsaanvrager dient in de beschrijvende nota de nodige informatie te voorzien waaruit kan afgeleid worden of aan de relevante toetsen is voldaan. Indien de beschrijvende nota niet voldoende informatie bevat om de relevante toetsen uit te voeren, kan AVES of de vergunningsverlener deze extra informatie opvragen. Vaker geeft AVES dan een negatief advies omdat het dossier onvoldoende onderbouwd is.

Idealiter wordt op het terrein gegaan om een adviesvraag te beoordelen en de gepaste toetsen uit te voeren.

De beschikbaarheid van tijd en middelen verschilt echter van regio tot regio en varieert doorheen het jaar. Meestal wordt de nodige informatie verzameld via luchtfoto's, satellietbeelden en kaartmateriaal zoals de biologische waarderingskaart. Momenteel kan niet worden becijferd in hoeveel procent van de gevallen een gunstig advies wordt toegekend na uitvoering van de relevante toetsen.

De **natuurtoets** stelt dat er geen vermijdbare schade mag toegebracht worden aan de natuur en als er toch schade wordt toegebracht, men de schade zoveel mogelijk moet voorkomen of beperken, of indien dit niet mogelijk is, herstellen (artikel 16, Natuurdecreet). De natuurtoets wordt uitgevoerd op basis van een beschrijvende nota, bijkomende informatie zoals de Biologische Waarderingskaart en een eventueel terreinbezoek. De natuurtoets geldt overal (artikel 9, Natuurdecreet). In principe moet in agrarisch (waardevol) gebied de vergunningsverlener de natuurtoets uitvoeren, aangezien AVES in deze bestemmingen geen advies geeft. De natuurtoets is niet altijd gekend door de lokale omgevingsambtenaren. Uit de bevraging blijkt dat ongeveer de helft van de respondenten niet kan zeggen welke toetsen moeten toegepast worden of wordt de vergunning toegekend op basis van andere criteria dan de natuurtoets. Deze criteria komen wel grotendeels overeen met de voorschriften van de natuurtoets: compensatiemogelijkheden en de landschappelijke en ecologische waarde van het element en de omgeving. Daarnaast baseert men zich soms ook op voorgaande gelijkaardige cases om een vergunning toe te kennen. Ook binnen AVES zijn er op dit moment geen richtlijnen voor de interpretatie van de natuurtoets. Herstelbaarheid wordt geïnterpreteerd als de mogelijkheid om terug aan te planten. Daarnaast worden andere criteria zoals breedte, soortensamenstelling, leeftijd, etc. in beschouwing genomen.

In het VEN wordt de **verscherpte natuurtoets** uitgevoerd. Een vergunning voor een activiteit in VEN-gebied zal enkel goedgekeurd worden indien de natuurtoets concludeert dat er ofwel geen schade zal zijn, ofwel dat er onvermijdbare schade zal zijn, maar dat deze schade te herstellen is (artikel 26bis, Natuurdecreet). In deze gevallen moet steeds een advies bij ANB opgevraagd worden. Om dwingende redenen van groot belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, kan een activiteit die onvermijdbare of onherstelbare

schade veroorzaakt toch toegelaten worden als er geen alternatief mogelijk is. In dat geval moeten alle schadebeperkende en compenserende maatregelen genomen worden. Zowel de inschatting van vermijdbare als van onvermijdbare schade is dus een interpretatie van de adviesgever of vergunningsverlener.

Indien de KLE gelegen zijn in habitat-of vogelrichtlijngebied, wordt de **habitattoets** toegepast (artikel 36ter, Natuurdecreet). Dit betekent dat de vergunningsaanvrager eerst de **voortoets** moet uitvoeren. In de voortoets wordt ingeschat of de handeling een risico inhoudt op betekenisvolle aantasting van actuele en mogelijk toekomstige habitats. Dit kan via een toegankelijke online tool (Departement omgeving, z.d.). Als de voortoets aangeeft dat er een impact verwacht is, moet vervolgens een grondig onderzoek uitgevoerd worden, namelijk de **passende beoordeling**. De passende beoordeling wordt meestal opgemaakt door een studie bureau of expert. In de passende beoordeling wordt beschreven wat de omvang is van de impact van de ingreep en of die kan leiden tot 'betekenisvolle aantasting' van de habitat-of vogelrichtlijngebieden. Indien een betekenisvolle aantasting niet kan worden uitgesloten, dan zal het project niet vergund worden. Een afwijking hierop is mogelijk als er geen minder schadelijke alternatieve oplossingen zijn of omwille van dwingende redenen van groot openbaar belang met inbegrip van redenen van sociale of economische aard. Wanneer een prioritair type natuurlijke habitat of een prioritaire soort voorkomt in de betrokken SBZ of een deelgebied ervan, komen alleen redenen die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijk gunstige effecten in aanmerking. Andere dwingende redenen van groot openbaar belang kunnen in aanmerking komen na advies van de Europese Commissie. De afwijking kan alleen toegestaan worden als compenserende maatregelen worden genomen zodat een evenwaardige habitat of het natuurlijk milieu ervan van minstens een gelijkaardige oppervlakte in principe actief is ontwikkeld (artikel 36ter, § 3 tot § 5, Natuurdecreet).

De **soortentoets** wordt altijd uitgevoerd. De soortentoets is gebaseerd op de soortenbeschermingsprogramma's, en heeft als doel om specifieke soorten te beschermen. In Vlaanderen zijn er momenteel 27 officiële soortenbeschermingsprogramma's van kracht. Bij de soortentoets zal men beoordelen of er gevaar bestaat dat voor de specifieke soort de handelingen zouden kunnen leiden tot vernietiging of het verloren gaan van de biotoop van de soort. In de praktijk betekent dit dat als er indicaties zijn dat er een beschermde soort voorkomt, de vergunning geweigerd wordt. Wanneer het netwerk van houtige, lijnvormige KLE van belang is voor de soort, bv. bij vleermuizen of de kamsalamander, kan het ontmantelen van dit netwerk ook een argument zijn om de vergunning te weigeren.

Vergunningsverlening berust enerzijds op wetteksten, maar anderzijds ook op persoonlijke interpretaties. Daarnaast hebben ook evoluties in de rechtspraak een impact op de bescherming van KLE (Box 6).

Box 6 - Recente trends in de vergunningsverlening (resultaten van interview en focusgroepen)

De recente trend is dat vergunningsbeslissingen steeds vaker juridisch aangevochten worden. In de praktijk heeft dit onder meer tot gevolg dat de adviezen van AVES steeds uitgebreider moeten worden opgemaakt omdat meer zaken in beschouwing moeten worden genomen. Een gevolg hiervan is dat de werklast voor AVES toeneemt, terwijl de beschikbare capaciteit gelijk blijft.

De huidige wetgeving laat ook ruimte voor interpretatie, wat de mogelijkheid geeft om contextspecifieke beslissingen te nemen. Dit kan positief zijn, omdat op die manier de beslissing beter kan afgestemd worden op de lokale omstandigheden, maar het kan ook negatief zijn, omdat er persoonlijke, politieke of andere belangen kunnen gaan doorwegen.

De soortentoets heeft recent aan belang gewonnen, voornamelijk omdat men in een aantal recente arresten van de raad van vergunningsbetwisting het soortenbesluit zeer streng heeft toegepast. Tenzij een afwijking op het soortenbesluit werd aangevraagd en bekomen, is het vermoeden van voorkomen van een beschermde soort voldoende om een vergunning te weigeren of nietig te laten verklaren. Deze afwijking wordt zelden toegekend.

1.3.2 Toelating en advisering in het kader van het Onroerenderfgoeddecreet

Afhankelijk van op welke manier de houtige, lijnvormige KLE is opgenomen als onroerend erfgoed, verschilt de beschermingsgraad van deze KLE. In [Deel 1.2.1](#) worden de rechtsgevolgen beschreven van de verschillende types erfgoed. Hieronder worden deze rechtsgevolgen gekoppeld aan eventuele toelatingen en advisering door AOE.

1.3.2.1 Vastgestelde inventaris

Voor elementen vastgesteld in de inventaris geldt de zorgplicht en de bijzondere motiveringsplicht. De wetgeving hierrond werd uitvoerig beschreven in [Deel 1.2.1](#). Er is geen vergunning of toelating nodig voor het wijzigen of verwijderen van houtige, lijnvormige KLE. De overheid moet zelf voldoen aan deze zorg- en motiveringsplicht. Dit betekent dat de overheid bewust de afweging moet maken van de impact op geïnventariseerd erfgoed en dat deze beslissing goed moet gedocumenteerd zijn. Dit betekent niet dat werken met een impact op de inventaris sowieso verboden zijn.

Een erkende OEG kan een toelatingsplicht opleggen voor een aantal handelingen aan onroerende goederen in een inventaris. In dat geval neemt de erkende OEG voor het specifieke onroerende goed de toelatingsplicht op in het vaststellingsbesluit. Deze toelatingsplicht geldt enkel voor het beschreven element, en geldt dus niet algemeen. Deze handelingen zijn weinig relevant voor KLE. De enige handeling die hier relevant zou kunnen zijn is het fundamenteel en structureel wijzigen van de aanleg van tuinen, parken en begraafplaatsen met erfgoedwaarde. Er is geen toelatingsplicht of advisering door AOE.

1.3.2.2 Beschermingen

Voor beschermde onroerende goederen worden **individuele beschermingsbesluiten** opgesteld. Deze beschermingsbesluiten bepalen de toelatingsplichtige handelingen.

Toelatingsplichtige handelingen waarvoor geen vergunning vereist is in kader van het Natuurdecreet, kunnen niet aangevat worden zonder **toelating** van AOE of het College van Burgemeester en Schepenen van de erkende OEG. Bij het behandelen van een toelatingsaanvraag worden de volgende afwegingsgronden toegepast:

- het actief- en passiefbehoudsbeginsel waarbij wordt nagegaan of de aangevraagde handeling de erfgoedwaarde van het beschermde goed niet aantast. Hierbij is het passief behoudsbeginsel het belangrijkste: de erfgoedwaarde van het onroerend goed mag niet worden aangetast (uitgebreid besproken in [Deel 1.2.1](#));
- de individuele bepalingen van het beschermingsbesluit (voorschriften voor instandhouding en onderhoud van de beheersdoelstellingen);
- de beheersdoelstellingen in een goedgekeurd beheersplan (indien dat er is).

Bij handelingen aan elementen waarvoor ook een **vergunning vereist is in kader van het Natuurdecreet**, is de vergunningsverlenende overheid verplicht om **advies te vragen bij AOE**. Het advies is gebaseerd op dezelfde criteria als de toelating, namelijk het actief- en passiefbehoudsbeginsel, de bepalingen van de individuele beschermingsbesluit en een eventueel beheersplan. Deze adviesplicht geldt voor alle KLE die zich bevinden in het beschermde landschap, in tegenstelling tot de toelatingsplicht die enkel geldt voor KLE die zijn beschreven in de beschermingsbesluiten (**Box 3**).

Het actief- en passiefbehoudsbeginsel en verbodsbepalingen in de beschermingsbesluiten zijn direct werkende normen. Als uit het advies van AOE blijkt dat de aangevraagde handeling strijdig is met deze normen, wordt de toelating geweigerd. Het advies moet opgevolgd worden of de vergunningsverlener moet kunnen aantonen dat er voorwaarden opgelegd worden en dat er garanties zijn dat de erfgoedwaarde gegarandeerd is. Dit maakt het advies quasi bindend.

1.3.2.3 Erfgoedlandschappen

Indien het uitvoeren van handelingen in een erfgoedlandschap valt onder de vergunningsplicht, bv. in het kader van het Natuurdecreet, dan moet de vergunningsverlenende overheid in sommige gevallen advies vragen aan AOE. Dit is echter niet het geval bij KLE.

1.4 BEVOEGDHEDEN EN UITVOERING VAN HANDHAVING BIJ SCHENDINGEN

Wanneer het verwijderen van houtige, lijnvormige KLE vergunningsplichtig of verboden is, maar er wordt toch gerooid, dan is dit een overtreding. In 2021 en 2022 werd jaarlijks melding gedaan van het illegaal verdwijnen van 39 km aan houtige, lijnvormige KLE. In 2018 was dit nog 18 km (Agentschap voor Natuur en Bos b, 2024)

1.4.1 Natuurinspectie

ANB verzekert de handhaving van o.a. het Natuurdecreet en alle bijhorende uitvoeringsbesluiten. Binnen het ANB heeft de Natuurinspectie toezichtsbevoegdheid op de naleving van de regelgeving. De Natuurinspecteurs zijn ook officiers van de gerechtelijke politie en kunnen dus opsporingsdaden stellen bij vermoeden van een strafbare schending van de regelgeving.

Wanneer KLE illegaal verdwijnen, betekent dit dat er geen vergunning werd aangevraagd voor het wijzigen of dat er ondanks een geweigerde vergunning, toch werd gehandeld. Natuurinspecteurs geven aan dat één van de redenen hiervoor is dat men niet op de hoogte is van de vergunningsplicht voor het wijzigen van KLE. In die gevallen wordt er vaak van uitgegaan dat het eigendomsrecht voldoende is om zonder meer over te gaan tot kappen of rooien. Ook zijn er gemeentes waar vroeger niet werd gehandhaafd en waar men dus overgaat tot illegale handelingen omdat men niet verwacht dat er handhaving is. In 2020 werd 293 keer geverbaliseerd op overtredingen op artikel 14 (zorgplicht) en artikel 13 (wijziging van vegetatie of KLE zonder vergunning) van het Natuurdecreet (Agentschap voor Natuur en Bos c, 2020). Dit komt neer op ongeveer 20 % van alle overtredingen op wetten en decreten.

Hieronder wordt beschreven welke stappen doorlopen worden tijdens het handhavingproces van Natuurinspectie. De informatie is afkomstig uit een focusgroep met Natuurinspecteurs.

1.4.1.1 Melding

Natuurinspectie treedt op wanneer er een melding binnenkomt. Wanneer de melding wordt gedaan door een benadeelde partij, wordt dit een klacht genoemd, wanneer de melding wordt gedaan door een niet-benadeelde partij, is de melding een aangifte. Een melding kan binnenkomen nadat op het terrein wordt opgemerkt dat een KLE is verdwenen. Dit kan door alerte burgers zijn, maar ook door terreinbeherende organisaties, boswachters etc. Ook kan er een melding binnenkomen via collega's van ANB of via andere departementen, bv. wanneer men bij het bekijken van luchtfoto's opmerkt dat er KLE verdwenen zijn. Een melding kan ook afkomstig zijn van gemeentes, eventueel via burgers, of andere overheden zoals de provincie.

In de meeste gevallen komt de melding binnen nadat de feiten hebben plaatsgevonden en kan **Natuurinspectie dus enkel reactief optreden**. Wanneer een melding binnenkomt terwijl de feiten plaatsvinden, kan Natuurinspectie ter plaatse gaan en eventuele verdere schade voorkomen. In uitzonderlijke gevallen wordt een melding gedaan van een zogenaamd dreigend misdrijf en kan Natuurinspectie voorkomen dat er illegaal schade wordt toegebracht. Dit komt voor wanneer de voorbereiding van het wijzigen van de KLE wordt opgemerkt en gemeld of wanneer iemand op de hoogte is van de geplande werkzaamheden en dit meldt.

Wanneer een illegale handeling wordt opgemerkt, komt die alsnog niet altijd bij Natuurinspectie terecht. In dat geval is Natuurinspectie bij de betrokken personen niet gekend als bevoegde entiteit die hierop kan reageren of doet men bewust geen melding. Beide redenen spelen zowel bij burgers als bij lokale besturen. Niet iedere gemeente heeft een eigen omgevingsambtenaar of doet beroep op een intercommunale omgevingsambtenaar. Wanneer een burger dan een melding doet, is er geen specifiek bevoegd persoon om dit op te volgen. Ook wanneer de omgevingsambtenaar niet op de hoogte is van de rol van Natuurinspectie, wordt de melding niet doorgegeven. Dit komt vooral voor in gemeentes waarin de rol van de omgevingsambtenaar regelmatig door

iemand anders wordt opgenomen. Burgers of lokale ambtenaren kunnen ook beslissen om geen melding te doen bij Natuurinspectie wanneer persoonlijke belangen spelen, bv. als men de betrokkene kent of omwille van lokale politieke beweegredenen.

Wanneer het illegaal wijzigen van KLE niet wordt opgemerkt en/of niet wordt gemeld, blijft dit dus onder de radar en wordt er niet ingegrepen. **Het is op basis van de beschikbare data niet mogelijk om in te schatten hoeveel er onder de radar van Natuurinspectie blijft.**

1.4.1.2 Controle van de feiten

Na het binnenkomen van de melding, wordt bekeken of er effectief een KLE is verdwenen en **of dit op een illegale manier is gebeurd**. Eerst wordt nagegaan of de KLE is verdwenen in een bestemming waarin het verwijderen van KLE weldegelijk vergunningsplichtig is. Om te controleren of een KLE is verdwenen, kunnen Natuurinspecteurs verschillende kaarten en beelden raadplegen: de biologische waarderingskaart, satellietbeelden, google streetview etc. Er kan ver worden teruggegaan in de tijd, onder meer om de leeftijd en dus ecologische waarde van de KLE in te schatten. De Natuurinspecteur gaat ook altijd op het terrein. Vervolgens kijkt men of er een advies werd verleend door AVES en vraagt men na bij de betrokken gemeente of er een vergunning werd verleend voor het wijzigen van KLE.

Wanneer blijkt dat de KLE illegaal is gewijzigd, zal de Natuurinspecteur de eigenaar van het perceel opsporen, contacteren en verhoren. Soms blijkt dan uit het verhoor dat de beschuldigde niet op de hoogte was van de vergunningsplicht of hierover verkeerdelijk werd geadviseerd. Dergelijk **misleidend advies** kan afkomstig zijn van medeburgers, maar ook van de gemeente zelf of vanuit andere diensten. De lokale omgevingsambtenaar is bv. niet altijd op de hoogte van de vergunningsplicht of er wordt om politieke redenen (bv. omdat de vergunningsaanvrager lokaal veel invloed heeft) beslist om een positief advies te geven over het wijzigen van de KLE, mondeling of schriftelijk onder de vorm van een besluit van het College van Burgemeester en Schepenen. Ook andere diensten of onderzoekscentra kunnen onterechte of onwettelijke advisering doen. Zo kan bacterievuur een aanleiding zijn om een meidoornhaag te verwijderen, om besmetting van boomgaarden te vermijden. Meidoorn kan immers zelf aangetast worden door de ziekte, en wordt vaak als de ‘boosdoener’ beschouwd bij besmetting in een boomgaard. Ook wanneer een dergelijke besmetting officieel wordt vastgesteld, dat wil zeggen na een plaatsbezoek of na staalname, blijft het nodig om een vergunning aan te vragen om de KLE te verwijderen. Een bewijs van vaststelling van ziekte volstaat niet.

Natuurinspectie zal ook ingrijpen wanneer doelbewust schade wordt toegebracht door een verkeerd beheer dat het afsterven van de KLE tot gevolg kan hebben. Bijvoorbeeld, wanneer oudere bomen in hakhout worden gezet of wanneer dikke takken worden weggesnoeid. Ook het te sterk terugsnijden van hagen of het niet respecteren van de nodige bewerkingsvrije zone naast de hagen valt hieronder.

1.4.1.3 Handhaving

Wanneer blijkt dat een KLE op illegale manier is gewijzigd, zal Natuurinspectie verdere stappen ondernemen. De termijn waarbinnen gewoonlijk gewerkt wordt is 3 tot 6 maanden. Wanneer melding wordt gedaan van lopende feiten, wordt direct ingegrepen. Er kan gehandhaafd worden op feiten die minder dan 5 jaar geleden

hebben plaatsgevonden, behalve in ruimtelijk kwetsbaar gebied omdat er hier geen verjaringstermijn is. Ook wanneer de feiten kaderen in een grote overtreding kan hiervan afgeweken worden, bv. wanneer een netwerk van KLE werd verwijderd.

Afhankelijk van de aard van de overtreding, zal de natuurinspecteur een **aanmaning tot herstel opleggen of een proces verbaal (PV) opmaken**. Een aanmaning tot herstel wordt opgemaakt in geval van lichtere misdrijven en geeft de vastgestelde inbreuk en relevante wetgeving mee en vraagt een vrijwillig herstel. Als dit vrijwillige herstel niet wordt uitgevoerd, kan alsnog een PV opgemaakt worden. In geval van zwaardere inbreuken, bv. bij het vernietigen van ecologisch waardevolle KLE of wanneer duidelijk kwaad opzet in het spel was, wordt een PV opgemaakt waaruit een bestuurlijke maatregel volgt. De bestuurlijke maatregel die opgelegd wordt in kader van KLE is herstel. Wat dit herstel precies inhoudt, wordt opgelegd door de Natuurinspecteur, soms in samenspraak met de betrokkene. De Natuurinspecteur houdt hierbij rekening met soortenkeuze, locatie van de KLE, biologische waarde van de verdwenen KLE, etc. Er zijn geen expliciete richtlijnen voor dit herstel, en iedere Natuurinspecteur volgt daar zijn of haar eigen visie. De herstelgraad (het aantal uitgevoerde herstelmaatregelen ten opzichte van het aantal opgelegde herstelmaatregelen) is hoog (94,4% in 2020; Agentschap voor Natuur en Bos e, 2020). Echter, de ecologische waarde van een decennia-oude houtkant kan niet hersteld worden door de heraanplant van nieuwe bomen en struiken. Dit herstel heeft tijd nodig en het verlies van bepaalde soorten of habitats is soms onomkeerbaar.

Na een aanmaning of verbalisering kan de schuldige alsnog proberen regulariseren en een vergunning aanvragen, maar de bestuurlijke handhaving staat hier los van.

1.4.1.4 Controleren van de opgelegde maatregelen

De Natuurinspecteur controleert op het terrein of de opgelegde maatregelen goed worden uitgevoerd. Ook is de aanplanter gedurende twee jaar verantwoordelijk voor inboeten, dat wil zeggen dat planten die afsterven vervangen moeten worden. Wanneer de KLE na deze termijn alsnog opnieuw verdwijnt, wordt dat gezien als een nieuwe overtreding.

1.4.2 Handhaving bij misdrijven bij onroerend erfgoed

Houtige, lijnvormige KLE kunnen op drie verschillende manieren opgenomen zijn als onroerend erfgoed: wanneer ze zijn vastgesteld in de inventaris, wanneer ze onder een bescherming vallen of wanneer ze deel uitmaken van een erfgoedlandschap. De handhaving verschilt per categorie. De verschillende categorieën worden hieronder beschreven.

AOE beschikt niet over een eigen handhavingsdienst, in tegenstelling tot ANB. Bij AOE worden strafbare feiten doorgegeven aan de dienst Inspectie en Handhaving van het Departement Omgeving.

1.4.2.1 Houtige, lijnvormige KLE opgenomen in de inventaris

Voor elementen die vastgesteld zijn in de inventaris, geldt de zorg- en motiveringsplicht. Het niet-naleven van de zorg- en de motiveringsplicht is niet opgenomen in de lijst van onroerend erfgoedmisdriven en inbreuken en **er wordt dus niet gehandhaafd op de zorg- en motiveringsplicht.**

pagina 51 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

Wel kan de motivering voor een bepaalde beslissing opgevraagd worden, zodat kan nagegaan worden of de zorgplicht effectief is meegenomen in de beslissing. Elke burger kan dan ook een beslissing over werken aan vastgesteld erfgoed die geen rekening houdt met de zorgplicht, of hieromtrent geen of onvoldoende motivering bevat, aanvechten.

1.4.2.2 Beschermingen

Houtige, lijnvormige KLE worden niet gemonitord op luchtfoto's of via ander kaartmateriaal. Een overtreding komt voornamelijk aan het licht na een melding of wanneer een consulent van AOE ter plaatse gaat in kader van een ander dossier en opmerkt dat een element is verdwenen. Dit laatste vraagt veel terreinkennis van de consulent.

Bij handelingen aan elementen die beschermd zijn, maar waarvoor geen vergunningsplicht geldt, is toelating nodig van AOE. In [Deel 1.2.1](#) wordt beschreven wanneer toelating moet gevraagd worden bij AOE voor handelingen in beschermingen. **Wanneer geen toelating werd gevraagd terwijl dit wel verplicht was, is dat een onroerend erfgoedmisdrijf.** Ook de schade die is ontstaan door de uitvoering van de handeling, is een misdrijf. Als dit wordt vastgesteld, geeft AOE dit door aan de dienst inspectie en handhaving van het Departement Omgeving. Er kan gehandhaafd worden door de inspecteurs Onroerend Erfgoed van de afdeling Handhaving binnen het Departement Omgeving, door de gemeentelijke politie of door de gemeentelijke verbalisanten onroerend erfgoed. Als eerste stap wordt een aanmaning verstuurd waarin herstel wordt gevraagd en wordt aangegeven dat de volgende stap bij niet-opvolging zal bestaan uit de opmaak van een proces-verbaal. Blijft de uitvoering van het gevraagde herstel uit en grijpt de betrokkene deze kans dus niet om verdere schade alsook gerechtelijke of bestuurlijke procedures te vermijden, dan is de tweede stap de effectieve opmaak van een PV. Er kan gehandhaafd worden op het feit dat geen toelating werd gevraagd én op de schade die werd toegebracht. Afhankelijk van de situatie wordt dan integraal schadeherstel gevorderd, in eerste instantie door een terugkeer naar de oorspronkelijke referentietoestand. Dit kan gerechtelijk of bestuurlijk worden afgedwongen. Indien er geen herstel mogelijk is, bv. na het kappen van een eeuwenoude boom, kan een vervangende schadevergoeding geëist worden. Er kan ook getracht worden om een minnelijke schikking te sluiten.

Wanneer relevant, dus wanneer de KLE beschermd is onder het Natuurdecreet, wordt ook samengewerkt met de Natuurinspectie. De herstelmaatregelen die opgelegd worden door AOE kunnen verschillen van de doelstellingen van Natuurinspectie. In dat geval wordt dit intern verder bekeken.

Bij handelingen aan elementen waarvoor een omgevingsvergunningsplicht geldt, is de vergunningsverlenende overheid verplicht om advies te vragen bij AOE. Als een ongunstig advies niet wordt gevolgd én er worden geen waarborgen in voorwaarden bij de vergunning opgenomen, dan is de **vergunning juridisch gebrekkig** en kan die makkelijk juridisch worden aangevochten en vernietigd. Burgers kunnen de vergunning aanvechten, maar wanneer AOE op de hoogte is, zullen zij dit ook doen.

1.4.2.3 Erfgoedlandschappen

Iedereen die werken en handelingen verricht of daarvoor de opdracht verleent, neemt zo veel mogelijk zorg in acht voor de erfgoedwaarden van een erfgoedlandschap, zoals bepaald in het plan dat van toepassing is (artikel 6.5.2, Onroerenderfgoeddecreet). Een schending van artikel 6.5.2 is een inbreuk die echter geen aanleiding kan geven tot het opleggen van een bestuurlijke geldboete. De schending van de zorgplicht betreffende erfgoedwaarden van erfgoedlandschappen valt momenteel niet onder de prioriteiten van erfgoedinspectie (interview dienst Inspectie en Handhaving).

1.4.3 Lokale handhaving

De gemeentelijke toezichthouders kunnen handhaven in de eigen gemeente, in een aangrenzende gemeente of in de andere gemeenten van het intergemeentelijk samenwerkingsverband of de politiezone waarvan de eigen gemeente deel uitmaakt, mits zij hiervoor toestemming hebben gekregen van die andere gemeenten. De intergemeentelijke toezichthouders kunnen alleen toezicht uitoefenen in de gemeenten die behoren tot het intergemeentelijk samenwerkingsverband waarvoor ze zijn aangesteld. De toezichthouders van de politiezones oefenen toezicht uit in de gemeenten die behoren tot de politiezone. Naast gemeentelijke toezichthouders zijn er ook provinciale toezichthouders werkzaam. Zij kunnen enkel handhaven in de provincie waar ze zijn aangesteld, tenzij ze daarvoor toestemming hebben gekregen van de deputatie van die andere provincie.

Toezichthouders kunnen vaststellen dat er illegaal KLE zijn gewijzigd en vervolgens ofwel de betrokkene aanmanen om de nodige maatregelen te nemen tot herstel ofwel hiervan een PV opstellen. Dit PV wordt vervolgens bezorgd aan de dienst Inspectie en Handhaving van het Departement Omgeving of aan de Natuurinspectie, waarna bestuurlijke maatregelen kunnen opgelegd worden.

Er is momenteel geen eenduidige richtlijn die bepaalt wanneer lokale handhaving wordt ingeschakeld. Onder de bevraagde gemeentes gaf ongeveer de helft aan dat het illegaal wijzigen van houtige, lijnvormige KLE direct wordt doorgegeven aan Natuurinspectie. In de andere gemeenten gebeurt de handhaving door een gemeentelijke of intergemeentelijke toezichthouder of door de politie. Bij de lokale handhavingsdiensten is het wijzigen van KLE vaak geen prioriteit en kan door tijdsgebrek hierop niet gehandhaafd worden. Lokale handhavingsdiensten zijn vaak ook niet volledig op de hoogte van de relevante regelgeving in het Natuurdecreet of het Onroerenderfgoeddecreet, aangezien hun prioriteiten meestal elders liggen, bv. bij stedenbouwkundige overtredingen.

2 AANBEVELINGEN TER OPTIMALISATIE VAN HET REGELGEVEND KADER INZAKE BESCHERMING EN HANDHAVING KLE

Er is een algemeen vermoeden dat houtige, lijnvormige KLE verdwijnen uit het Vlaamse landschap, en lokale/regionale inventarisaties bevestigen dit (De Vroey et al., 2024; Van Den Berge et al., 2021a). Echter, op dit moment beschikken we niet over een gebiedsdekkende inventarisatie voor Vlaanderen en worden er geen herhaaldelijke metingen uitgevoerd. We weten dus niet hoeveel KLE er 50 jaar geleden aanwezig waren in Vlaanderen, hoeveel 10 jaar geleden, en hoeveel er vandaag nog zijn.

Dit rapport geeft een overzicht van de wetgeving ([Hoofdstuk 1](#)) en steunmaatregelen ([Hoofdstuk 3](#)) die KLE beter moeten beschermen. Echter, wanneer niet kan opgevolgd worden waar en hoe (vergund of onvergund) KLE verdwijnen, kunnen de wetgeving en de steunmaatregelen niet geëvalueerd en gericht bijgestuurd worden. **De aanbeveling is daarom om een gebiedsdekkende inventarisatie (= nulinventarisatie) uit te voeren van alle KLE in Vlaanderen.** Idealiter worden hierbij per opgetekend element een aantal kwaliteitscriteria opgenomen, zoals leeftijd en soortensamenstelling, om waardevolle metadata te linken aan de KLE in het kader van adviesverlening, vergunningsverlening, inschatten compensatieplicht ([Deel 2.1.2.2](#)), etc. Een deel van de data kan gecapteerd worden uit bestaande kaartlagen zoals de BWK, lopende projecten zoals 'Kruinafname' en andere satellietbeelden, maar ook uit de verzamelaanvraag, bijvoorbeeld via de tabel 'Teeltcodes met aanduiding bouwland'. Een ander deel van de data is momenteel nog niet beschikbaar (bv. voor bermen) of de opbouw van de entiteiten zijn niet compatibel met andere kaartlagen. Vervolgens dient deze inventarisatie op regelmatige basis opnieuw te worden uitgevoerd om de evolutie in Vlaanderen op te volgen en zo te kunnen onderzoeken waar KLE verdwijnen en ingrijpen waar nodig. Deze inventarisatie kan zowel bij de vergunningverlening als de handhaving een tool zijn om informatie te centraliseren en raadpleegbaar te maken overheen de verschillende diensten. Op het moment van schrijven van dit rapport (november 2024), werkt de Vlaamse Overheid deze inventarisatie uit in het kader van het houtkantenplan en in functie van een 'early warning' systeem voor handhaving. Het belang van deze inventarisatie wordt verder uitgewerkt onder [Hoofdstuk 2.2](#) en [Hoofdstuk 2.3](#).

In **Hoofdstuk 2.1** worden aanbevelingen geformuleerd om wet- en regelgeving te optimaliseren om houtige, lijnvormige KLE beter te beschermen. Er wordt duidelijkheid geschept in de gebruikte terminologie en er worden suggesties gedaan om die te stroomlijnen over de wetgeving heen. Ook worden concrete suggesties gedaan om de Code Goede Natuurpraktijk te actualiseren door het beheer en onderhoud van houtige, lijnvormige KLE te specificeren. Ten slotte worden een aantal algemene beleidsaanbevelingen gedaan die kunnen bijdragen aan een betere bescherming van houtige, lijnvormige KLE. De effectiviteit van die aanbevelingen zal enkel kunnen worden opgevolgd indien men, zoals hierboven geschetst, zicht heeft op de evolutie van de houtige, lijnvormige KLE in Vlaanderen.

2.1 WETGEVING EN BELEID

Een aanpassing van de wetgeving en het beleid kan bijdragen aan de bescherming van houtige, lijnvormige KLE. **Hoofdstuk 1** bracht in beeld waar de wetgeving niet eenduidig is, waar misverstanden kunnen ontstaan en waar

de bescherming onvoldoende is. Indien men het verdwijnen van houtige, lijnvormige KLE een halt wil toeroepen, moeten deze aspecten onder de loep genomen worden. In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan op basis van de geïdentificeerde knelpunten in **Hoofdstuk 1**.

2.1.1 Actualisatie wet- en regelgeving

Het is belangrijk dat in regelgeving en wetteksten dezelfde terminologie wordt gebruikt. Zo niet kan dit verwarring veroorzaken. De Code Goede Natuurpraktijk bevat momenteel niet voldoende informatie om houtige, lijnvormige KLE op een correcte manier te beheren. Hieronder worden suggesties gedaan voor het stroomlijnen van de terminologie en voor de actualisatie van de Code Goede Natuurpraktijk.

2.1.1.1 Stroomlijnen en verhelderen terminologie

Artikel 2 van het Natuurdecreet geeft een opsomming van welke elementen als KLE beschouwd kunnen worden. Een aantal van deze **termen wordt echter niet, of onvoldoende helder, gedefinieerd** (Deel 1.1.2 tot 1.1.4). Dit kan zorgen voor verwarring, misinterpretatie en onzekerheid bij zowel de vergunningsaanvrager, vergunningsverlener als de handhavende diensten. **Ruimte voor interpretatie kan echter ook wenselijk zijn**, om in de praktijk ‘geval per geval’ te kunnen bekijken wat betreft vergunningverlening en handhaving – cfr. een beslissing nemen op basis van ‘gezond verstand’. Hieronder wordt een opsomming gegeven van de termen die momenteel sterk voor interpretatie vatbaar zijn in de huidige wetteksten. Deze kunnen ofwel geschrapt worden in toekomstige wetteksten, ofwel beter gedefinieerd (in artikel 2 Natuurdecreet en in de Code Goede Natuurpraktijk). Er wordt voor verschillende termen ook een aanzet van verbeterde definities gegeven. In hoeverre de huidige interpretatieruimte bewust aangehouden wordt in toekomstige wetteksten, dient beslist te worden door de daartoe relevante instanties (vergunningverlenende en handhavende diensten).

- **Bomen** worden vermeld als een type KLE, maar worden niet verder gedefinieerd in de Code Goede Natuurpraktijk. Om verwarring te vermijden, wordt aanbevolen om de term ‘boom’ op te nemen in de Code Goede Natuurpraktijk en daar beter te definiëren. Dit kan door bv. een minimale diameter vast te leggen die aangeeft vanaf wanneer een boom als KLE beschouwd wordt. Een volgende aanbeveling is om de definitie van een hoogstamboom ook mee op te nemen (d.i. een boom met stamomtrek van 1 m, gemeten op 1 m hoogte), zowel in de Code Goede Natuurpraktijk als in de VCRO. Voor bomen vanaf deze omvang is er immers extra wetgeving van toepassing. Het onderscheid tussen een solitaire boom (d.i. een puntvormige KLE) en een lijnvormige KLE is ook niet altijd duidelijk. Om dit onderscheid scherper te stellen, zouden afstandsregels ten opzichte van naburige bomen en/of struiken geformuleerd kunnen worden – relevant voor het aanvragen van een vergunning, bv. waar zowel kan aangeduid worden dat de aanvraag over bomen dan wel een bomenrij gaat.
- **Dijken** worden vermeld als een type KLE, maar worden niet verder gedefinieerd in de Code Goede Natuurpraktijk. In het Van Dale woordenboek wordt ‘dijk’ gedefinieerd als ‘een opgeworpen waterkering’. Hier wordt aanbevolen om ofwel de definitie van de term te verduidelijken binnen de wetteksten ofwel de term te schrappen.
- **Perceelsrandbegroeiing** wordt vermeld als een type KLE, maar wordt niet verder gedefinieerd in de Code Goede Natuurpraktijk. Er wordt aanbevolen om duidelijkheid te scheppen of deze term onder de houtige of de niet-houtige KLE valt, en wat dan het onderscheid is met resp. bv. houtkanten, bermen of vegetaties. Wat onder normaal onderhoud valt van deze begroeiingen, is dus ook niet duidelijk. Dit is problematisch om in te kunnen schatten of een bepaalde vorm van beheer al dan niet

vergunningsplichtig is. Geef hierbij ook een opsomming van de meest voorkomende perceelsrandbegroeiingen, bv. rietkragen, ruigtevegetatie etc. Als het onderscheid met andere types KLE, of vegetaties, niet voldoende duidelijk is, wordt aanbevolen om deze term te schrappen om verdere verwarring te vermijden.

- Het verschil tussen een **hoogstamboomgaard** en een laagstamboomgaard is niet gedefinieerd in de wetgeving, terwijl de hoogte van de bomen wel een belangrijke impact heeft op welke wetgeving van toepassing is. Om de ruimte voor interpretatie weg te nemen, kan dit vastgelegd worden in de wetgeving. Echter, ook hier geldt de vraag of een dergelijke ‘technische definitie’ vastleggen in wetteksten (voldoende) bijdraagt aan de (extra) bescherming van hoogstamboomgaarden. Boomgaarden waarvan een deel van de bomen bv. kleiner is dan 1,8m, maar die wel dezelfde ecologische functies vervullen als hoogstamboomgaarden (zoals beschreven in de Code Goede Natuurpraktijk), zijn evengoed gebaat bij het volgen van de regels rond het beheer of herstel van hoogstamboomgaarden.

Voor de **houtige, lijnvormige KLE** wordt op basis van Van Den Berge et al. (2022) een suggestie gedaan om de typologie verder uit te werken en op te nemen in de Code Goede Natuurpraktijk. Op die manier **kan normaal onderhoud beter gelinkt worden aan de verschillende types KLE**.

- Een **bomenrij** is een rij bomen die op regelmatige afstand van elkaar werden aangeplant, of het zijn hakhoutstoven die ongeveer op hetzelfde tijdstip (door het wegvallen van het historische beheer) zijn kunnen uitgroeien tot bomenrij. De boomlaag oogt daarom vaak gelijkjarig en gelijkvormig.
- Een **houtkant** is een strook van bomen en/of struiken die werden aangeplant of zich spontaan vestigden. Relicten van houtkanten bestaan in alle breedtes en structuren. Vaak wordt (of werd, in het geval van achterstallig beheer) er hakhoutbeheer in toegepast.
- Een **haag** wordt per definitie geschoren en bestaat dan ook uit boom- en/of struiksoorten die tegen regelmatige snoei kunnen (vaak struweelsoorten, maar ook soorten als beuk haagbeuk, veldesdoorn, hulst, lijsterbes etc. zijn hiervoor geschikt).
- Een **heg** is een haag die slechts om de twee of drie jaar wordt geschoren en dus breder uitgroeit.

Het onderscheid tussen houtige, lijnvormige KLE en bos is niet altijd duidelijk. Op de website van ANB wordt de wettelijke definitie van een bos gegeven: ‘ieder stukje grond in Vlaanderen waarvan bomen, met of zonder houtachtige struikvegetatie, het hoofdbestanddeel uitmaken en waar een boscigen fauna en flora aanwezig is’. Onder de rubriek ‘moeilijke gevallen’ worden lijnbepantingen, houtkanten, dreven en met bomen begroeide langwerpige percelen vernoemd. Hier wordt gespecificeerd dat ‘langwerpige percelen die begroeid zijn met bomen en minstens 3 bomenrijen breed zijn, als bos beschouwd worden als ze minstens 10 m breed zijn, gemeten aan de buitenkant van de stam van de buitenste rijen’ (Agentschap voor Natuur en bos a, z.d.). Deze grens wordt door ANB als richtlijn gehanteerd, maar is niet opgenomen in de wetgeving. Bij twijfel zal ANB steeds beslissen of iets als bos beschouwd kan worden of niet. Wanneer een houtige, lijnvormige KLE als een bos beschouwd moet worden, moet voor elke ingreep, ook voor het normaal onderhoud, een machtiging aangevraagd worden bij het ANB. Om verwarring en onduidelijkheden te vermijden, zou deze 10 m-grens in de wetgeving opgenomen kunnen worden.

Naast de definities van de types KLE zijn er nog **andere termen die in verschillende wetteksten en courant gebruikte documenten een verschillende betekenis hebben**. Dit draagt ook bij aan de complexiteit van de

wetgeving. Hieronder wordt een opsomming gegeven van de termen die als onduidelijk of onvoldoende gedefinieerd werden ervaren bij het opstellen van dit rapport:

- Het **wijzigen** van KLE wordt verschillend gedefinieerd bij de verbodsbepalingen en bij de vergunningsplichtige activiteiten (**Deel 1.2.1.1**). Bij de verbodsbepalingen gaat het eenduidig om alles wat niet tot het normaal onderhoud behoort, en dus niet is opgenomen in de Code Goede Natuurpraktijk. Bij de vergunningsplichtige activiteiten bestaat er echter ruimte voor interpretatie doordat deze activiteiten gedefinieerd worden, maar daardoor een grijze zone ontstaat tussen deze activiteiten en wat als normaal onderhoud wordt omschreven. Bovendien is enkel het normaal onderhoud uitdrukkelijk vrijgesteld van de vergunningsplicht (artikel 13, § 6, Natuurdecreet). Daarom wordt aanbevolen om de **term ‘wijzigen’ eenduidig te definiëren als ‘alles wat niet tot het normaal onderhoud behoort’**. Wat dan wel tot het **normaal onderhoud** behoort moet **duidelijk omschreven worden in de Code Goede Natuurpraktijk (Deel 2.1.1.2)**.
- Bij het uitvoeren van de natuurtoets, moet worden nagegaan of er **vermijdbare schade** zal optreden. Bij de verscherpte natuurtoets wordt bijkomend onderzocht of er onvermijdbare schade zal worden toegebracht (**Deel 1.3.1.4**). Zowel vermijdbare als onvermijdbare schade zijn nergens gedefinieerd en weerspiegelen onder meer de prioriteiten van de samenleving en van de vergunningsverlener. Wanneer bv. een houtkant moet wijken voor een vaste constructie, kan gesteld worden dat de schade niet vermijdbaar is, omdat de houtkant en de constructie niet verenigbaar zijn op dezelfde locatie. Echter, de constructie verplaatsen kan ervoor zorgen dat de houtkant kan blijven staan, en dan is de schade wel vermijdbaar. Het **uitwerken van een afwegingskader** kan bijdragen tot het uitklaren en stroomlijnen van de begrippen ‘vermijdbare’ en ‘onvermijdbare’ schade.
- In het Onroerenderfgoedbesluit wordt gesproken van ‘**regulier beheer**’ (Artikel 6.1.1). Er is echter nergens gedefinieerd wat valt onder dit regulier beheer. In de Code Goede Natuurpraktijk wordt omschreven wat normaal onderhoud, en dus regulier beheer, is voor houtige, lijnvormige KLE, maar dit kan niet toegepast worden voor wetgeving onder het Onroerenderfgoedbesluit. Het is daarom aanbevolen om ofwel een **koppeling** mogelijk te **maken tussen het Onroerenderfgoedbesluit en de Code Goede Natuurpraktijk** ofwel om de term ‘regulier beheer’ ook op te nemen in de wetgeving voor onroerend erfgoed.
- Blauwe KLE vallen onder de **oppervlaktewaterlichamen** zoals gedefinieerd door het Decreet integraal waterbeleid (**Deel 1.2.3**). Binnen de conditionaliteit van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) wordt echter een onderscheid gemaakt tussen enerzijds oppervlaktewaterlichamen en anderzijds VHA-waterlopen. Voor beide gelden verschillende regels met betrekking tot de pesticidevrije zone. Dit is echter niet opgenomen in de wetgeving, wat voor verwarring leidt. Om dit te vermijden moet ofwel de **terminologie binnen de conditionaliteit aangepast worden ofwel moet het onderscheid, met de bijhorende regels, vastgelegd worden in de wetgeving**.
- In verschillende teksten wordt naar het ‘BVR tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu’ (d.i. het Natuurbesluit) verwezen als het **Vegetatiebesluit**. Op Ecopedia verwijst het Vegetatiebesluit echter naar het BVR van 4 december 1991 dat bepaalt dat voor de wijziging van vegetatie en van lijn- en puntvormige elementen een vergunning nodig is (Ecopedia a, 2024). Dit besluit werd uiteindelijk opgegeven door het Natuurbesluit. De term ‘Vegetatiebesluit’ wordt dus vaak foutief gebruikt en kan voor verwarring zorgen als iemand nader onderzoek wenst te verrichten.

2.1.1.2 Actualisatie Code Goede Natuurpraktijk

De Code Goede Natuurpraktijk, zoals beschreven in Omzendbrief LNW/98/01, is aan een actualisatie toe. De actualisatie gebeurt op basis van ecologische inzichten en dient juridisch verankerd te worden via een Besluit van de Vlaamse Regering. In dit deel worden verschillende problemen gesignaleerd en telkens een aanbeveling gedaan waarmee rekening kan gehouden worden bij de actualisatie van de Code.

In de huidige Code Goede Natuurpraktijk wordt het regulier beheer (d.i. het 'normaal onderhoud') van houtkanten, houtwallen, bomenrijen, heggen en hagen omschreven als '*het normaal onderhoud is niet te intensief qua omlooptijd. Zoniet kan het houtgewas uitgeput geraken en afsterven*'. Verder worden per type KLE een aantal richtlijnen beschreven die onder dit normaal onderhoud vallen. Er is echter nog teveel ruimte voor interpretatie en daardoor risico op degradatie van de KLE. Hier wordt aanbevolen om de richtlijnen rond normaal onderhoud verder te specificeren voor de verschillende types KLE ([Deel 2.1.1.1](#)).

Normaal onderhoud van hakhout en knotbomen

De huidige richtlijnen stellen dat de omlooptijd voor hakhoutbeheer 8 tot 10 jaar (voor elzen en wilgen) of tot 30 jaar (voor hardhoutsoorten) bedraagt en voor knotbeheer 4 tot 6 jaar. Dit is echter een te brede range en niet correct voor alle soorten. Bovendien is de eigenaar niet altijd op de hoogte van de leeftijd van de KLE en groeien soorten niet even snel op alle bodemtypes. Daarom wordt in de eerste plaats aanbevolen om de **cycli** niet meer in termen van omlooptijd, maar **in termen van cm uit te drukken**. Dit kan namelijk nauwgezetter opgevolgd worden op het terrein.

Zowel bij hakhout- als bij knotbeheer verschilt de periode tussen de aanplant en de **eerste kap/knot** van de verdere cyclus voor normaal onderhoud. Bij hakhoutbeheer is het doel van de eerste kap om een goede stoof te vormen en een goed wortelstelsel te krijgen. De periode van de eerste kap wordt daarom nog steeds uitgedrukt in omlooptijd. Algemeen geldt voor snelgroeiende soorten dat het nieuwe hakhout voor de eerste maal wordt afgezet rond 5 jaar na aanplant. Voor traaggroeiende soorten is dit 5 tot 7 jaar na aanplant. Vroeger afzetten dan 5 jaar is niet verstandig omdat het wortelstelsel dan nog onvoldoende is ontwikkeld, later afzetten geeft grotere wonden. Bij de eerste kap worden alle boompjes tegelijk afgezet, dit gebeurt dus niet gefaseerd. Bij knotbeheer gebeurt de eerste knot gemiddeld genomen als de takken een diameter van 4 tot 6 cm hebben, dit is na ongeveer 5 tot 6 jaar. De eerste knot gebeurt bij snel en matig groeiende soorten na een kortere periode dan de reguliere knotbeurten om te voorkomen dat de takken te zwaar worden voor de jonge stam. Voor traaggroeiende soorten is dit niet nodig omdat de stam steviger is. Bij traaggroeiende soorten mag bij de eerste knot wel maar 80 % van de takken verwijderd worden zodat de boom alle kansen krijgt om te overleven. Bij volgende knotbeurten mogen de resterende takken gewoon mee geknot worden. Na de eerste kap/knot wordt het normaal onderhoud toegepast (Van Den Berge et al., 2022).

Voor het normaal onderhoud wordt voor alle soorten een **ideale takdiameter van 10 cm** gehanteerd, gemeten ter hoogte van de takaanzet. De ideale kap- of knotcyclus wordt hierop afgestemd. Daarnaast kan bijvoorbeeld ook rekening gehouden worden met de locatie van de KLE. Voor hakhoutbeheer variëren de kapcycli tussen de 4 en 10 jaar. In **Tabel 2** wordt een overzicht gegeven van deze kapcycli voor een aantal typische hakhoutsoorten. Normaal onderhoud moet in bepaalde gevallen gefaseerd in tijd en ruimte gebeuren. Gaat het bv. om een

geïsoleerde houtkant, faseer dan binnen de houtkant zelf en varieer in tijd. De huidige richtlijnen in de Code Goede Natuurpraktijk geven aan om bij een houtkant vanaf 50 m of meer maximaal 1/4de van de houtkant af te zetten tijdens eenzelfde kapbeurt. Rekening houdend met de aanwezigheid van vleermuizen gebeurt dit best in stroken van maximaal 25 m. Bij knotbeheer varieert de kapcyclus van snelle groeiers tussen de 4 en 7 jaar en voor trage groeiers tussen de 8 en 12 jaar. Zeker in het geval van knotten, is het belangrijk om tijdig de telgen te knotten om uitscheuren te voorkomen (Figuur 8). Zowel bij hakhout- als bij knotbeheer kunnen telgen met een diameter van 10 tot 20 cm opnieuw afgezet worden zonder een hoog risico op afsterven. Oogstdiameters tot 20 cm kunnen dus als normaal onderhoud beschouwd worden (Van Den Berge et al., 2022).

Soort	Groeisnelheid	Eerste kap (jaar)	Kapcyclus ideaal (jaar)	Kapdiameter ideaal (cm)
Gewone es*	Snel	4-5	4-6, 10-20	10
Gewone esdoorn	Snel	4-5	4-6	10
Zwarte els	Snel	4-5	4-6	10
Inlandse berk	Snel	4-5	4-6	10
Boswilg	Snel	4-5	3-5	10
Schietwilg	Snel	4-5	3-5	10
Hazelaar	Snel	4-5	3-5	7-10
Inlandse iep**	Matig	5	10-20	10
Tamme kastanje	Matig	5	10-20	10
Inlandse eik	Traag	7	10-12, 20-30	10
Veldesdoorn	Traag	7	20-30	10
Zoete kers	Traag	7	10-20	10
Haagbeuk	Traag	7	10-20	10
Inlandse linde	Traag	7	10-20	10

** (Vooral) de gladde iep (*Ulmus minor*) is gevoelig voor de iepenziekte. Vanaf een stamdiameter van 10 tot 15 cm begint de kans op aantasting. Oogst daarom idealiter voor de telgen een diameter van 15 cm bereikt hebben (Van Den Berge et al., 2022).

Figuur 9 – Een knotschietwilg is door het uitblijven van beheer volledig opengescheurd, en mag van de eigenaar van het perceel in vol ornaat verder groeien en bloeien. © Sanne Van Den Berge

Figuur 10 – Succesvol herstelbeheer van hakhoutstoof van zwarte els (in bosverband, maar evengoed mogelijk in KLE). De stoof loopt vlot terug uit en is duidelijk nog zeer vitaal. © Duizend Knopen Ontward.

In Van Den Berge et al. (2022) worden **richtlijnen** gegeven **voor het herstel van hakhout- en knotbeheer**. Deze richtlijnen zijn gebaseerd op praktijkervaring en *expert judgement*. Er wordt aanbevolen om gefaseerd te werk te gaan waarbij slechts een deel van de oude stoven/knotten (bv. 25 %) opnieuw in beheer genomen wordt. Na een rustperiode van 2 jaar kan het uitloopsucces beoordeeld worden, en indien dit voldoende geslaagd is kan een volgende deel afgezet worden om zo het uitloopsucces verder te garanderen. Er wordt ook aanbevolen om de telgen op 10 tot 30 cm boven de stoof/knot af te zetten zodat voldoende slapende knoppen gevrijwaard blijven. Bij knotherstelbeheer wordt bij traaggroeiende soorten best geen volledige kapbeurt van de zware takken uitgevoerd. Dit kan er namelijk voor zorgen dat de boom onvoldoende kracht heeft om de sapstroom opnieuw op gang te brengen waardoor hij kan sterven. Daarom is het aangeraden om één of meerdere dunnere takken (ongeveer 20 %) te laten staan die gelijk verdeeld zijn over de boom. Bij een volgende knotbeurt mogen deze takken verwijderd worden.

Vanaf de telgen een **diameter van 32 cm** (= omtrek 1 m) bereikt hebben, valt het rooien ervan onder de vergunningsplicht van de VCRO. Afhankelijk van de groeikracht van de bomen, zal het terugzetten in hakhoutbeer van dergelijk dikke telgen zeer vaak gelijkstaan aan het rooien van de boom. Er kan geargumenteed worden dat een zogenaamd hakhoutbeer in dat geval ook niet vrijgesteld kan worden van de vergunningsplicht.

Normaal onderhoud van bomenrijen

In de Code Goede Natuurpraktijk staat het volgende te lezen: *'men velt en vervangt kaprijpe [...] bomen'*. De term 'kaprijp' wordt verder niet gedefinieerd. Deze richtlijn geeft in principe groen licht aan iedereen om elke boom op gelijk welk moment te kappen, want er kan snel geoordeeld worden dat een boom kaprijp is. Bovendien is dit in strijd met artikel 8 van het Natuurbesluit dat stelt dat het rooien of verwijderen en het beschadigen van o.a. bomenrijen vergunningsplichtig is in de gebieden vastgesteld door artikel 13 van het Natuurdecreet (Deel 1.2.1.1). **Het vellen van 'kaprijpe' bomen zou bovendien niet alleen vergunningsplichtig, maar ook compensatieplichtig moeten zijn (Deel 2.1.2.2).** Deze richtlijn moet dus geschrapt worden uit de Code Goede Natuurpraktijk. Bovendien moet voor bomen die een omtrek hebben van meer dan 1 m op 1 m boven het maaiveld een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aangevraagd worden.

Normaal onderhoud van hagen en heggen

Het scheren van hagen/heggen valt onder normaal onderhoud wanneer dit gebeurt tussen eind november en begin februari. Echter, dit wordt sterk in twijfel getrokken door experts ter zake ([Deel Tijdstip van normaal onderhoud](#)). In Van Den Berge et al. (2022) wordt aangeraden om, binnen deze huidige opgegeven snoeitermijn (winterperiode), **zo laat mogelijk in het snoeiseizoen te scheren**, zodat vruchten zo lang als mogelijk beschikbaar blijven voor vruchtenetende soorten. Ook wordt aangeraden om **gefaseerd te scheren**: één zijde van de haag/heg per keer, de andere zijde kan het jaar erop worden geschoren. Op die manier zal de bloei van de haag/heg uitbundiger zijn gezien de meeste boom- en struiksoorten bloemen en vruchten geven op tweedejaars hout, wat betekent dat jaarlijks gesnoeide hagen niet kunnen voorzien in deze essentiële voedselbronnen voor bestuivers, vogels en zoogdieren.

Tijdstip van normaal onderhoud

Voor alle types KLE worden in de huidige Code Goede Natuurpraktijk tijdstippen meegegeven waarop het beheer als normaal onderhoud beschouwd kan worden. Experts (o.a. boomverzorgers) twijfelen echter of deze aanbevolen tijdstippen ook effectief de meest geschikte momenten voor beheer zijn. Ook in het Technisch Vademecum Bomen wordt duidelijk aangegeven dat snoei het beste gebeurt wanneer bomen en struiken volop in blad staan (Joye et al. 2008, [Box 7](#)) – en dus niet in de winterperiode zoals aangegeven in de Code Goede Natuurpraktijk. Daarom wordt aanbevolen om deze **tijdstippen opnieuw te evalueren** via consultatie van de betreffende experts.

Box 7 – Snoeitijdstip bomen: passage uit het Technisch Vademecum Bomen (Joye et al. 2008)

Het snoeitijdstip is ondermeer afhankelijk van het doel van de snoei, maar als algemene regel geldt dat **bomen het best gesnoeid worden in de late lente of de zomer wanneer ze volop in blad staan**, zeker bladhoudende bomen en coniferen. Snoeien gebeurt namelijk het best op het tijdstip dat de boom **onmiddellijk kan reageren op de verwonding**. Dat is – in tegenstelling tot wat nog vaak wordt gedacht – **niet tijdens zijn winterrust**, maar tijdens het groeiseizoen. Dan kan de boom wonden actief afgrendelen en start de wondovergroeiing onmiddellijk. Reeds eeuwen geleden voelde men dit aan. Maar doorgaans hadden mensen tijdens de winter meer tijd om bomen te snoeien, aangezien in de zomer op het veld moest gewerkt worden. Ook vandaag zijn er nog altijd enkele voordelen om 's winters te snoeien: in tuinen, parken en openbaar groen is er in deze periode minder werk en, doordat er geen bladeren aan de bomen staan, heb je een beter zicht op het werk en is er minder snoeiafval. Ook knotten gebeurt 's winters en fruitbomen vragen een wintersnoei. Nadelen van wintersnoei zijn dat wonden enkel passief afgegrendeld worden en dat de wondovergroeiing pas het volgende groeiseizoen op gang komt. **Bij sterk afgrendelende bomen zijn bij een correcte wintersnoei weinig problemen te verwachten, hoewel ook daar zomersnoei de voorkeur geniet.** Wat je zeker **nooit mag doen**, is **snoeien wanneer het vriest** of wanneer vorst wordt aangekondigd. **Als gesnoeid wordt in het groeiseizoen, moet wel rekening gehouden worden met het broedseizoen van de vogels.**

Knelpunten omtrent haalbaarheid in de praktijk

De aanbevelingen voor de actualisatie van de Code Goede Natuurpraktijk gebeurt op basis van ecologische inzichten waarbij het onderscheid tussen normaal onderhoud en achterstallig beheer voor hakhout- en knotbeheer gedefinieerd wordt op basis van diameters. **Grootschalige terreinbeheerders**, zoals AWW en De Vlaamse Waterweg, **geven aan dat het op heden niet eenvoudig is om aan alle richtlijnen van het normaal onderhoud te voldoen en de vrees bestaat dat dit nog moeilijker haalbaar zal zijn bij het verscherpen van deze richtlijnen**. Deze problematiek is voornamelijk te wijten aan een gebrek aan tijd en middelen waardoor het niet steeds mogelijk is om de diameters van bomen op het terrein afzonderlijk te bekijken (om te bepalen of de maximale diameter overschreden wordt) vooraleer over te gaan tot onderhoudswerken. Met oog op de bescherming van houtige, lijnvormige KLE, blijft de maximale kapdiameter van 32 cm (= omtrek 1 m) echter een absolute bovengrens die aangeeft vanaf wanneer het kappen niet meer als normaal onderhoud beschouwd kan

worden. Afwijken van deze richtlijn kan er immers voor zorgen dat het kappen van de KLE zal lijden tot vernietiging. Om die reden moet voor deze ingrepen een omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging aangevraagd worden. Bovendien moet in dit geval ook een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen aangevraagd worden.

Het is belangrijk dat de algemene richtlijnen, die ook gelden voor particulieren, niet ten koste gaan van deze problematiek, want op die manier zal geen actualisatie van de Code Goede Natuurpraktijk bereikt worden. In enkele provinciale afdelingen van AWW wordt sinds kort gewerkt met verzamelaanvragen voor hakhoutbeheerzones voor een periode van 3 tot 5 jaar. ANB bekijkt voor elke zone afzonderlijk of er al dan niet een bijkomende vergunning nodig is. Om dit te verwezenlijken is een akkoord nodig tussen de provinciale AVES en AWW. Dit wordt zowel door AVES als door AWW als een administratieve vereenvoudiging beschouwd en zorgt voor een duidelijker toekomstperspectief op de beheerwerken en een vereenvoudigde communicatie naar de betrokkenen. Dit is een goed praktijkvoorbeeld van samenwerking tussen overheden en kan een oplossing bieden aan bovenstaande problematiek.

Veel particuliere eigenaars van houtige, lijnvormige KLE zijn landbouwers. Het winterseizoen is typisch de periode waarin landbouwers meer tijd hebben voor zaken die buiten hun normale bedrijfsvoering vallen, waaronder ook het snoeien en onderhouden van KLE. Dit is in contrast met de aanbeveling om het normaal onderhoud uit te voeren in de lente of de zomer (zie [Box 7](#)). Tijdens het teeltseizoen kan het voor landbouwers moeilijker zijn om voldoende tijd te maken voor snoeiwerken. Ook zijn sommige percelen tijdens het teeltseizoen niet toegankelijk om de snoeiwerken uit te voeren.

2.1.2 Beleidssuggesties

Zoals beschreven in **Tabel 1** zijn KLE op dit moment ofwel verboden te wijzigen, ofwel gelden er vergunningsplichten, ofwel moet de zorgplicht in acht genomen worden. Heel wat (waardevolle) KLE vallen echter uit de boot. Daarom worden in dit deel aanbevelingen gedaan rond hoe KLE beter beschermd kunnen worden, suggesties rond het invoeren van een compensatiemechanisme zodat de totale lengte aan KLE in Vlaanderen behouden blijft en wordt onderzocht wat het statuut 'tijdelijke natuur' kan betekenen om het aantal KLE in het landbouwgebied (tijdelijk) te verhogen.

Deze beleidssuggesties kunnen deels tegemoet komen aan de doelstellingen geformuleerd in artikel 11 van de Natuurherstelwet²⁶. Dit artikel bepaalt dat Europese lidstaten maatregelen moeten nemen om een toenemende trend te realiseren voor minstens twee van de drie indicatoren voor landbouwecosystemen. Eén van deze indicatoren is het percentage landbouwgrond met landschapselementen met hoge diversiteit. Dit betekent dat lidstaten in functie van de succesvolle uitvoering van de Natuurherstelwet er belang bij hebben om bestaande KLE zoveel mogelijk te behouden en het aandeel landbouwgrond met KLE verder uit te breiden, en mechanismes op te zetten om dit te verwezenlijken.

2.1.2.1 KLE beter beschermen

²⁶ Verordening (EU) 2024/1991 van het Europees Parlement en de Raad van 24 juni 2024 inzake natuurherstel en tot wijziging van Verordening (EU) 2022/869, hierna ‘Natuurherstelwet’ genoemd.

Behalve in VEN-gebied, is het verwijderen van houtige, lijnvormige KLE nooit verboden. De vergunningsplicht sluit immers niet uit dat de KLE verwijderd worden, en dit geldt ook voor zeer waardevolle KLE. De compensatie die wordt opgelegd bij een vergunning, zal bij waardevolle KLE in de meeste gevallen niet kunnen herstellen wat werd vernietigd. Bijvoorbeeld, wanneer een decennia-oude houtkant wordt gekapt, kan het verlies voor de biodiversiteit en het landschap niet worden opgevangen door (elders) een nieuwe houtkant aan te planten. Voor waardevolle KLE moet daarom een meer sluitende bescherming uitgewerkt worden door ook buiten het VEN-gebied een **verbod op wijzigen** op te leggen voor deze KLE. Dit is nu al het geval voor bronnen, graften, holle wegen en historisch permanente graslanden (artikel 7, Natuurbesluit). Het definiëren van wat een houtige, lijnvormige KLE dan voldoende waardevol maakt en dit koppelen aan een inventarisatie is de oefening die moet gebeuren.

pagina 65 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

Box 8 – Algemene principes in de praktijk

Zowel in het Natuurdecreet als in het Onroerenderfgoeddecreet zijn er een aantal **principes die altijd gelden**, ook wanneer er geen vergunnings- of toelatingsplicht is of wanneer het niet verboden is om KLE te verwijderen. In het Natuurdecreet is dit het **standstill beginsel**, dat gebaseerd is op de **zorgplicht en de ecologische compensatie**. De zorgplicht stelt dat iedereen maatregelen moet nemen die redelijkerwijs verwacht kunnen worden om schade aan de natuur te voorkomen. De zorgplicht is een inspanningsverplichting en geen resultaatsverplichting. Ook vormt de zorgplicht momenteel **geen juridische basis om KLE te beschermen**, dit wil zeggen dat vergunningsbeslissingen momenteel niet juridisch worden aangevochten enkel en alleen op basis van de zorgplicht. Wanneer echter in beroep wordt gegaan tegen een vergunning op basis van een ander argument, bv. het niet naleven van het Soortenbesluit, wordt soms ook de zorgplicht ingeroepen. De zorgplicht laat heel **veel ruimte voor interpretatie**, momenteel kan echter niet worden aangetoond wanneer de zorgplicht is overtreden en **kan er dus niet op gehandhaafd worden**. In het Onroerenderfgoeddecreet liggen de **zorg- en motiveringsplicht** en het **actief- en passiefbehoudsbeginsel** aan de basis van de bescherming. Ook deze principes laten heel veel ruimte voor interpretatie en vormen **geen basis voor handhaving**.

De overheid kan ervoor kiezen om bewust interpretatieruimte te laten bij deze principes. De invulling van die interpretatieruimte kan dan bepaalde trends en keuzes van de maatschappij weerspiegelen of kan aangepast worden aan lokale omstandigheden. Echter, indien men KLE wil beschermen die momenteel niet vallen onder de vergunningsplicht of waarvoor geen verbod tot wijzigen is en indien er geen andere regelgeving komt die KLE op een andere manier kan beschermen, dan moeten **deze principes concreter uitgewerkt** worden en **afdwingbaar** gemaakt worden. Dit kan door **concrete richtlijnen** uit te werken **voor de zorgplicht voor KLE** en door hier een **resultaatsverplichting** aan te koppelen in plaats van een inspanningsverplichting. Dit zal dan ook verdere handhaving mogelijk maken. Deze concrete richtlijnen kunnen variëren in functie van de aard en samenstelling van de KLE, waarbij er bv. strengere richtlijnen gelden voor KLE met een hogere ecologische waarde.

2.1.2.2 Compensatieregeling als onderdeel van de vergunningsaanvraag

Momenteel is het in Vlaanderen niet verplicht om nieuwe KLE aan te planten wanneer een vergunning voor het wijzigen (verwijderen) van KLE wordt toegestaan, maar in de praktijk wordt dit meestal wel opgelegd door de vergunningsverlener (Agentschap voor Natuur en Bos c, z.d.). In tegenstelling tot Vlaanderen, voerden verschillende Europese landen al een (streng) compensatieplicht in. Zo is in Ierland de rooier verplicht om eerst de dubbele lengte aan KLE aan te planten, vooraleer de oorspronkelijke KLE mag verwijderd worden (Bardon, 2022). Om de drastische achteruitgang van ons KLE-netwerk in te dijken, wordt voorgesteld om ook in Vlaanderen een **compensatieplicht in te voeren**. Voor het opstellen van een compensatieregeling kan deels inspiratie gehaald worden uit de geldende boscompensatieregeling (Box 9). De werking van dit mechanisme is echter een terugkerend punt van discussie. Vandaag bereikt het boscompensatiemechanisme, als het goed wordt uitgevoerd, hoogstens een evenwicht in oppervlakte. Van een echte ecologische compensatie op korte termijn is geen sprake, aangezien het veel tijd vraagt vooraleer de nieuw aangeplante bossen dezelfde

door aan een brede set van parameters een factor toe te kennen en deze te vermenigvuldigen met de getroffen oppervlakte. Deze parameters zijn onder andere het soort biotoop, de waarde van het landschap en de aanwezige dier- en plantensoorten. Dit zorgt ervoor dat de compensatiefactor kan oplopen tot achttien (Michels et al., 2023). Een belangrijk aspect hier is de kadering van de ingreep in het omringende landschap. De impact van een ingreep in een waardevolle biotoop is groter dan in een minder waardevolle biotoop, en dit moet meegenomen worden in de compensatiefactor.

Voor het wijzigen van **relicten van historische KLE** die aangeduid staan op de Ferrariskaarten wordt aanbevolen om een **verbod** in te voeren. Dergelijke oude KLE zijn onvervangbaar. Ze herbergen doorgaans een veelvoud aan plant- en diersoorten, waaronder vaker organismen met een beschermde status. Het zijn ook belangrijke koolstofsinks in het landschap en het zijn cultuurhistorische elementen die getuigen van onze geschiedenis op het platteland. Voor het verwijderen van KLE die ingetekend staan op de Ferrariskaart zou dus geen vergunning mogen verleend worden. Analooq aan de bosleeftijdskaart zou er ook een **KLE-leeftijdskaart** kunnen opgesteld worden, waardoor de leeftijd van KLE via Geopunt gecontroleerd kan worden. Deze kaart kan bv. opgesteld worden op basis van volgende kaartlagen: Ferrariskaart, topokaart 1873, topokaart 1939, topokaart 1969 (De Vroey et al., 2024) en een inventarisatie van de huidige toestand. Idealiter wordt hier dan ook de informatie over de soortensamenstelling van de KLE aan gekoppeld. De resulterende kaart kan dan gebruikt worden als basis om de compensatiefactoren te bepalen.

Figuur 11 – Voorbeeld van een gevelde populierenrij waarbij een compensatiefactor 1 werd gehanteerd. © Sanne Van Den Berge

Omdat de vergunningsverlening voor het verwijderen van KLE meestal op gemeentelijk niveau gebeurt, wordt aanbevolen om de verantwoordelijkheid voor de compensatie bij de lokale besturen te leggen. Compensatie

kan **in natura** gebeuren. Binnen de gemeentegrenzen of zelfs op de percelen van de vergunningsaanvrager krijgt hierbij de voorkeur. Bij compensatie in natura moeten ook richtlijnen meegegeven worden met betrekking tot de aaneengeslotenheid van de nieuwe aanplant: een compensatie van minder dan 100 m moet in zijn geheel aangeplant worden, vanaf 100 m kan de compensatie op verschillende plaatsen gebeuren waarbij steeds een minimale lengte van 50 m wordt gehanteerd.

Naast compensatie in natura, kan **financiële compensatie** ook een optie zijn. Het compensatiebedrag wordt bepaald op basis van een eenheidsprijs die vermenigvuldigd moet worden met één van bovenvermelde compensatiefactoren. Deze eenheidsprijs moet vastgelegd worden door een hogere overheid, maar het lokaal bestuur kan deze steeds verhogen zodat het voor gemeentes met hogere grondprijzen mogelijk is om de compensatie op het eigen grondgebied uit te voeren. Het lokaal bestuur kan deze bijdrage ofwel gebruiken als subsidie om landbouwers of particulieren die KLE willen aanplanten te ondersteunen, ofwel om zelf aanplantingen te realiseren. Dit mechanisme mag echter niet staan of vallen met de *goodwill* van het lokaal bestuur. Daarom wordt opvolging door een hogere overheid (bv. ANB of VLM) nodig geacht, waarbij beloningen of sancties gekoppeld kunnen worden aan het al dan niet tijdig uitvoeren van de compensatie. Het is belangrijk dat opgevolgd kan worden wat er met de financiële middelen gebeurt, en of deze effectief worden geïnvesteerd in natuurbehoud en/of heraanplant.

De keuze voor een compensatie in natura of een financiële compensatie moet gemaakt worden op basis van een aantal voorwaarden. Zo moet de compensatie in natura uitgevoerd worden als de gerooide en te compenseren KLE een lengte van 50 m of meer heeft. Wanneer gekozen wordt voor compensatie in natura, moet dit gebeuren op percelen met een landschappelijke functie, tuinen zijn dus uitgesloten. Voor professionele landbouwers zal het gemakkelijker zijn om een compensatie in natura uit te voeren op de eigen percelen, terwijl dit voor particulieren moeilijker zal zijn. Zij worden beter doorverwezen naar een financiële compensatie zodat het lokaal bestuur kan instaan voor de nieuwe aanplant.

2.1.2.3 Tijdelijke agrarische natuur als opstap naar meer natuur?

Landbouwers hebben heel wat potentieel om bij te dragen aan de instandhouding van soorten en vegetatie in Vlaanderen. Ze zijn de grootste gebruiker van open ruimte in Vlaanderen. Vaak willen landbouwers ook nieuwe natuur realiseren, maar het merendeel van de landbouwers wil dit enkel wanneer hij het recht behoudt om deze natuur te wijzigen en de garantie krijgt dat deze nieuw ontwikkelde natuur geen impact zal hebben op de bedrijfsvoering (Schoukens et al., 2023). Hieruit komt de vraag of het mogelijk is om een **statuut ‘tijdelijke agrarische natuur’** te ontwikkelen voor landbouwpercelen, waarbij verder geen beschermende wetgeving intrede kan doen die nadien verbiedt of bemoeilijkt om deze natuur weer te wijzigen/verwijderen.

Het **concept ‘tijdelijke natuur’** bestaat in België (en alle andere lidstaten van de EU) momenteel enkel voor braakliggende terreinen in **harde bestemmingen**. Op de website van het ANB wordt tijdelijke natuur in Vlaanderen als volgt gedefinieerd: *‘Tijdelijke natuur is natuurontwikkeling op braakliggende terreinen, die op latere datum weer verwijderd mag worden door de eigenaar. Zo loopt de eigenaar geen vertraging op als zijn project van start gaat en krijgt de natuur toch alle kansen’* (Agentschap Natuur & Bos b, z.d.). Het statuut ‘tijdelijke natuur’ impliceert met andere woorden dat deze zonder probleem na verloop van tijd weer verwijderd

kan worden. Voor tijdelijke natuur geldt de éénhandelingsaanpak: het aanleggen en verwijderen van de natuur wordt als één handeling gezien en tegelijk vergund op moment van de aanleg (Schoukens et al., 2023).

In het recent uitgebrachte rapport ‘Verkenning juridisch statuut natuur in landbouwgebied’ brengen Schoukens et al. (2023) hun inzichten en aanbevelingen rond het concept tijdelijke agrarische natuur. Eén van hun voornaamste conclusies is dat **‘tijdelijke agrarische natuur een paradigmashift vergt, en zeer waarschijnlijk moeilijk zal worden aanvaard door de Europese Commissie zolang er geen ecologische meerwaarde is aangetoond’** (Box 10).

Box 10 – Expert Hendrik Schoukens over het concept tijdelijke natuur in het buitengebied (Schoukens et al. 2023)

‘Op dit moment is **de aanwezige natuur in Vlaanderen in zo een kritieke toestand dat wij het weinig realistisch achten dat Europa** – zonder bijkomende waarborgen of zonder dat een *backbone** gegarandeerd kan worden – **opstaat voor** het geven van vrijstellingen voor bepaalde vormen van **‘tijdelijke natuur’ binnen agrarisch gebied.**’

**De EU hanteert als bottom-line voor tijdelijke natuur een gegarandeerde instandhouding van beschermde soorten en vegetaties, dit is de zogenaamde backbone. Deze doelstelling moet worden gerespecteerd door iedereen, en primeert op dit moment over de doelstelling van sociale en economische sectoren (industrie, landbouw, etc) in eenzelfde gebied.*

‘Landbouwers kunnen potentieel bijdragen aan de instandhouding van soorten en vegetatie. Het merendeel van de landbouwers wil dit enkel wanneer hij het recht behoudt om deze natuur te wijzigen en de garantie krijgt dat deze nieuw ontwikkelde natuur geen impact zal hebben op de bedrijfsvoering. Om landbouwers de rechtszekerheid en flexibiliteit te kunnen bieden om het recht te behouden om tijdelijke agrarische natuur te wijzigen, is er nood aan een backbone van permanente natuur. Vanuit een natuurspectief zijn momenteel nog niet alle instandhoudingsdoelstellingen behaald, en is er dus eerst **nood aan een backbone die de populatiedoelen garandeert, vooraleer het mogelijk wordt gemaakt om natuur te verwijderen**. Tot deze backbone gegarandeerd is, is er voor hen geen marge voor meer vrijheid in het vergunningenbeleid.’

Toch bestaan er in Vlaanderen al vormen van tijdelijke agrarische natuur, waar de wetgeving niet zo rigide is (in functie van het de landbouwbedrijfsvoering). Voorbeelden hiervan zijn ecologische maatregelen die de landbouwer overeenkomt met overheidsinstellingen, en boslandbouw. Zo wordt het creëren van pioniersnatuur in het landbouwgebied reeds aangemoedigd en vergoed via bv. **ecoregelingen, agromilieuklimaatmaatregelen en beheerovereenkomsten** (Hoofdstuk 3). Deze maatregelen en overeenkomsten zijn engagementen afgesloten tussen overheidsinstellingen en de landbouwer om de biodiversiteit in het landbouwgebied te versterken. Zo bestaan er beheerovereenkomsten als ‘kruidenrijke akkerrand’ (d.i. een bestaande strook met grassen en kruiden, of een strook die ingezaaid wordt met een mengsel van grassen en kruiden), ‘faunarand’ (waarbij een gefaseerd maaibeheer wordt uitgevoerd om een gevarieerd voedselaanbod voor fauna te creëren), ‘bloemenakkers’ (d.i. een (deels) ingezaaid perceel met bloemenmengsel), etc. die voor 5 jaar gelden (Vlaamse Landmaatschappij, z.d.). Deze akkerranden, faunaranden, bloemenakkers, etc. bieden een tijdelijk leefgebied

pagina 70 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

Ook **boslandbouw, of agroforestry**, vormt in Vlaanderen in se al een soort **vorm van tijdelijke natuur**. In de praktijk moet boslandbouw omwille van subsidievoorwaarden minimaal 10 jaar behouden blijven. Tot op heden breekt boslandbouw echter niet door in Vlaanderen: sinds 2012 werd er ca. 280 ha aangelegd met subsidie en mogelijks een gelijkaardige oppervlakte zonder subsidie. Een van de belangrijkste oorzaken hiervoor is de terechte bezorgdheid bij landbouwers omtrent rechtsonzekerheid: ‘Gaan we die bomen ooit nog mogen kappen?’ **Om een antwoord te bieden op deze rechtsonzekerheid zijn aanpassingen gebeurd in de VCRO en in het Bosdecreet. Deze aanpassingen gelden weliswaar enkel voor boslandbouwsystemen, aangelegd na 1 juni 2012 met de subsidie en/of geregistreerd bij het ALZ via de verzamelaanvraag.** Om geregistreerd te kunnen worden als boslandbouwsysteem zijn er een aantal voorwaarden rond o.a. de soortenkeuze en de dichtheid. Deze voorwaarden zijn terug te vinden op de website van het ALZ (Agentschap Landbouw en Zeevisserij, z.d.).

Het Consortium Agroforestry Vlaanderen ijvert ook al lang voor een aanpassing of verduidelijking van het Natuurdecreet. In de wet is bepaald dat het rooien van bomen als KLE in de meeste gevallen vergunningsplichtig is (artikel 8, §2, Natuurbesluit). Boslandbouw bestaat uit bomenrijen, houtkanten of hoogstamfruitbomen. Deze elementen vallen onder de gehanteerde definitie van KLE. Voor het verwijderen of wijzigen ervan is dus een omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging nodig (Figuur 12). **Een aanbeveling is daarom om ook in het Natuurdecreet ofwel een uitzondering te voorzien voor nieuwe boslandbouw (analoog zoals in het Bosdecreet) ofwel een aanpassing in de definitie van KLE waarbij nieuwe boslandbouw expliciet wordt uitgesloten.** Een van de redenen waarom dit (nog) niet is gebeurd, is de terechte stelling dat het onmogelijk is om op terrein te kunnen evalueren of bepaalde bomen en/of struiken op een landbouwperceel tot nieuwe boslandbouw behoren en dus van die uitzondering zouden kunnen genieten of dat ze tot een KLE behoren dat geen uitzondering geniet. **Om dit probleem te verhelpen, bevelen we aan om in de registratie van nieuwe boslandbouw bij het ALZ ervoor te zorgen dat de data die geregistreerd worden, leiden tot een duidelijk onderscheid tussen nieuwe boslandbouw en bestaande KLE. Deze informatie moet vervolgens ook ter beschikking gesteld worden van de bevoegde handhavers en vergunningsverleners.**

wel betreffende het kappen. **We bevelen aan om te onderzoeken of een opname in het Onroerendergoeddecreet van een uitzondering betreffende kappen van bomen in geregistreerde boslandbouw, analoog als in het Natuurdecreet en mits een goede registratie en uitwisseling van gegevens, mogelijk is.** Dit kan leiden tot de aanplant van meer bomen en bijdragen tot een betere ontwikkeling van beschermde cultuurhistorische landschappen waar deze bomen in thuishoren. Weliswaar met inbegrip van flexibiliteit tot het opnieuw mogen verwijderen van deze bomen.

Het concept 'tijdelijke natuur in agrarisch gebied' biedt waarschijnlijk niet op korte termijn mogelijkheden om meer rechtszekerheid te geven aan landbouwers (Box 10). De piste 'geregistreeerde boslandbouw' biedt, mits optimalisatie, hiervoor een alternatief want kent reeds rechtszekerheid (Bosdecreet en VCRO) en hierboven worden suggesties gedaan om deze rechtszekerheid nog te verhogen. Tot op heden is het echter niet mogelijk om enkel randbeplantingen als boslandbouw te laten registreren. Een van de subsidie- en dus ook registratievereisten is dat er een homogene spreiding van de bomen moet zijn over het volledige landbouwperceel. Er moeten dus ook bomen centraal op de percelen geplant worden. Het realiseren van boslandbouw met een homogene spreiding van de bomen over het perceel vergt een grotere aanpassing van de landbouwer, zowel op technisch als mentaal vlak, dan louter perceelrandbeplantingen. **Het wordt aanbevolen om te onderzoeken of de regeling die nu bestaat voor boslandbouw, met ingebouwde rechtszekerheid, breder kan getrokken worden en ook toe te passen op perceelrandbeplantingen.** Dit maakt dat er geen nieuw kader, met eventueel bijhorende subsidie, moet ontwikkeld worden.

Figuur 12 – Voorbeeld van een nieuw geregistreerd boslandbouwperceel waar een akker (met bv. grasklavermengsel) werd beplant met hoogstamappelbomen die als bomenrijen doorheen de akker lopen, en een houtkant met o.a. vlier en gele kornoelje. De vlier- en kornoeljebessen zullen dienen om in te mengen in het appelsap afkomstig van de appelaars. Voor wijziging/verwijdering van zowel de houtkant als de appelbomen is een omgevingsvergunning voor vegetatiewijziging nodig. © BOS+

2.1.3 Kennisontsluiting en communicatie

Wetgeving en beleid zijn nodig om KLE te beschermen, maar het is ook noodzakelijk dat de regelgeving gekend is op alle niveaus. Om die reden moet ingezet worden op kennisontsluiting en communicatie.

Particulieren

Uit de bevestigingen bleek dat landeigenaren **niet altijd op de hoogte** zijn van zowel de **vergunningsplicht als handhaving bij overtredingen**. Zo wordt er bv. soms vanuit gegaan dat het eigendomsrecht volstaat om een KLE te (laten) verwijderen. Het komt ook voor dat (schriftelijke) toestemming van het lokale bestuur, en concreet van de burgemeester als voldoende wordt beschouwd. Landbouwers verwijderen soms meidoornbeplanting

////////////////////////////////////

daarom aanbevolen om de beschrijvende nota zodanig te structureren dat de vergunningsaanvrager en vergunningsverlener dezelfde ‘taal spreken’. Enkele voorbeelden van informatie die moet worden opgevraagd zijn: type KLE, ingreep waarvoor een vergunning wordt gevraagd, voormalig beheer van de KLE etc.

Ook **meldingen van vermoedelijke overtredingen**, in dit geval het illegaal verdwijnen van KLE, komen soms bij omgevingsambtenaren terecht in plaats van bij Natuurinspectie. De omgevingsambtenaren zouden dit dan moeten doorgeven aan Natuurinspectie, maar dit gebeurt niet altijd. Er moet dan ook een **directere link komen tussen de omgevingsambtenaar en de Natuurinspecteur**, zodat informatie vlot doorgegeven kan worden. Een aandachtspunt hierbij is dat wanneer de positie van omgevingsambtenaar door iemand anders wordt ingevuld, de band met Natuurinspectie opnieuw moet aangehaald worden.

2.2 VERGUNNINGSVRELENING, TOELATING EN ADVISERING

Om de vergunningsverlening (in het kader van het Natuurdecreet) en toelating (in het kader van het Onroerenderfgoeddecreet) te optimaliseren, kunnen voor de verschillende instanties aanbevelingen gedaan worden.

De omgevingsambtenaar vraagt advies op bij AVES. In agrarisch gebied geeft AVES geen advies, daar moet de omgevingsambtenaar zelf de natuurtoets uitvoeren. Op basis daarvan formuleert hij een advies, dat dan naar de vergunningsverlener gaat. Zoals aangehaald in [Deel 2.1.3](#), is de **omgevingsambtenaar niet altijd op de hoogte van de specifieke regels in verband met de vergunningsverplichting en advisering**. In [Deel 2.1.3](#) worden daarom al een aantal aanbevelingen gedaan om de omgevingsambtenaren handvaten en argumentatie aan te bieden bij de vergunningsverlening om het behoud van KLE te onderbouwen.

Op gemeentelijk niveau is het de lokale of de intercommunale omgevingsambtenaar die advies opvraagt bij AVES of zelf een advies formuleert. Lokale omgevingsambtenaren hebben een breed takenpakket en behandelen bijvoorbeeld ook de omgevingsvergunningen voor **stedenbouwkundige handelingen**. Dit zijn dossiers die vaak meer aandacht of voorrang krijgen op de vergunningsaanvraag voor vegetatiewijziging (Peeters et al., 2022). Ook zijn beide thematieken soms moeilijk verenigbaar omdat er tegenstrijdige belangen spelen. Het aanstellen van een omgevingsambtenaar specifiek voor omgevingsvergunningen voor vegetatiewijzigingen en andere groenovertradingen zou ervoor kunnen zorgen dat ook deze thema's de nodige expertise krijgen. Een andere optie is om hiervoor de **intercommunale omgevingsambtenaren** in te schakelen. Zij kunnen zich dan specialiseren in de thematiek en zijn minder onderhevig aan de impact van lokale politiek.

Daarnaast kan de vergunningsverlenende overheid het advies van de omgevingsambtenaar of van AVES ook naast zich neerleggen. Er werd vastgesteld dat dit ook gebeurt. De reden hiervoor is vaak dat er lokale, persoonlijke of politieke belangen meespelen. **Het is daarom aanbevolen om het vergunningsverleningsproces op gemeentelijk niveau te uniformiseren**, bv. door het advies meer bindend te maken en dit ook te controleren. Wanneer kan vastgesteld worden dat in sommige gemeentes meer KLE verwijderen, al dan niet na een negatief advies van AVES, moet dit verder onderzocht worden.

Omwille van de hoge werkdruk geeft AVES momenteel geen advies in agrarisch gebied. Dit zorgt ervoor dat de **bescherming van KLE in agrarisch gebied volledig afhangt van het lokale beleid**. Momenteel zijn er geen cijfers

2.3 EFFICIËNTER EN EFFECTIEVER MAKEN VAN DE HANDHAVING OP HET TERREIN

In **Hoofdstuk 1.4** wordt beschreven hoe de handhaving verloopt en welke diensten bevoegd zijn. Op basis van de geïdentificeerde knelpunten worden in dit hoofdstuk per dienst een aantal aanbevelingen gedaan om de handhaving op het illegaal verwijderen van houtige, lijnvormige KLE te optimaliseren.

Natuurinspectie werkt momenteel voornamelijk **reactief**, dat wil zeggen dat ze optreden nadat een **melding** werd gedaan van een vermoeden van illegaal verdwijnen van KLE. In **Deel 2.1.3** wordt besproken dat burgers niet altijd op de hoogte zijn van het verbod om bepaalde KLE te verwijderen, de vergunningsplicht en de handhaving bij overtredingen hierop. Bijgevolg worden overtredingen soms niet opgemerkt en dus ook niet gemeld. Ook wanneer meldingen worden gedaan bij de lokale omgevingsambtenaar, geraken die niet altijd tot bij Natuurinspectie. Een nulinventarisatie en regelmatige opvolging (zie inleiding **Hoofdstuk 2**) zou toelaten om overtredingen consequenter in beeld te brengen, waardoor Natuurinspectie pro-actiever kan optreden. Een dergelijk systeem zal er ook voor zorgen dat er meer samenwerking is tussen de omgevingsambtenaren en Natuurinspectie. Wanneer de evolutie van de verspreiding van KLE bv. jaarlijks wordt opgevolgd en gecommuniceerd, kan dit een aanleiding zijn voor een overleg tussen Natuurinspectie en de omgevingsambtenaar. Binnen ANB wordt bovendien momenteel gewerkt aan een ‘early warning’ systeem, waarbij op basis van een regelmatige screening van deze inventarisatie, automatisch een melding binnenkomt bij Natuurinspectie, waardoor overtredingen op een meer systematische manier kunnen worden geïdentificeerd.

Nadat een melding binnenkomt, zal de Natuurinspecteur onderzoeken of het weldegelijk gaat om het illegaal verdwijnen van KLE. Eén van de stappen hierbij is nagaan of een vergunning werd verleend. Omdat er nu **geen centrale databank bestaat van de verleende vergunningen**, moet de inspecteur dit opvragen bij de betrokken gemeente. Dit proces is tijdrovend en kan eenvoudig vermeden worden door het **omgevingsloket aan te passen en beter consulteerbaar te maken**. Ook kunnen de toegekende adviezen en vergunningen gekoppeld worden aan de inventarisatie, beschreven in de inleiding van **Hoofdstuk 2** en in **Hoofdstuk 2.2**. Deze koppeling zal toelaten om legale van illegale verwijderingen van KLE te onderscheiden.

Wanneer een overtreding wordt begaan op het Natuurdecreet, zal **Natuurinspectie** handhaven. Bij een overtreding op het Onroerenderfgoeddecreet, zal de **dienst Handhaving en Inspectie** van het Departement Omgeving handhaven, want de afdeling Onroerend Erfgoed heeft geen eigen handhaving. Hoewel beide diensten soms moeten handhaven op hetzelfde object, namelijk het verdwijnen van een KLE, gebeurt dit soms aan een **verschillende snelheid** en worden soms **verschillende herstelmaatregelen** opgelegd. Om dit te vermijden moet een **gestructureerd overleg** opgezet worden tussen Natuurinspectie, AOE en de dienst Handhaving van het Departement Omgeving.

3 HUIDIGE STEUNMAATREGELEN VOOR AANPLANT EN BEHEER VAN KLE

Naast inzetten op een sluitende regelgeving en handhaving van KLE in het licht van het versterken van het KLE-netwerk, is het ook belangrijk om in te zetten op het stimuleren van hun aanplant en beheer. In dit hoofdstuk worden enerzijds alle mogelijke steunmaatregelen voor de aanplant en het beheer van KLE in kaart gebracht, van het ‘overkoepelende’ Vlaams niveau tot het gemeentelijk niveau. Anderzijds wordt de inzetbaarheid van natuurbeheerplannen als financieringsmogelijkheid voor het beheer van KLE onderzocht.

3.1 STEUNMAATREGELEN VOOR DE AANPLANT EN HET BEHEER VAN KLE

Er bestaan tal van steunmaatregelen voor de aanplant en het beheer van KLE. Vooral voor landbouwers is het niet altijd duidelijk welke financiële steun zij kunnen aanvragen voor het aanplanten én beheren van KLE. Het ontbreekt hen vaak aan tijd om uit te zoeken welke subsidies ze eventueel kunnen combineren of welke geldig zijn voor hun specifieke locaties en plannen. Dit vormt een drempel voor het aanplanten van nieuwe KLE en het beheren van bestaande KLE op landbouwpercelen. Nochtans beslaat landbouw 45 % van de totale grondoppervlakte in Vlaanderen. Als we het houtkantennetwerk willen versterken, zullen dus ook heel wat aanplantingen gerealiseerd moeten worden bij landbouwers (Figuur 13).

Figuur 13 – Net aangeplante houtkant in het verlengde van een historische bomenrij op de perceelsgrens tussen twee akkers (Olen). Er zijn nog vele potentiële aanplantlocaties voor nieuwe KLE in ons landbouwlandschap. © Duizend Knopen Ontward

Tabel 3 – Overzicht van de beschikbare steunmaatregelen op Vlaams niveau. Gebruikte afkortingen: Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB) Agentschap Landbouw en Zeevisserij (ALZ), Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE), Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), Liaisons entre actions de développement de l'économie rurale (LEADER), Lokaal Energie- en Klimaatpact (LEKP), niet-productieve investering (NPI), Vlaamse Landmaatschappij (VLM), Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF).

Subsidie	Subsidieverlener	Doelgroep	Type	Frequentie	Steunbedrag	Locatie	Combineerbaarheid
Vlaams: gebiedsdekkend							
Beheerovereenkomsten	VLM	actieve landbouwer	beheer	jaarlijks	forfaitair	Vlaams Gewest	niet met andere vormen van vergoeding voor dezelfde of soortgelijke prestaties
Aanplantsubsidie boslandbouw	ALZ	actieve landbouwer	aanplant	eenmalig	75 % of forfaitair	Vlaams Gewest	
Onderhoudssubsidie boslandbouw	ALZ	actieve landbouwer	beheer	jaarlijks	forfaitair	Vlaams Gewest	niet met beheerovereenkomsten
VLIF NPI KLE	ALZ	actieve landbouwer	aanplant	eenmalig	100 % volgens eenheidsbedrag	Vlaams Gewest	geen dubbelfinanciering en geen bijkomende subsidiëring door de Vlaamse Overheid of andere overheden
VLIF NPI bedrijfsgebouwen	ALZ	actieve landbouwer	aanplant	eenmalig	100 %	Vlaams Gewest	geen dubbelfinanciering en geen bijkomende subsidiëring door de Vlaamse Overheid of andere overheden
VLIF NPI machines	ALZ	actieve landbouwer	beheer	eenmalig	50 % volgens eenheidsbedrag	Vlaams Gewest	geen dubbelfinanciering en geen bijkomende subsidiëring door de Vlaamse Overheid of andere overheden
Natuur-in-je-buurt	ANB	overheden, verenigingen, organisaties, zorgvoorzieningen	aanplant	eenmalig	75 %	Vlaams Gewest	cumuleerbaar tot 100 % met uitdrukkelijke vermelding in aanvraag

Vlaams: niet-gebiedsdekkend							
LEADER	VLM	particulieren, ondernemingen, organisaties	Aanplant en beheer (ook: valorisatie, draagvlakversterking)	eenmalig	65 %	LEADER-gebieden	geen andere Europese of Vlaamse cofinanciering
Projectoproep soorten	ANB	lokaal bestuur, natuurlijk of privaatrechtelijk persoon	aanplant	eenmalig	70 %	soortenbeschermingsprogramma's	cumuleerbaar tot 100 %
Erfgoedpremie	AOE		aanplant en beheer		40 tot 70 % of forfaitair	beschermde erfgoed (incl. overgangszones) of erfgoedlandschap	geen vermindering van de personenbelasting of verlaging van het verkooprecht of de schenkbelasting
Projectoproep houtkanten	VLM	lokaal bestuur	aanplant en beheer	eenmalig	70 %	buitengebied	cumuleerbaar tot 100 %, maar niet met LEKP
LEKP	ABB	lokaal bestuur	aanplant	eenmalig	50 %	deelnemende steden en gemeenten	

3.1.1 Steunmaatregelen vanuit het gemeenschappelijk landbouwbeleid

Via de maatregelen voor plattelandontwikkeling voorzien in het GLB 2023-2027 kunnen actieve landbouwers beroep doen op verschillende steunmaatregelen voor het aanplanten en beheren van KLE. Deze maatregelen worden gefinancierd door het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling. Enerzijds kunnen actieve landbouwers beroep doen op perceelsgebonden maatregelen (d.i. beheerovereenkomsten en subsidies voor boslandbouw), anderzijds kunnen ze steun krijgen voor niet-productieve investeringen voor milieu- en klimaatdoelen op hun landbouwbedrijf. Deze steunmaatregelen zijn beperkt tot percelen die in het Vlaamse Gewest gelegen zijn (Agentschap Landbouw en Zeevisserij a, z.d.). Ten slotte voorziet het GLB ook steunmaatregelen voor samenwerkingsmogelijkheden.

Via de **perceelsgebonden steunmaatregelen** kunnen landbouwers op (delen van) hun percelen vijfjarige agro-milieuklimaatmaatregelen, beter gekend onder de naam **beheerovereenkomsten**, afsluiten met de VLM voor het **beheren van KLE**. Dit kan voor het jaarlijkse snoeien van hagen, het knotten van bomen en het terug snoeien of afzetten van bomen en struiken. In ruil voor deze beheerinspanningen krijgt de beheerder een jaarlijkse vergoeding (Vlaamse Landmaatschappij a, z.d.). Deze overeenkomsten kunnen gecombineerd worden met andere beheerovereenkomsten, milieuacties of -maatregelen, op voorwaarde dat ze elkaar aanvullen, versterken en onderling verenigbaar zijn. Een beheerovereenkomst kan echter niet gecumuleerd worden met andere vormen van vergoeding, toegekend voor dezelfde of soortgelijke prestaties (artikel 7, §1 en § 2, BVR beheerovereenkomsten²⁷). Een overzicht van de budgetten die voorzien worden en de werkelijke subsidiebedragen die werden uitgegeven, wordt gegeven in **Bijlage A**. Daarnaast kunnen landbouwers een **boslandbouwsysteem** aanleggen. Hiervoor kan een **aanplantsubsidie** aangevraagd worden die een gedeeltelijke terugbetaling (tot maximum 75 %) voorziet voor de aanplant van de bomen. Als de landbouwer de plantwerkzaamheden zelf uitvoert, wordt een forfaitair bedrag van maximaal 8 euro/boom uitbetaald. In dat geval kunnen geen andere kosten voor arbeid en machinaal werk voor planten, verstevigen en beschermen van de boom worden betaald (Agentschap Landbouw en Zeevisserij b, z.d.). Een correct en tijdig onderhoud van de boomcomponent is essentieel om de ecosysteemdiensten en andere voordelen die een boslandbouwsysteem biedt te optimaliseren. Daarom kan de landbouwer een vijfjarige agro-milieuklimaatmaatregel afsluiten voor het **onderhoud van het boslandbouwsysteem**. Via deze steunmaatregel krijgt de landbouwer gedurende deze vijf jaar een jaarlijks subsidiebedrag (Agentschap Landbouw en Zeevisserij c, z.d.). Beide subsidies moeten aangevraagd worden bij het ALZ. De agro-milieuklimaatmaatregel voor het onderhoud van boslandbouwsystemen kan niet gecombineerd worden met overeenkomsten voor het beheren van KLE (bijlage 2, BVR combineerbaarheid²⁸).

Een landbouwer kan voor de **aanleg van KLE** bij het ALZ ook steun aanvragen binnen het **Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) voor niet-productieve investeringen (NPI) voor milieu- en klimaatdoelen**. Voor de aanplant van KLE op of rondom landbouwpercelen opgenomen in de verzamelaanvraag bedraagt het steunbedrag 100 % van de investering. Dit wordt bepaald op basis van normbedragen. Wanneer een landbouwer KLE wilt aanplanten op zijn bedrijfssite of rondom serres, kan deze hiervoor beroep doen op de NPI

²⁷ Besluit van de Vlaamse Regering tot het verlenen van subsidies voor beheerovereenkomsten die worden gefinancierd via het Europees Landbouwfonds voor plattelandontwikkeling, hierna 'BVR beheerovereenkomsten' genoemd.

²⁸ Besluit van de Vlaamse Regering over het combineren van agromilieuklimaatmaatregelen, ecoregelingen en beheerovereenkomsten, hierna 'BVR combineerbaarheid' genoemd.

bedrijfsgebouwen, namelijk landschappelijke integratie (Box 11). Het steunbedrag bedraagt 100 % van de investering, maar wordt bepaald op basis van het factuurbedrag ondersteund door meerdere offertes. Binnen de VLIF-steun voor NPI kunnen landbouwers ook machines aankopen voor het onderhoud en beheer van KLE. Een armmaaier, takkenschaar of maairotor komen in aanmerking voor de investeringssteun. De landbouwer kan telkens 50 % ondersteuning krijgen, dewelke wordt bepaald op basis van een forfaitaire kost. Forfaitaire kosten kunnen gesimuleerd worden met de VLIF-simulatietool (Agentschap Landbouw en Zeevisserij d, z.d). Kosten waarvoor andere overheidssubsidies worden ontvangen, komen echter niet in aanmerking voor de toekenning van de steun als dit ertoe leidt dat die kosten dubbel worden gesubsidieerd. Bijkomende subsidiëring door de Vlaamse Overheid of andere overheden is bovendien uitgesloten (artikel 31, BVR VLIF²⁹). De subsidie wordt echter toegepast op niveau van het gesubsidieerde goed. Binnen eenzelfde project kan dus voor een bepaald goed VLIF-steun aangevraagd worden, terwijl een ander goed gefinancierd wordt via een andere subsidiebron (pers. comm. Tuur Jena). Een overzicht van de budgetten die voorzien worden en de werkelijke subsidiebedragen die werden uitgegeven, wordt gegeven in Bijlage A.

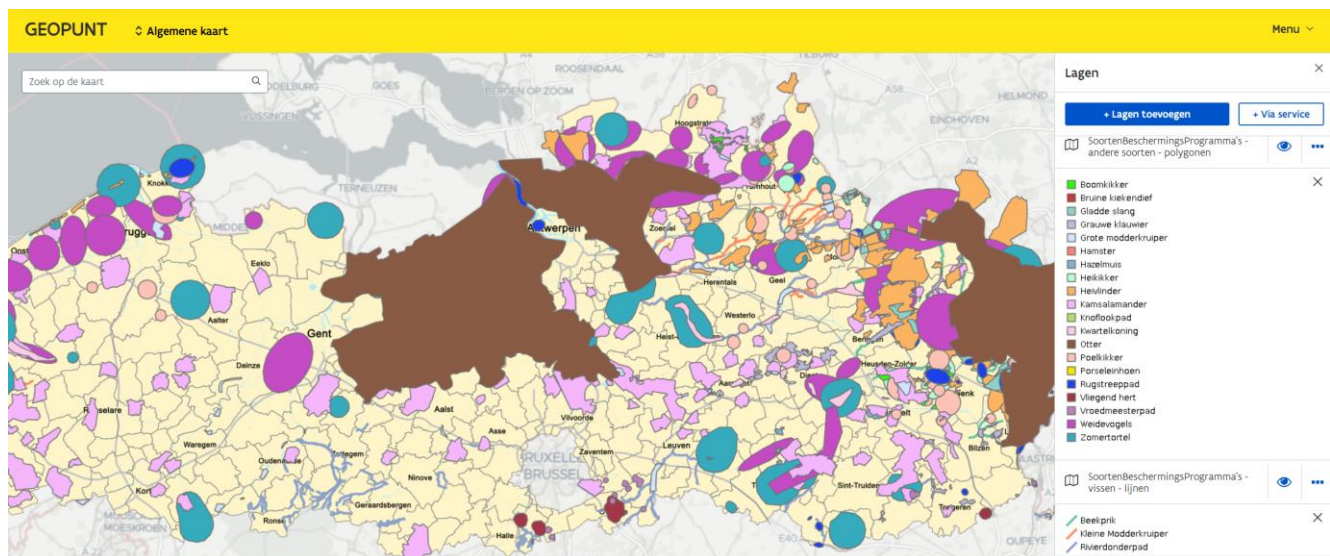
Box 11 - Landschappelijke integratie

Via landschappelijke integratie gaat het bedrijf op in het omliggende landschap. Een landschappelijk integratieplan toont aan hoe een bedrijf landschappelijk geïntegreerd wordt met behulp van beplanting rondom het bedrijf. Het opstellen van zo'n plan is meestal een voorwaarde in de omgevingsvergunningaanvraag en een correcte uitvoering na het voltooiën van de bouwwerken is verplicht (Inagro, 2024).

Voor het opstellen van een landschappelijk integratieplan kan de landbouwer terecht bij de dienst Landbouw & Platteland van zijn provincie. In de meeste gevallen is het advies dat zij geven gratis.

Ten slotte voorziet het GLB onder de **maatregelen voor plattelandsontwikkeling** ook samenwerkingsmogelijkheden. Hieronder valt **LEADER** ('Liaisons entre actions de développement de l'économie rurale'), een subsidieprogramma voor plattelandsontwikkeling waarbij lokale gemeenschappen hun gebied duurzaam kunnen ontwikkelen en de plaatselijke uitdagingen op het platteland kunnen aanpakken (Vlaamse Landmaatschappij b, z.d.). Particulieren, ondernemingen en organisaties kunnen intekenen op deze projectoproep. De projectoproep wordt gefinancierd door Europese, Vlaamse en provinciale middelen en subsidieert maximaal 65 % van de projectkosten (anno 2024). De promotor en copromotoren staan samen in voor het resterende bedrag van de projectkosten, waarvan minimaal 15 % van de promotor en/of copromotoren zelf moet komen. De overige 20 % kan eventueel gerealiseerd worden door bijkomende steun vanuit de provincie, gemeente of stad, sponsoring, partners, etc. maar mag geen andere Europese of Vlaamse cofinanciering zijn (Vlaamse Landmaatschappij c, z.d.). LEADER-gebieden kunnen met deze steun acties rond plattelandsontwikkeling uitvoeren. De LEADER-gebieden maken een Lokale ontwikkelingsstrategie op die ze uitvoeren via verschillende projectoproepen. Een project rond KLE moet dus in lijn zijn met de strategie, en kaderen binnen één van de drie vooropgestelde thema's: (1) innovatieve en duurzame lokale

²⁹ Besluit van de Vlaamse Regering betreffende steun aan niet-productieve investeringen voor milieu- en klimaatdoelen, hierna 'BVR VLIF' genoemd.

Figuur 14 – Kaartlaag met de actiegebieden van de soortenbeschermingsprogramma's op Geopunt.

De subsidie kan aangevraagd worden door een natuurlijk persoon, privaatrechtelijk persoon of een lokaal bestuur en bedraagt 70 % van de totale projectkost met een minimumbedrag van € 2000 (incl. BTW). Projectkosten komen alleen in aanmerking als geen andere, specifiek daarvoor bestemde subsidiemogelijkheden vanuit ANB, VLM of ALZ zijn. De subsidie kan gecombineerd worden met andere subsidies, tenzij deze andere subsidie dat verbiedt, maar de totale financiële steun na de realisatie mag niet meer dan 100 % van de totale werkelijke kosten bedragen (Agentschap voor Natuur en Bos a, z.d.).

Verder kunnen KLE ook aangeplant worden via de **projectoproep 'natuur in je buurt'** van ANB. Deze oproep ondersteunt projecten die een natuuroplossing uitwerken: door de aanleg of ontwikkeling van duurzame natuur levert het project voordelen op voor de Vlaamse biodiversiteit, maar ook voor het menselijk welzijn, klimaatadaptatie en/of natuurbeleving. Anno 2024 focust de oproep zich op een van de belangrijkste hoekstenen van onze natuur: wilde bestuivers. Om in aanmerking te komen moet het projectvoorstel natuurlijke elementen inzetten om zo voedsel en nestgelegenheid te voorzien voor wilde bestuivers. Overheden, verenigingen, organisaties of zorgvoorzieningen kunnen een projectvoorstel indienen. De subsidie financiert maximaal 75 % van de projectbegroting. Er kunnen twee types projectvoorstellen ingediend worden: type A vraagt een financiering tussen € 15.000 en € 100.000, en type B vraagt een financiering tussen € 3.000 en € 15.000. Cumulatie van subsidies en toelagen is verboden tenzij:

- de subsidies of toelagen samen niet meer dan 100 % van de totale projectbegroting bedragen;
- deze andere subsidies of toelagen uitdrukkelijk vermeld staan in de aanvraag, inclusief welke subsidie of toelage, om welk bedrag het gaat en voor welke uitgaven als dit op dat moment al bekend is. De aanvrager moet alle bijkomende informatie over andere subsidies of toelagen melden aan ANB, ten laatste wanneer het financiële rapport voorgelegd wordt;
- er geen andere, specifiek daarvoor bestemde subsidies of toelages zijn vanuit ANB

(Agentschap voor Natuur en Bos b, z.d.).

3.1.3 Steunmaatregelen voor ‘erfgoed KLE’

Als KLE deel uitmaken van beschermd onroerend erfgoed, een overgangszone bij onroerend erfgoed of een erfgoedlandschap, kan een **erfgoedpremie** aangevraagd worden bij het Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE) voor werken aan deze KLE. Om te beoordelen of een KLE in aanmerking kan komen voor een erfgoedpremie, kan de website Geoportaal van het AOE geraadpleegd worden (Agentschap Onroerend Erfgoed a, z.d.). Sommige steden, gemeenten en provincies bieden ook premies of een andere vorm van financiële ondersteuning aan voor het behoud en beheer van vastgesteld, maar niet-beschermd erfgoed op hun grondgebied. Neem hiervoor contact op de betreffende gemeente of stad (Agentschap Onroerend Erfgoed b, z.d.).

De erfgoedpremie kan enerzijds aangevraagd worden voor regulier onderhoud, als deze werken opgenomen zijn in de lijst van forfaitaire werkzaamheden, deze lijst wordt echter niet geïndexeerd (focusgroep OE). Anderzijds kan de erfgoedpremie aangevraagd worden voor werken in functie van behoud en herwaardering van de erfgoedkenmerken en -elementen. Aangezien het niet altijd meteen duidelijk is voor welke situatie een premie mogelijk is, stelde AOE een richtlijn op die meer uitleg geeft in welke context premies worden toegekend. Aan de richtlijn werd ook een lijst toegevoegd van concrete werken die in aanmerking komen voor een erfgoedpremie (Agentschap Onroerend Erfgoed a, z.d.). Het basispremiepercentage bedraagt 40 %, maar in bepaalde situaties is een verhoogd premiepercentage van 60 % mogelijk. Voor KLE is dit mogelijk als ze formeel erkend werden in een beheersplan³⁰ als ZEN-erfgoed (Zonder Economisch Nut). Dat wilt zeggen dat de eigenaar of beheerder geen doorslaggevende economische opbrengst of nut heeft bij het gebruik of beheer ervan. Verder kan een aanvullende premie van 10 % aangevraagd worden als het onroerend goed al minimaal 6 jaar goed onderhouden wordt. Het basispremiepercentage wordt dan opgetrokken tot 50 % en de verhoogde premie tot 70 %. Ook stichtingen en verenigingen kunnen een aanvullende premie van 10 % krijgen op voorwaarde dat:

- de stichting of vereniging met rechtspersoonlijkheid heeft het herstel en beheer van beschermde goederen en erfgoedlandschappen als doel;
- deze onroerende goederen zijn voor een periode van minstens 5 jaar schriftelijk toegewezen aan die stichting of vereniging;
- minstens de helft van de beheerde gebouwen zijn beschermd

(Agentschap Onroerend Erfgoed c, z.d.). Wanneer een erfgoedpremie wordt aangevraagd voor bepaalde werken, kan voor dezelfde werken geen vermindering van de personenbelasting of verlaging van het verkooprecht of de schenkbelasting aangevraagd worden. Om in aanmerking te komen voor een erfgoedpremie is in bepaalde gevallen een beheersplan nodig (Agentschap Onroerend Erfgoed a, z.d.). Zo is een beheersplan nodig als de KLE gelegen zijn in een beschermd cultuurhistorisch landschap, een archeologische site, een stads- of dorpsgezicht, een erfgoedlandschap of UNESCO-werelderfgoed (Agentschap Onroerend Erfgoed d, z.d.).

De lijst van forfaitaire werkzaamheden en de richtlijn betoelaagbaarheid zijn raadpleegbaar op de website van AOE.

3.1.4 Steunmaatregelen specifiek voor lokale besturen

Binnen het Vlaams Houtkantenplan lanceerde VLM een **projectoproep houtkanten voor lokale besturen** (d.i. tot nu toe oproep 2023, oproep 2024). Gemeenten, provincies en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden

³⁰ Hiermee wordt een erfgoedbeheersplan bedoeld. Dit is verschillend van de term ‘beheerplan’ die wordt gebruikt door ANB om natuurbeheerplannen aan te duiden.

kunnen een project indienen voor locaties gelegen in het buitengebied van het Vlaamse Gewest. Binnen het project moeten ofwel nieuwe houtkanten aangeplant worden ofwel bijkomende bomen en/of struiken. De houtkanten moeten uitgroeien tot lijnvormige, houtige KLE langs bv. wegen, waterlopen, bermen of perceelsranden. Vlakvormige aanplantingen komen niet in aanmerking. Voor het project kunnen ze samenwerken met partners voor advies, begeleiding, uitvoering, vorming en initiatieven rond communicatie en draagvlakverbreding. Goedgekeurde projecten kunnen tot 70 % van de totale kostprijs van het project gesubsidieerd worden, met een maximumbedrag van € 50.000 per project. Hierin zitten kosten voor de aanplant, nazorg en beheerwerken inbegrepen. Voor de nazorg en beheerwerken wordt een procentueel bedrag van 20 % van de effectieve en bewezen aanplanting in rekening genomen, waarop vervolgens het algemeen subsidiepercentage van 70 % wordt toegepast. Ook kosten voor begeleiding van de werkzaamheden, initiatieven voor draagvlakverbreding en opstart van het beheer kunnen ingebracht worden met een maximum van € 5.000 per project. Voor de overige 30 % mogen andere subsidies gebruikt worden, tenzij deze afkomstig zijn van het Lokaal Energie- en Klimaatpact (LEKP). De totale subsidiëring mag niet meer dan 100 % van de totale projectkosten bedragen (Vlaamse Landmaatschappij e, z.d.).

Het **LEKP** is een samenwerking tussen de Vlaamse Overheid en lokale besturen om de Europese klimaatdoelstellingen te realiseren. Door het LEKP 1.0, 2.0 of 2.1 te onderschrijven, worden steden en gemeenten door de Vlaamse Overheid gesteund in hun ambitie om het voortouw te nemen in de klimaattransitie. De pacten geven invulling aan deze ambitie via concrete doelstellingen. Naast een aantal algemene doelstellingen zetten ze ook in op vier werven: (1) 'laten we een boom opzetten' (vergroening), (2) 'verrijk je wijk' (energie), (3) 'elke buurt deelt en is duurzaam bereikbaar' (mobiliteit), en (4) 'water, het nieuwe goud' (regenwater) (Agentschap Binnenlands Bestuur a, z.d.). Onder elke werf worden specifieke doelstellingen geformuleerd. Zo worden onder werf 1 (vergroening) drie doelstellingen geformuleerd, waarvan de eerste twee betrekking hebben op KLE (bron: website lokaalklimaatpact):

- 1 extra boom per Vlaming vanaf 2021 tegen eind 2030;
- 0,5 meter extra haag of geveltuinbeplanting per Vlaming vanaf 2021 tegen eind 2030;
- 1 extra natuurgroenperk per 1000 inwoners vanaf 2021 tegen eind 2030

(Agentschap Binnenlands Bestuur b, z.d.). Steden en gemeenten die een van de pachten onderschreven, ontvangen hiervoor subsidies van het Agentschap Binnenlands Bestuur. De totale uitgaven moeten minstens het dubbele van de verkregen subsidies bedragen (artikel 4, BVR LEKP³¹). De subsidies worden toegekend als een specifieke subsidie ter realisatie van de doelstellingen van de LEKP (artikel 5, BVR LEKP). Steden en gemeenten kunnen deze subsidie dus aanwenden voor het aanplanten van KLE ter realisatie van de eerste twee doelstellingen van werf 1. Zo wordt de subsidie regelmatig gebruikt voor het opzetten van acties waarbij een stad of gemeente één of meerdere bomen en/of struiken schenkt aan zijn bewoners.

3.1.5 Steunmaatregelen op provinciaal en gemeentelijk niveau

Naast steunmaatregelen vanuit de Vlaamse Overheid, zijn er ook heel wat subsidiemogelijkheden voor het aanplanten en beheren van KLE op provinciaal en gemeentelijk niveau. Dit zijn vaak **tijdelijke en regionale subsidies die afhankelijk zijn van lopende projecten en het lokaal bestuur**. Om een sluitend overzicht te krijgen van de lopende subsidiemogelijkheden, wordt best contact opgenomen met de Regionale Landschappen.

³¹ Besluit van de Vlaamse Regering tot toekenning van een subsidie aan de gemeenten van het Vlaamse Gewest voor klimaatacties ter uitvoering van het Lokaal Energie- en Klimaatpact 2023, hierna 'BVR LEKP' genoemd.

minder vergunningen en ontheffingen aangevraagd moeten worden voor beheermaatregelen die opgenomen zijn in een goedgekeurd beheerplan. Er worden vier types natuurbeheerplannen onderscheiden afhankelijk van het ambitieniveau van de ecologische functie:

- **Type één:** behoud van de aanwezige natuurlijke kwaliteit: de beheerder zorgt ervoor dat de aanwezige natuurkwaliteit en het natuurlijk milieu in stand gehouden worden en leeft de zorgplicht na. Hij stelt geen specifieke natuurstreefbeelden³² tot doel;
- **Type twee:** hogere natuurkwaliteit: de beheerder stelt over minstens 25 % van de oppervlakte van het terrein het realiseren van een of meerdere natuurstreefbeelden tot doel. Voor het volledig terrein gelden de criteria voor geïntegreerd natuurbeheer;
- **Type drie:** hoogste natuurkwaliteit: de beheerder stelt over de volledige oppervlakte van het terrein het realiseren van een of meerdere natuurstreefbeelden tot doel. Aangezien het behalen van de hoogste natuurkwaliteit geschikte milieucondities vergt, moeten de beheerde terreinen een voldoende groot oppervlakte hebben. Daarom moet minstens één van de tot doel gestelde natuurstreefbeelden gerealiseerd worden over een vooropgestelde minimale oppervlakte. Dit is afhankelijk van het type vegetatie of leefgebied van een soort;
- **Type vier:** natuurreservaat: aanvullend op de voorwaarden voor type drie moet het terrein voldoen aan het toetsingskader voor de Vlaamse natuurreservaten

(Agentschap voor Natuur en Bos c, z.d.). Afhankelijk van het gekozen ambitieniveau zijn er subsidies en fiscale voordelen verbonden aan het opstellen van een natuurbeheerplan. Vanaf een natuurbeheerplan type twee, krijgt de beheerder een subsidie voor de opmaak van het natuurbeheerplan voor terreinen van minstens 5 ha. Daarbovenop kan een jaarlijkse basissubsidie verkregen worden voor het realiseren van natuurstreefbeelden. Naast deze basissubsidies zijn ook aanvullende subsidies voor het realiseren van natuurstreefbeelden mogelijk (Agentschap voor Natuur en Bos d, z.d.).

Zoals beschreven in bijlage 3 van het BVR natuurbeheerplannen³³ **komen KLE in aanmerking als natuurstreefbeeld als ze van belang zijn als leefgebied van een soort** en overeenkomen met de ecologische vereisten van het leefgebied van Europees te beschermen soorten, habitattypische soorten of soorten waarvoor een goedgekeurd soortenbeschermingsprogramma bestaat. Voor type twee natuurbeheerplannen komen KLE die overeenkomen met de ecologische vereisten van het leefgebied van een beschermde soort overeenkomstig het Soortenbesluit, die geen Europees te beschermen soort is, ook in aanmerking als natuurstreefbeeld. Als KLE aangeduid worden als natuurstreefbeeld 'leefgebied soort' krijgt de beheerder een basissubsidie voor het realiseren van dit natuurstreefbeeld. Voor soorten opgesomd in bijlage 1 van het Subsidiebesluit³⁴ kan een bijkomende subsidie aangevraagd worden voor het behoud en verbetering van hun leefgebied (Agentschap voor Natuur en Bos e, z.d.). Beide subsidies kunnen aangevraagd worden vanaf type twee natuurbeheerplannen. Voor een type drie of vier natuurbeheerplan zal het echter moeilijk zijn om uitsluitend KLE aan te duiden als

³² Een natuurstreefbeeld is een habitat, een ecosysteem of een landschapstype dat als ecologisch einddoel in een natuurbeheerplan wordt vooropgesteld. Er zijn drie types natuurstreefbeelden: (1) natuurstreefbeelden vegetaties, (2) natuurstreefbeelden leefgebieden soorten en (3) natuurstreefbeelden procesgestuurde natuur.

³³ Besluit van de Vlaamse Regering van 14 juli 2017 betreffende de natuurbeheerplannen en de erkenning van natuurreservaten, hierna 'BVR natuurbeheerplannen' genoemd.

³⁴ Besluit van de Vlaamse Regering van 14 juli 2017 betreffende de subsidiëring van de planning, de ontwikkeling en de uitvoering van het geïntegreerd natuurbeheer, hierna het 'Subsidiebesluit' genoemd.

natuurstreefbeeld omdat voldaan moet worden aan een oppervlakte-criterium, afhankelijk is van de doelsoort, om een ecologisch aaneengesloten geheel te vormen.

KLE kunnen in alle types natuurbeheerplannen ook opgenomen worden als beheerobject. De beheerder kan in dit geval geen subsidies aanvragen die specifiek bedoeld zijn voor het beheer van deze KLE. Een argument om KLE als beheerobject op te nemen in een natuurbeheerplan is dat er geen aparte vergunningen aangevraagd moeten worden voor het uitvoeren van beheermaatregelen. Hier dient echter wel opgemerkt te worden dat beheer van KLE idealiter onder normaal onderhoud valt, en dus niet vergunningsplichtig is.

Natuurbeheerplannen inzetten als financieringsmiddel voor het beheer van KLE is dus enkel interessant wanneer deze aangeduid kunnen worden als natuurstreefbeeld ‘leefgebied soorten’. Dit is mogelijk vanaf een type twee natuurbeheerplan. Voor een type drie of vier natuurbeheerplan, zullen KLE wellicht gecombineerd moeten worden met andere habitattypes die aangeduid kunnen worden als natuurstreefbeeld zodat aan het oppervlakte-criterium wordt voldaan. In alle types natuurbeheerplannen kunnen KLE ook opgenomen worden zonder deze aan te duiden als natuurstreefbeeld. Dit zorgt voor een administratieve vereenvoudiging bij het beheer van de KLE. Dit kan voornamelijk interessant zijn als de nodige beheermaatregelen vergunningsplichtig zijn, bv. exoten vervangen door inheemse soorten. Het huidige format van natuurbeheerplannen is dus eerder beperkt inzetbaar als financieringsmiddel voor het beheer van KLE. Momenteel is slechts één voorbeeld van een goedgekeurd natuurbeheerplan voor KLE gekend, namelijk het bomenbeheerplan van Brasschaat. In dit natuurbeheerplan worden laanbomen aangeduid als natuurstreefbeeld leefgebied soorten, zijnde verschillende vleermuissoorten. Aangezien Brasschaat een zeer groene gemeente is (groengebieden en laanbomen die kunnen fungeren als natuurverbindingssassen) en gezien de huidige aanwezigheid van vleermuizen, kunnen de laanbomen aangeduid worden als leefgebied voor vleermuizen. Bomen fungeren voor vleermuizen namelijk als een belangrijke corridor tussen groengebieden.

4 AANBEVELINGEN TER OPTIMALISATIE VAN DE STEUNMAATREGELEN VOOR AANPLANT EN BEHEER VAN KLE

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gegeven rond enerzijds het optimaliseren van de bestaande steunmaatregelen en anderzijds het invoeren van nieuwe steunmaatregelen.

4.1 OPTIMALISEREN VAN DE BESTAANDE STEUNMAATREGELEN

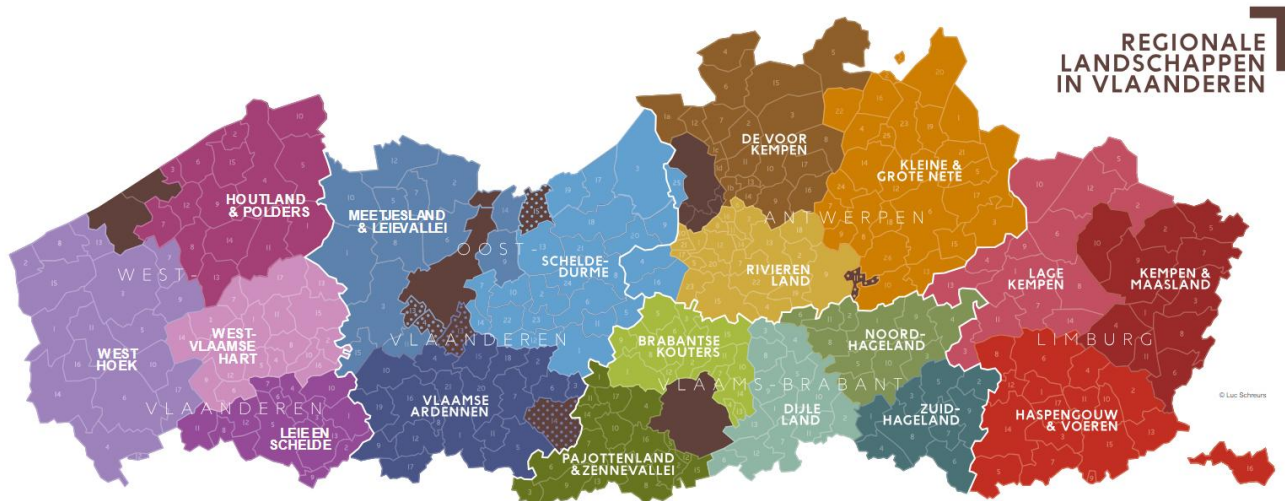
4.1.1 Steunmaatregelen op Vlaams niveau

Voor landbouwers is de **VLIF-steun NPI KLE (Deel 3.1.1)** in principe de meest voor de hand liggende keuze voor het aanplanten van nieuwe KLE op hun percelen. Er werden echter een aantal struikelblokken geïdentificeerd die een landbouwer ervan weerhouden om deze steun aan te vragen. Zo is het gebrek aan prefinanciering en de lange doorlooptijd van de uitbetaling een drempel voor landbouwers. Vooral een **snellere doorlooptijd van de uitbetaling** kan hier soelaas bieden, maar dit is in de praktijk moeilijk omdat de betaalaanvraag pas kan gebeuren na de uitvoering van de investering. Prefinanciering is binnen de huidige regelgeving geen optie. Daarnaast wordt ook gesignaleerd dat de steun belooft om 100 % kostendekkend te zijn, maar dat dit in de praktijk niet het geval is. Dit komt omdat de steun berekend wordt op basis van eenheidsbedragen die in de praktijk te laag zijn om kostendekkend te zijn. Vanuit het ALZ wordt aangegeven dat, als de eenheidsbedragen consequent te laag blijken te zijn, dit gesignaleerd kan worden zodat de bedragen bijgestuurd kunnen worden. Eén eenheidsbedrag vastleggen is echter geen evidentie, bv. omdat de kosten verschillen tussen boomsoorten, de bereikbaarheid van het terrein en de grootte van het project mee de kost zal bepalen voor een aannemer, etc. Daarom wordt aanbevolen om de **steun uit te betalen op basis van een offerte** in plaats van eenheidsbedragen, wat bovendien al het geval is wanneer een landbouwer KLE wilt aanplanten op zijn bedrijfssite of rondom serres. Een kanttekening van het werken met offertes is echter dat de administratieve last bij zowel de aanvrager als bij het ALZ zal verhogen en dit zou de doorlooptijd van de uitbetaling verder kunnen verlengen.

Zoals aangehaald in **Hoofdstuk 3.1** is het voor landbouwers, en bij uitbreiding alle doelgroepen, ook **niet altijd duidelijk welke financiële steun** zij kunnen aanvragen voor het aanplanten en beheren van KLE. Vaak ontbreekt het hen ook aan tijd om dit grondig uit te zoeken. Landbouwers die actief zijn in gemeentes die aangesloten zijn bij de Regionale Landschappen, kunnen advies vragen bij de ‘landschapsmedewerkers’, maar niet elke gemeente is aangesloten, en niet elke landbouwer zet die stap. Daarom wordt aanbevolen om het overzicht van de steunmaatregelen gegeven in **Hoofdstuk 3.1 vlot consulteerbaar te maken** voor de verschillende doelgroepen. Hiervoor kan een **subsidiesimulator** ontwikkeld worden waar een gebruiker aan de hand van zijn doelgroep (d.i. landbouwer, particulier, lokaal bestuur) en zijn locatie kan bepalen op welke steunmaatregelen hij beroep kan doen voor zowel het aanplanten als het beheren van KLE. De simulator houdt daarbij rekening met de ligging van de KLE en de eventuele voorwaarden en kansen die daaraan gekoppeld zijn, door kaartlagen in beschouwing te nemen die betrekking hebben op de ruimtelijke bestemming, de aanduiding als beschermd erfgoed of erfgoedlandschap en de opname in een soortenbeschermingsprogramma. Wanneer de subsidieaanvrager de lengte van de KLE intekent op de kaart krijgt hij de beschikbare steunmaatregelen als resultaat. Bij voorkeur

Ten slotte wordt vastgesteld dat de steunmaatregelen voor lokale besturen vanuit de Vlaamse Overheid beperkt zijn. De enige steunmaatregel specifiek bedoeld voor het aanplanten van KLE waar lokale besturen beroep op kunnen doen is de **projectoproep ‘houtkanten voor lokale besturen’**. Bovendien is het onzeker of deze projectoproep jaarlijks zal georganiseerd worden. Daarom wordt aanbevolen om dit structureel te verankeren in de wetgeving.

Regionale steunmaatregelen zijn vaak zeer tijdelijk en sterk verschillend tussen de verschillende regio's. Daardoor is het voor iemand die KLE wil aanplanten of beheren niet altijd duidelijk welke steunmaatregelen effectief beschikbaar zijn voor de betreffende percelen. Enerzijds wordt hiervoor aanbevolen om **regionale houtkantencoördinatoren** aan te stellen in het volledige Vlaamse Gewest (actie 18 Houtkantenplan). Een van de taken van de coördinatoren kan zijn om een duidelijk overzicht op te stellen van de regionale, en bij uitbreiding gemeentelijke, steunmaatregelen, deze regelmatig te updaten en waar mogelijk te uniformiseren binnen de regio of eventueel over het volledige Vlaamse Gewest. De Regionale Landschappen zijn momenteel een van de belangrijkste aanspreekpunten voor zowel particulieren als landbouwers die met KLE aan de slag willen, en ondersteunen hen met de tijd en middelen die er zijn. Hun werking is nagenoeg gebiedsdekkend in Vlaanderen en strekt zich uit over 18 regio's (**Figuur 15**). De functie van 'houtkantencoördinator' binnen deze regio's is momenteel echter onbestaande. Vanuit de Regionale Landschappen komt de boodschap dat het welslagen van houtkantenprojecten afhankelijk is van de opgezette samenwerkingsverbanden van alle actoren in het buitengebied: landbouwers, lokale organisaties, agrobeheergroepen, gemeentebesturen en hogere overheden. Zij zijn daarom zelf vragende partij om de functie van 'houtkantencoördinator' in het leven te roepen. Het Houtkantenplan neemt zich voor om het 'takenpakket en bijbehorende financiering voor regionale houtkantencoördinator uit te werken.' Anderzijds kunnen de contactgegevens van deze (toekomstige) houtkantencoördinatoren, en bij uitbreiding ook van andere adviesverlenende en ontzorgende organisaties zoals BOS+, de agrobeheergroep werkzaam in de regio, etc. ter beschikking gesteld worden via de subsidiesimulator. Op die manier zijn deze gegevens eenvoudig te vinden voor iemand die een KLE wil aanplanten of beheren.

Figuur 15 – Werkingsgebieden van de 18 Regionale Landschappen in Vlaanderen. Enkel de donkerbruin gekleurde steden en gemeenten vallen niet onder de werking van de Regionale Landschappen. © <https://www.regionalelandschappen.be/ontdek-je-regio/>

Gemeentelijke subsidiereglementen veranderen ook vaak omdat ze o.a. onderhevig zijn aan het geldende politieke klimaat. Om een duidelijk overzicht van deze subsidies te behouden, wordt aanbevolen om de subsidiereglementen tussen verschillende gemeentes in eenzelfde regio te **stroomlijnen**. Het Regionaal Landschap 't West-Vlaams Hart deed bv. een voorstel om de subsidiereglementen binnen de 17 gemeentes in hun werkingsgebied te stroomlijnen. Ook in het Rodelandgebied in Oost-Vlaanderen (Melle, Merelbeke, Gavere en Oosterzele) werd één gemeenschappelijk subsidiereglement voor de aanplant en het beheer van KLE ingevoerd voor de vier deelnemende gemeentes. Het kan alleen maar aanbevolen worden dat dergelijke initiatieven ook in andere regio's genomen worden om tot een duidelijk overzicht van de gemeentelijke subsidiereglementen binnen regio's op te maken en deze ook trachten te stroomlijnen. Dit kan ook als taak opgenomen worden door de regionale houtkantencoördinator.

4.2 INVOEREN VAN NIEUWE STEUNMAATREGELEN

De meeste steunmaatregelen die gebiedsdekkend zijn voor het Vlaamse Gewest zijn enkel beschikbaar voor actieve landbouwers en richten zich op het aanplanten van nieuwe KLE of het beheren van bestaande KLE op korte termijn ([Deel 3.1.1](#)). Andere doelgroepen zoals hobbylandbouwers, lokale besturen en particulieren vallen uit de boot. Ook voor bestaande KLE bestaan geen steunmaatregelen om landbouwers aan te moedigen om deze te behouden op lange termijn. Deze struikelblokken kunnen ondervangen worden door **nieuwe steunmaatregelen op Vlaams niveau** in te voeren. Ten eerste kan een steunmaatregel ingevoerd worden voor de **aanplant van KLE** waar **andere doelgroepen dan actieve landbouwers** beroep op kunnen doen. De voorwaarden voor deze steunmaatregel zouden kunnen gebaseerd worden op de voorwaarden geformuleerd binnen de actie 'Beplant het Landschap' van de Provincie Oost-Vlaanderen. Zo moet het terrein buiten een private tuin gelegen zijn en een landschappelijke functie hebben naar het omliggende landschap. Ook moet er

voldoende ruimte zijn voor een aanplanting van minimaal 100 m lang of 200 planten bij elkaar. Voor bomenrijen moeten minstens 12 bomen op een minimale plantafstand van 10 m geplaatst kunnen worden. Ten tweede kan een nieuwe maatregel ingevoerd worden, onder de vorm van **lange termijn beheerovereenkomsten**, om landbouwers aan te moedigen om bestaande KLE op lange termijn te behouden. Deze steunmaatregel zou opgehangen kunnen worden aan het kader van ‘vergoeden voor ecosysteemdiensten’, waarbij de landbouwer een vergoeding krijgt voor de diensten die deze KLE leveren (o.a. koolstofopslag, erosiebestrijding, natuurlijke plaagbestrijding, waterberging, etc.). In ruil daarvoor moet de landbouwer de KLE voor een minimaal aantal jaar behouden. De parallel met de termijnen binnen de huidige natuurbeheerplannen zou getrokken kunnen worden, natuurbeheerplannen worden afgesloten voor 24 jaar.

Uit **Hoofdstuk 3.2** blijkt dat **natuurbeheerplannen** enkel inzetbaar zijn als steunmaatregel voor het aanplanten en beheren van KLE als deze KLE kunnen aangeduid worden als een natuurstreefbeeld 'leefgebied soorten'. Niet alle KLE komen hier echter voor in aanmerking. Bovendien is het moeilijk om uitsluitend met KLE aan de voorwaarde dat het terrein minimaal 5 ha groot moet zijn te voldoen. Er kan dus geconcludeerd worden dat het huidige format van natuurbeheerplannen maar in beperkte mate geschikt is als steunmaatregel voor het aanplanten en beheren van KLE. Dit is deels te wijten aan de keuze om natuurbeheerplannen op te hangen aan natuurstreefbeelden en dus Europese topnatuur. Er is weinig aandacht voor natuur van 'een lagere kwaliteit', wat een tekortkoming is in het kader van KLE. Om hieraan tegemoet te komen, kan **verder onderzocht worden wat de mogelijkheden zijn om natuurstreefbeelden met betrekking tot KLE te introduceren**. Een koppeling met de voorgaande suggestie zou ook verder onderzocht kunnen worden. Een lange termijn beheerovereenkomst voor KLE zou in de vorm van een 'agrarisch natuurbeheerplan' uitgewerkt kunnen worden (binnen het format van de bestaande natuurbeheerplannen), waarbij de natuurstreefbeelden van KLE uitgewerkt kunnen worden niet in functie van zeldzame topnatuur, maar vanuit hun basisecologische functies: dienen als stapstenen, voedselbronnen en rustplaatsen voor een resem aan soorten in zowel landbouwgebied als in natuurgebied. Mogelijks kunnen KLE dan aangeduid worden als een regionaal belangrijk biotoop waaraan dan subsidies gekoppeld kunnen worden. Een bijkomende studie uitgevoerd door o.a. ecologen, in samenwerking met ANB, zal nodig zijn om de verschillende mogelijkheden te onderzoeken.

Vanuit de Vlaamse overheid verder inzetten om de valorisatie van de houtige fracties uit KLE-beheer mee mogelijk te maken, is eveneens een relevante aanbeveling onder de noemer 'invoeren nieuwe steunmaatregelen'. Het 'versterken van een kwalitatief netwerk van houtkanten door beheer en valorisatie te stimuleren' is een van de strategische acties binnen het Vlaams Houtkantenplan. Om dit mogelijk te maken, zullen **(onderzoeks)projecten opgezet moeten worden om de volgende zaken te onderzoeken**: (1) wat houdt een duurzaam beheer van het KLE-netwerk in: hoeveel hout mag je oogsten om het netwerk niet uit te putten, hoeveel KLE heb je nodig om een continue opbrengst te garanderen, over welke volumes gaat dit etc. (2) Levenscyclusanalyses laten uitvoeren voor verschillende regio's in Vlaanderen voor gebruik van het hout, inclusief de transportketen, rendabiliteit etc. (3) wat zijn de huidige struikelblokken in het valoriseren van landschapshout (wetgeving), etc.

Als de houtige fracties uit KLE-beheer iets zouden kunnen opbrengen (daar huidige valorisaties nu niet kostendekkend zijn voor de beheerkosten), zou dit eigenaars kunnen aanzetten om hun KLE duurzaam te beheren, en nieuwe KLE aan te planten. **Idealiter brengt het hout uit KLE-beheer netto op:** hout is een waardevolle, hernieuwbare, lokale grondstof. Stromen van hout en houtige biomassa afkomstig uit KLE-beheer

pagina 95 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

5 TOT SLOT

Deze studie bracht in beeld hoe KLE momenteel beschermd zijn in Vlaanderen via de wet- en regelgeving, hoe het vergunningenbeleid loopt en hoe de handhaving in zijn werk gaat. Er werden aanbevelingen ter optimalisatie van deze processen geformuleerd. Ook werden de bestaande en eventuele toekomstige steunmogelijkheden voor de aanplant en beheer van KLE in beeld gebracht. Dit zijn voorbeelden van inzetten op extrinsieke motivatie van eigenaars en gebruikers van KLE om deze te behouden en versterken (cfr. de zogenaamde ‘wortel- en stokmethode’: belonen en bestraffen, resp.).

De huidige trends in inbreuken die vastgesteld worden op terrein ten aanzien van KLE (stijgende lijn) en steunaanvragen voor het aanleggen van KLE (dalende lijn), geven echter aan dat louter focussen op ‘bestrafen’ en ‘belonen’ niet voldoende zal zijn om het KLE-netwerk in Vlaanderen duurzaam te versterken. Er blijft veel wantrouwen bestaan tegenover nieuwe KLE aanplanten (cfr. ongerustheid over toekomstig gebruik van eigen percelen, over imagoschade etc.). Een **laatste warme aanbeveling** is daarom om als overheid en maatschappij **verder een milieu te creëren waarin eigenaars en gebruikers van KLE vooral een intrinsieke motivatie kunnen hebben**, gelegen in de persoon zelf, om KLE te behouden, duurzaam te beheren en nieuwe KLE aan te planten. Er is daarom nood aan gedegen **sensibilisatiecampagnes en draagvlakversterkende initiatieven** rond de (meer)waarde die KLE bieden in ons landschap. Hierbij kan de verbindende rol die middenveldorganisaties spelen, niet overschat worden.

BIJLAGE A – GEGUNDE SUBSIDIES BEHEEROVEREENKOMSTEN EN VLIF-STEUN VOOR KLE

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van de budgetten die voorzien worden voor de belangrijkste steunmaatregelen inzake het aanplanten en beheren van KLE, namelijk de beheerovereenkomsten van de VLM en VLIF-steun voor niet-productieve investeringen voor milieu- en klimaatdoelen van het ALZ. Daarnaast wordt voor de overgangsjaren 2021 – 2022 en de afgelopen jaren van het nieuwe GLB 2023 – 2027 een overzicht gegeven van de bedragen die effectief uitbetaald werden.

Beheerovereenkomsten VLM

Landbouwers kunnen jaarlijks een beheerovereenkomst met de VLM afsluiten. In **Tabel 4** wordt per beheerpakket een overzicht gegeven van het aantal eenheden (m, ha of stuks) waarvoor in de periode 2021 tot 2024 een beheerovereenkomst werd afgesloten en welke vergoedingen hiervoor werden uitbetaald. Voor het jaar 2024 zijn de vergoedingen geraamd op basis van het aantal beheerovereenkomsten die werden afgesloten aan het begin van dat jaar. Aangezien beheerovereenkomsten soms voortijdig worden stopgezet, kunnen de werkelijk uitbetaalde vergoedingen hier licht van afwijken. Voor de periode 2021 tot 2023 worden wel de werkelijk uitbetaalde vergoedingen weergegeven. Budgetten voorzien voor het vergoeden van beheerovereenkomsten worden niet op dit niveau vastgelegd en kunnen dus niet in kaart gebracht worden (pers. comm. Wouter Rombouts).

VLIF-steun voor niet-productieve investeringen voor milieu- en klimaatdoelen

VLIF-steun voor niet-productieve investeringen voor milieu- en klimaatdoelen kunnen doorheen het jaar in vier blokperiodes aangevraagd worden. Anno 2024 wordt ongeveer 2 miljoen euro per blokperiode geselecteerd voor niet-productieve investeringssteun. Hiervan is geen specifieke proportie voorzien voor KLE. In **Tabel 5** wordt een overzicht gegeven van de steun die werd geselecteerd. Bij het interpreteren van deze gegevens dient rekening gehouden te worden met het volgende:

- zowel 2021 als 2023 zijn onvolledige jaren: in 2021 konden enkel aanvragen gebeuren in blok 3 en 4, in 2023 enkel in blok 2 (vanaf 1 juni) en blok 3 en 4;
- de cijfers van 2024 betreffen enkel de aanvragen uit blok 1;
- vanaf 2023 wordt het steunbedrag voor KLE berekend op basis van eenheidskosten (gemiddelde kosten per technische eenheid (m/are/m²))

(pers. comm. Wouter Verstreken).

REFERENTIELIJST

Hoofdstuk 1: Huidige wetgeving inzake de bescherming en handhaving van KLE in Vlaanderen.

Agentschap Onroerend Erfgoed a (z.d.). *Aanduidingsobjecten in de Inventaris*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten_info

Agentschap Onroerend Erfgoed b (z.d.). *Zorg- en motiveringsplicht bij vastgesteld erfgoed*. Geraadpleegd op 12 juni 2024, van <https://www.onroenderfgoed.be/zorg-en-motiveringsplicht-bij-vastgesteld-erfgoed>

Agentschap Onroerend Erfgoed c (z.d.). *Zorg- en motiveringsplicht bij erfgoedlandschappen*. Geraadpleegd op 12 juni 2024, van <https://www.onroenderfgoed.be/zorg-en-motiveringsplicht-bij-erfgoedlandschappen>

Agentschap voor Natuur en Bos a(z.d.). *Bomen kappen bij acuut gevaar*. Geraadpleegd op 26 juni 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/voor-lokale-besturen/bomen-en-houtkanten-kappen/bomen-kappen-bij-acuut-gevaar>

Agentschap voor Natuur en Bos b (2024). *Handhavingsrapport 2021 - 2022*. Geraadpleegd op 3 oktober 2024, van <https://www.vlaanderen.be/publicaties/handhavingsrapport-agentschap-voor-natuur-en-bos>

Agentschap voor Natuur en Bos c (2020). *Handhavingsrapport 2020*. Geraadpleegd op 3 oktober 2024, van <https://www.vlaanderen.be/publicaties/handhavingsrapport-agentschap-voor-natuur-en-bos>

Agroforestry Vlaanderen (2021). *Wetgeving aanplant en beheer (incl oogst) van bomen of struiken in landbouwcontext*. Geraadpleegd op 26 juni 2024, van <https://www.agroforestryvlaanderen.be/nl/nieuws/wetgeving>

Baudry J, Bunce RGH, Burel F (2000) Hedgerows: An international perspective on their origin, function and management. *Journal of Environmental Management* 60: 7-22.

Departement Omgeving (z.d.) De Voortoets. URL: <https://voortoets.omgeving.vlaanderen.be/>

De Vroey M., Roggemans P., De Keersmaeker L. (2024). *Kartering van historische landschappen met houtkanten en bomenrijen*. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2024 (2). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: doi.org/10.21436/inbor.101416035

Ecopedia a (2024). *Uitgangspunten natuurbehoud in Vlaanderen*. Geraadpleegd op 22 mei 2024, van <https://www.ecopedia.be/uitgangspunten-natuurbehoud-vlaanderen>

Ecopedia b (2024). *Bomen planten: plantafstanden uit het Veldwetboek en Burgerlijk Wetboek*. Geraadpleegd op 26 juni 2024, van <https://www.ecopedia.be/bomen-planten-plantafstanden-uit-het-veldwetboek-en-burgerlijk-wetboek>

Ecopedia c (2024). *Bomen planten: wetgeving andere dan het Burgerlijk Wetboek en Veldwetboek*. Geraadpleegd op 26 juni 2024, van <https://www.ecopedia.be/bomen-planten-wetgeving-andere-dan-het-burgerlijk-wetboek-en-veldwetboek>

Hermij M. & De Blust G. (1997). Punten en lijnen in het landschap. Stichting Leefmilieu, Schuyt & co, Van de Wiele, Natuurreservaten, WWF, Instituut voor Natuurbehoud.

Hoskins W.G. (1955) - The making of the English landscape - Hodder & Stoughton, London.

Ledene, L. (2023) Webinar: Houtkanten en de wet. Opleiding Inverde.

Peeters, B., De Vroey, L., Verstraeten, J., Van Genechten, S. (2022) Kappen en aanplanten van bomen en vegetatiewijzigingen: een screening van de huidige wetgeving en vergunningverlening. Eindrapport i.o.v. Departement Omgeving

Rozier A. (1784). Cours Complet d'agriculture Théorique, Pratique, économique et de Médecine Rurale et Vétérinaire. Paris: rue et Hôtel Serpente.

Schoukens, H., Van Hoorick, G., Koopmans, M., Claeys, M., Cillen, L., Galmard, T. (2023) Verkenning juridisch statuut natuur in landbouwgebied, in opdracht van Natuur en Bos.

Van Den Berge S (2021) Role of hedgerow systems for biodiversity and ecosystem services in agricultural landscapes. PhD thesis, Ghent University, Ghent, Belgium

Van Den Berge, S., Vangansbeke, P., Baeten, L., Vanneste, T., Vos, F., Verheyen, K. (2021a). Soil carbon of hedgerows and ghost hedgerows. *Agroforestry Systems* 95(6), 1087-1103. <https://doi.org/10.1007/s10457-021-00634-6>

Van Den Berge, S., Vermeulen, I., Van der Auwera, I., Verheyen, K., Vandenbussche, D. (2022) Ecologisch beheren en aanplanten van houtkanten, bomenrijen en hagen/heggen in de provincie Antwerpen. Eindrapport project Ecologisch beheer houtkanten.

Verheyden W., Turkelboom F., De Blust G., Smets J. (2020). Gobelin rapport N° 1: Groenblauwe Netwerken in Vlaanderen - Van breed concept naar uitvoering op het terrein. Uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 (7) INBO, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

pagina 101 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

Vlaamse overheid (z.d.). *Omgevingsvergunning: Bomen vellen en ontbossen*. Geraadpleegd op dinsdag 8 oktober 2024 13 juni 2024, van <https://www.vlaanderen.be/omgevingsvergunning/stedenbouwkundige-handelingen/bomen-velen-en-ontbossen>

Wright J. (2016). *A Natural History of the Hedgerow and ditches, dykes and dry stone walls*, Profile books, London.

Hoofdstuk 2: Aanbevelingen ter optimalisatie van het regelgevend kader inzake de bescherming en handhaving van KLE.

Agentschap Landbouw en Zeevisserij (z.d.). *Aanplantsubsidie voor boslandbouwsystemen (agroforestry)*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://lv.vlaanderen.be/subsidies/perceel-en-dier/plant/aanplantsubsidie-voor-boslandbouwsystemen-agroforestry>

Agentschap voor Natuur en Bos a (z.d.). *Wettelijke definitie bos*. Geraadpleegd op 27 april 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/bomen-en-bossen/wat-een-bos>

Agentschap Natuur en Bos b (z.d.). *Definitie en voordelen tijdelijke natuur*. Geraadpleegd op 10 september 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/natuur-wijzigen/tijdelijke-natuur/definitie-en-voordelen-tijdelijke-natuur>

Agentschap voor Natuur en Bos c (z.d.). *Bomen, dreven en houtkanten kappen*. Geraadpleegd op 10 september 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/voor-lokale-besturen/bomen-en-houtkanten-kappen/bomen-dreven-en-houtkanten-kappen>

Agentschap voor Natuur en Bos d (z.d.). *Kappen van solitaire bomen en bomen in rijbeplanting buiten bosverband*. Geraadpleegd op 14 oktober 2024, van https://natuurenbos.vlaanderen.be/sites/default/files/documenten/kappen_solitairebomen_bomen_rijbeplantingbuitenbosverband.pdf

Agroforestry Vlaanderen (z.d.). *Beleid, Wetgeving & Subsidie*. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://www.agroforestryvlaanderen.be/nl/kennisloket/wetgeving-subsidie?type=information-sheet>

Bardon, N. (2022). *Updated hedgerow removal rules to double replacement hedge length*. Geraadpleegd op 19 september 2024, van <https://www.farmersjournal.ie/news/news/updated-hedgerow-removal-rules-to-double-replacement-hedge-length-712006>

De Vroey M., Roggemans P., De Keersmaeker L. (2024). *Kartering van historische landschappen met houtkanten en bomenrijen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2024 (2)*. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: doi.org/10.21436/inbor.101416035

Ecopedia a (2024). *Vegetatiebesluit*. Geraadpleegde op 9 oktober 2024, van <https://www.ecopedia.be/encyclopedie/vegetatiebesluit>

Agentschap Landbouw en Zeevisserij a (z.d.). *Maatregelen Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2023-2027*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://lv.vlaanderen.be/beleid/landbouwbeleid-eu/gemeenschappelijk-landbouwbeleid-glb/maatregelen-gemeenschappelijk>

Agentschap Landbouw en Zeevisserij b (z.d.). *Aanplantsubsidie voor boslandbouwsystemen (agroforestry)*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://lv.vlaanderen.be/subsidies/perceel-en-dier/plant/aanplantsubsidie-voor-boslandbouwsystemen-agroforestry>

Agentschap Landbouw en Zeevisserij c (z.d.). *Onderhoud van boslandbouwsystemen (agroforestry)*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://lv.vlaanderen.be/steun/perceelsgebonden-steun/perceelsgebonden-ecoregelingen-en-agromilieuklimaatmaatregelen-16>

Agentschap Landbouw en Zeevisserij d (z.d.). *VLIF Niet-productieve investeringen voor milieu- en klimaatdoelen (vanaf 2023)*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://lv.vlaanderen.be/subsidies/vlif-steun/niet-productieve-investeringssteun>

Agentschap Landbouw en Zeevisserij e (2023). *Hou voor teeltplan 2024 rekening met het niet-productief areaal (NPE)*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://lv.vlaanderen.be/nieuws/hou-voor-teeltplan-2024-rekening-met-het-niet-productief-areaal-npe#:~:text=U%20kan%20voor%20de%20aanleg,bedraagt%20100%25%20van%20de%20investering>

Agentschap Onroerend Erfgoed a (z.d.). *Erfgoedpremie*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.onroenderfgoed.be/erfgoedpremie>

Agentschap Onroerend Erfgoed b (z.d.). *Ik wil financiële ondersteuning krijgen*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.onroerenderfgoed.be/ik-wil-financiele-ondersteuning-krijgen>

Agentschap Onroerend Erfgoed c (z.d.). *Premiepercentages*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.onroerenderfgoed.be/premiepercentages>

Agentschap Onroerend Erfgoed d (z.d.). *Wanneer heb je een beheersplan nodig?*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.onroerenderfgoed.be/wanneer-heb-je-een-beheersplan-nodig>

Agentschap voor Natuur en Bos a (z.d.). *Projectoproep Soorten*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/subsidies-en-projectoproepen/subsidiesprojectoproepen-inrichting-van-natuur/projectoproep-soorten>

Agentschap voor Natuur en Bos b (z.d.). *Projectoproep Natuur in je Buurt*. Geraadpleegd op 5 juli 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/subsidies-en-projectoproepen/subsidiesprojectoproepen-inrichting-van-natuur/projectoproep-natuur-je-buurt>

Agentschap voor Natuur en Bos c (z.d.) *Algemeen beleidskader & informatie*. Geraadpleegd op 17 juni 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/natuurbeheerplannen/algemeen-beleidskader-informatie>

pagina 104 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

Agentschap voor Natuur en Bos d (z.d.). *Subsidies, voordelen en engagements*. Geraadpleegd op 17 juni 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/natuurbeheerplannen/subsidies-voordelen-en-engagements>

Agentschap voor Natuur en Bos e (z.d.). *Natuurstreefbeelden: behoud en verbetering soorten*. Geraadpleegd op 17 juni 2024, van <https://natuurenbos.vlaanderen.be/subsidies/subsidies-natuurbeheerplan/natuurstreefbeelden-behoud-en-verbetering-soorten>

Boeren natuur Vlaanderen (z.d.). *Agrobeheergroepen*. Geraadpleegd op 3 juli 2024, van <https://www.boeren natuur.be/werking/agrobeheergroepen/>

BOS+ a (z.d.). Project Wase Houtkanten. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://bosplus.be/projecten/wase-houtkanten/>

BOS+ b (z.d.). Project Gevlinderd Boerenland. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://www.bosplus.be/projecten/gevlinderd-boerenland/>

BOS+ c (z.d.). Project Het Kunstuur Outdoor. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://bosplus.be/projecten/het-kunstuur-outdoor-maarkedal/>

Goed Geknot (z.d.). *Welkom bij Goed Geknot!*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.goedgeknot.be/>

Inagro (2024). *Landschappelijk integratieplan*. Geraadpleegd op 3 juli 2024, van <https://inagro.be/themas/bedrijfsontwikkeling-en-integratie/landschappelijk-integratieplan#:~:text=Via%20landschappelijke%20integratie%20gaat%20je%20bedrijf%20op%20in,is%20mee%20een%20verplichte%20voorwaarde%20in%20je%20omgevingsvergunning.>

Provincie Oost-Vlaanderen (z.d.). *LEADER Oost-Vlaanderen*. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://leaderoostvlaanderen.be/>

Regionale Landschappen a (z.d.). *Landschapsloket*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.regionalelandschappen.be/zelf-aan-de-slag/landschapsloket-rldv>

Regionale Landschappen b (z.d.). *Loket Onderhoud Buitengebied*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.regionalelandschappen.be/themas/landschapzorg/loket-onderhoud-buitengebied>

Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete (z.d.). Project Gevlinderd Boerenland. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://www.regionalelandschappen.be/projecten/nachtvliners>

Regionaal Landschap Schelde-Durme (z.d.). Project Wase Houtkanten. Geraadpleegd op 10 oktober 2024, van <https://www.rlsd.be/projecten/wase-houtkanten>

't Boerenlandschap (2024). Geraadpleegd op woensdag 3 juli 2024, van <https://www.boerenlandschap.be/>

Vlaamse Landmaatschappij a (z.d.). *Beheerovereenkomsten*. Geraadpleegd op 13 juni, van <https://www.vlm.be/nl/themas/beheerovereenkomsten/Paginas/default.aspx>

Vlaamse Landmaatschappij b (z.d.). *Oproep voor nieuwe LEADER-gebieden en lokale actiegroepen*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.vlm.be/nl/nieuws/Pages/Oproep-voor-nieuwe-LEADER-gebieden-en-lokale-actiegroepen.aspx>

Vlaamse Landmaatschappij c (z.d.). *Handboek LEADER 2023-2027*.

Vlaamse Landmaatschappij d (z.d.). LEADER 2023 - 2027. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van <https://www.vlm.be/nl/themas/platteland/Leader/Paginas/default.aspx>

Vlaamse Landmaatschappij e (z.d.). *Oproep houtkanten 2023*. Geraadpleegd op 13 juni 2024, van https://www.vlm.be/nl/themas/platteland/landschapskwaliteit%20en%20onderhoud/Houtkantenplan/Oproep_houtkanten_2023/Paginas/default.aspx

Hoofdstuk 4: Aanbevelingen ter optimalisatie van de steunmaatregelen voor aanplant en beheer van KLE.

Ecopedia (2024). *Biomassa: reststromen uit het beheer*. Geraadpleegd op 13 september 2024, van <https://www.ecopedia.be/biomassa-reststromen-uit-het-beheer>

NatureToday (2024). *Compensatie voor waardeverlies bij aanleg kleine landschapselementen in provincie Utrecht*. Geraadpleegd op 6 september 2024, van <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=32390>

pagina 106 van 107 Regelgeving, handhaving en financiering van houtkanten en andere KLE in Vlaanderen: stand van zaken en mogelijkheden tot optimalisatie

